

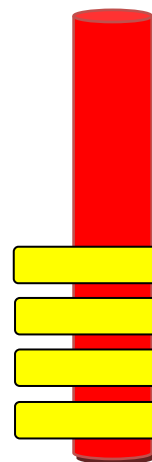
A Carn !

Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Productor: [Manel Güell Junkert](#); Lloc d'edició: [Tarragona](#);

Periodicitat: [quadrimestral](#) (gener - maig - setembre)

D-L: [T-612-08](#); ISSN: [2013-1348](#); *Hosting*: [www.acam.cat](#); Email: [manelguell@acam.cat](#)

Any 9 – II Època

24

Gener de 2014

Contingut

3

EDITORIAL: "Distribució passiva, emperò responsable"

4

ARTICLES I APUNTS

BUSCATÓ I SOMOZA, LLUÍS – PABLO DE LA FUENTE. "La Guerra Gran vista des de l'Escala"

25

MUNTÉ I MATEU, JOSEP. "El comandament i l'estat major del XV Cos d'Exèrcit al Priorat (abril-juliol de 1938)"

39

EL PERSONATGE

MORANT I CLANXET, JORDI. "Albert Baldrich de Veciana (1786-1864). Un polític il·lustrat..."

43

RECENSIONS / RECULL

E.AYENSA. *Els catalans a Grècia*; **J.M.**GRAU – **M.**GÜELL. "Una altra peça del trencaclosques pobletà durant la guerra de Secessió"; **LL.**JUSTE DE NIN. *La guerra dels besavis. Catalunya 1833-1840*; **D.**PIÑOL – **A.**REDONDO. *Col·lecció de cartes del general Prim...*; **J.**SERRALLONGA-**J.**CASAS-**M.**SANTIRSO. *Vivir en guerra. La zona leal a la República (1936-1939)*; **R.**ARNABAT-**D.**INÍGUEZ-**D.**GESALÍ. *Atac i defensa de la rereguarda. Els bombardeigs franquistes a les comarques de Tarragona i Terres de l'Ebre (1936-1939)*; **R.**SALVADÓ. "La Biblioteca Històrico-Militar de Barcelona (BHMB)"; **J.M.**FRANCISCO. "La moneda catalana de la Guerra dels Segadors (1640-1652). Documento de soberania"; **S.J.**ROVIRA. "Aproximació a la baixa noblesa de les comarques meridionals..."; **J.M.**SANET. "La immigració de la gent del Baix Gaià a Tarragona (1814-1819)"; **D.**MONTAÑA-**J.**RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui. I Simposi d'història del Carlisme. Avia – Berga. 11 de maig de 2013 [12 comunicacions]*; **J.X.**QUINTANA-**M.**MORILLAS. "Algunes problemàtiques de la cartografia històrica. El cas de la Primera Guerra Carlina a Catalunya"; **A.**IBARS-**J.**CAPDEVILA. "Diari de guerra de Salvador Porras i Manaut (1937-1939)"; **M.**TELLO-**M.**NOGUERA. "Itinerari d'un soldat en temps de guerra" ;; *Desperta ferro*. Núm. Especial dedicat a la Batalla de l'Ebre [2013] [13 articles]; **A.**TUGORES. *Víctimes invisibles. La repressió de la dona durant la Guerra Civil i el franquisme a Mallorca*; **S.**GOROSTIZA. "Diagonal 666. Un monument a l'ocupació de l'exèrcit franquista".

57

LA CITA:

Els diners, altre cop

66

NOTÍCIES

87

AGENDA

63

L'ESPASA I LA PLOMA:

Un dietari de les campanyes del Rif (1921-1923)

82

EXPUGNARE OPPIDUM:

Roses 1645. Lluís XIV vol la base naval catalana

Distribució passiva, emperò responsable

Els lectors habituals d'A Carn!, aquells que ens heu acompanyat des dels inicis, ara fa vuit anys (quan no hi havia crisi!), us haureu adonat que, així com havíem fet els primers anys, ara ja no enviem cada número que apareix a la bústia electrònica de cada cibersubscriptor. Els interrogants que alguns de vosaltres ens heu adreçat, mereixen una explicació, encara que només sigui a través d'aquest parell de paràgrafs.

Les raons que hem tingut per suprimir aquests enviaments, són més d'una. En primer lloc la consolidació de la mateixa revista. Una capsalera que al principi era novetat, però que ja fa temps que s'ha difós i fet conèixer fins el punt que quan al recercador de Google s'escriu "A Carn", el primer registre que apareix és el nostre. D'altra banda, hi havia dificultats tècniques per fer arribar a tothom la revista, atès que cada cop són més freqüents els filtres anti-spam, molts dels quals confonien el nostre enviament amb un spam (propaganda-brossa) i en bloquejaven l'accés. En els darrers enviaments això succeïa amb vora la meitat de les adreces. Hi ha una tercera raó, de pes (mai millor dit), en liberalitzar el tamany de la revista. De les 40 pantalles que ens esforçàvem al principi en no sobrepassar, hem passat a ciberpublicar-ne, en cada número, 60, 80 o un centenar, i hem impulsat l'àmbit de la imatge per acompanyar els textos. El criteri de no voler "cansar" el lector amb més de 40 pantalles, ha caigut tot sol degut a l'interés creixent de la revista. Amb tot plegat, l'arxiu informàtic que la conté passa a tenir un pes en bytes molt considerable, massa per a la majoria de bústies electròniques (a les quals corre el risc de bloquejar). Enviar sense haver-ho estat demanat, no deixa de ser una proposta un tant agressiva.

Creiem que fem el més correcte. A Carn! està a disposició del món internàutic, de manera lliure i gratuïta, a l'adreça www.acarn.cat i penja tres números cada any amb una periodicitat quadrimestral (gener, maig i setembre). Qui en vulgui consultar qualsevol número només hi ha de clicar. Acudim cada quatre mesos a la trobada amb els nostres lectors, tot procurant que a la primera setmana ja pugui estar penjat el nou número. Si algun cop ens retrassem, paciència, no som alemanys!

ARTICLES:

La Guerra Gran vista des de l'Escaia.

Notes sobre el conflicte del prior Felip Pujol, de Santa Maria de Gràcia

LLUÍS BUSCATÓ I SOMOZA
Doctor en Història. UdG

lbuscato@ddgi.org

PABLO DE LA FUENTE
Doctor en Història. UNED
(Universitat Catòlica
"Joan Pau II" de Lublin)

pdela Fuente@uoc.edu

Resum: L'Empordà va ser frontera militar durant la Guerra Gran (1793-1795). Derrotat l'exèrcit espanyol, van haver de ser els catalans els qui organitzessin una milícia capaç d'aturar l'exèrcit francès. Van caure el castell de Sant Ferran de Figueres i la plaça de Roses, les propietats foren destruïdes i la brutalitat dels militars francesos atemorí la població. Una crònica inèdita de fra Josep Felip, prior del convent servita de Santa Maria de Gràcia d'Empúries, mostra el desgavell civil i l'horror viscut durant l'ocupació francesa.

Paraules clau: Convents, comunitat, Empúries, Guerra Gran, exèrcit, sometents, francesos, estralls, Roses, Empordà, conde de la Unió, José Urrutia.

Estadística: 35 notes, 1 centre documental consultat, 27 obres bibliogràfiques citades.

Resumen: El Ampurdán, en Cataluña, fue frontera militar durante la Guerra de la Convención (1793-1795). Derrotado el ejército español, tuvieron que ser los catalanes los que organizaran una milicia capaz de detener al ejército francés. Cayeron el castillo de San Fernando de Figueras y la plaza de Rosas, las propiedades fueron destruidas y la brutalidad de los militares franceses atemorizó a la población. Una crónica inèdita de fray Josep Felip, prior del convento servita de Santa María de Gracia de Ampurias, muestra la convulsión civil y el horror vividos durante la ocupación francesa.

Palabras clave: Conventos, comunidad, Ampurias, Guerra de la Convención, ejército, somatenes, franceses, estragos, Rosas, Ampurdán, conde de la Unió, José Urrutia.

Estadística: 35 notas, 1 centro documental consultado, 27 obras bibliográficas citadas.

Abstract: The Emporda, in Catalonia, was military frontier during the war of Spain against revolutionary France (1793-1795). Defeated the Spanish army, had to be the catalans who organize themselves a militia capable of arresting the French army. The castle of San Fernando de Figueras and Rosas were taken,

properties were destroyed and the brutality of the french soldiers frightened the population. An unprecedented chronicle of Josep Felip, prior of the servite Empúries' convent of Santa Maria de Gràcia shows the civil upheaval and horror experienced during the french occupation.

Keywords: Convents, community, Empúries, war against France, army, militia, french, havoc, Rosas, Empordà, earl of the Union, José Urrutia.

Statistic: 35 notes, 1 documentary consulted center, 27 bibliographical mentioned works.

Résumé: L'Empordà, en Catalogne, était frontière militaire pendant la guerre de l'Espagne contre la France révolutionnaire (1793-1795). Défait l'armée espagnole, a dû être les catalans qui s'organisent une milice capable d'arrêter l'armée française. Le château de Saint Ferdinand de Figueras et Rosas ont été prises, les propriétés ont été détruites et la brutalité des soldats français effrayé la population. Une chronique inédite de Josep Felip, prieur du couvent des servites de Santa Maria de Gracia de Empúries montre le bouleversement civil et l'horreur ont connu pendant l'occupation française.

Mots clés: Couvents, la communauté, Empúries, la guerre contre la France, l'armée, les milices, français, ravage, Rosas, Empordà, comte de l'Union, José Urrutia.

Statistique: 35 notes, 1 centre documentaire consulté, 27 oeuvres bibliographiques citées.

Riasunto: L'Empordà, in Catalogna, era di frontiera militare durante la guerra tra la Francia rivoluzionaria e la Spagna (1793-1795). Sconfitto l'esercito spagnolo, dovevano essere i catalani che si organizzano una milizia in grado di arrestare l'esercito francese. Il castello di San Ferdinando de Figueras e Rosas sono state prese, le proprietà sono state distrutte e la brutalità dei soldati francesi spaventato la popolazione. Una cronaca inedita di Josep Felip, priore del convento dei servi di Santa Maria de Gracia de Empúries mostra la rivolgimento civile e l'orrore vissuto durante l'occupazione francese.

Parole chiave: Conventi, comunità, Empúries, guerra contro la Francia, l'esército, milizia, francese, caos, Rosas, Empordà, conte dell'Unione, José Urrutia

Statistica: 35 note, 1 centri documentario intervistati, 27 opere bibliografiche citate.

A continuació donem a conèixer un petit relat sobre la Guerra Gran, conflicte que enfrontà a l'Espanya borbònica amb la França revolucionària durant els anys 1793-1795. L'interès principal d'aquesta breu crònica prové del seu autor, **Felip Pujol**, prior del desaparegut convent servita de Nostra Senyora de Gràcia d'Empúries, que ens dona una visió local, centrada en la vila de l'Escala i les seves zones immediates. És a dir, ens permet comprendre l'impacte físic del conflicte damunt d'una petita comunitat i aporta un seguit de notícies, fins ara inèdites, que hi donen nova llum. Alhora, ens clarifica un xic quina era la vida d'una petita comunitat religiosa, fins ara poc estudiada^[1], durant aquest conflicte i com es veié afectada per les seves atzagaiades.

El convent servita de Nostra Senyora de Gràcia

L'orde dels Servents de Maria va néixer en l'ambient d'efervescència política, econòmica i religiosa que imperava a la Península Italiana a principis del segle XIII, on sorgiren multitud de moviments que pretenien reformar els costums religiosos –no tots ortodoxes-. Segons la tradició l'orde fou fundat per set mercaders de Florència, anomenats els Set Sants Fundadors, que tenien el costum de reunir-se de forma periòdica per honorar a la Mare de Déu. Amb el pas dels anys, aquests, formaren una comunitat religiosa que adoptà la regla de Sant Agustí.

Tot i que l'arribada de l'orde servita a Catalunya es produí pocs anys després de la seva fundació (ja al segle XV existia la província espanyola) l'aparició de les seves comunitats monàstiques al país fou força tardana i no s'endegà fins a finals del segle XVII, dins d'un marc general clarament contrareformista i d'expansió de les ordes religioses. Per exemple, en el cas concret de la diòcesi de Girona, tenim constància que aquest tipus de comunitats, bàsicament les masculines, duplicaren el seu nombre en pocs anys[2]. Pel que fa als servites, aquests només hi fundaren dos convents, el de Santa Maria de Gràcia a Empúries, l'any 1606; i el de Sant Martirià, l'any 1638 –originalment un convent caputxí- situat dalt d'un turó proper a la vila de Banyoles.

Els servites solien sol·licitar permís als bisbes ordinaris de cada diòcesi per fundar-hi convents i així ho feren en la seva primera fundació a Girona. En concret, el 26 de maig del 1605 el bisbe **Francesc Arévalo de Zuazo** (1598-1611) donà llicència a fra **Plàcid de Còrdova**, que representava al provincial servita fra **Antoni de Sofa**, llavors malalt a Barcelona, per establir una comunitat a Empúries[3]. Immediatament, s'arribà a un acord amb la Universitat d'Empúries per instal·lar-la a la ja existent casa capella i ermita de Nostra Senyora de Gràcia, que s'alçava damunt les ruïnes de l'antiga ciutat grecoromana, a la zona de la Neàpoli[4]; allí ja s'hi venerava una imatge de terra cuita de la Verge, suposadament duta pels àngels de manera miraculosa des d'una regió de Castellà[5]. D'acord amb els pactes establerts amb la universitat i el rector d'Empúries, que preveïen, entre d'altres coses, que la fundació havia de tenir lloc en el termini d'un any, el convent es constituí ràpidament i en fou el seu primer prior **Nicolau Moratons**[6]. Clarament, l'acord era favorable a ambdues parts. D'un costat, els servites s'establien en un lloc on ja existia un culte a la Mare de Déu, fàcilment adaptable als seus objectius, ja que els donava un cert *pedigrée* i ascendència sobre les properes poblacions[7]. En segon lloc, la universitat i, de retop, el comtat d'Empúries, tractaven de dinamitzar una zona deshabitada i en decadència. Aquesta instal·lació, s'ha d'emmarcar dins d'un procés més general de reforçament i fortificació de la zona del Golf de Roses, que era un àmbit estratègic de primer ordre per a la monarquia hispànica i, a més, havia resultat fortament afectada per nombroses ràtzies de pirates del nord d'Àfrica durant els anys anteriors[8].

La idoneïtat del lloc es veié ràpidament confirmada, ja que de seguida el nou convent exercí una important influència sobre les poblacions dels voltants. Per exemple, l'any 1607 el bisbe donà permís a les parròquies de la batllia de Siurana per fer-hi processons. Igualment, l'any següent, donà permís perquè la comunitat tingués un baci per recollir almoïnes a les esglésies de la rodalia. I, posteriorment, concedí permisos a d'altres poblacions properes per fer-hi romiatges a: Pontós l'any 1667, a Sant Miquel i Sant Mori el 1668, a Saus l'any 1674 i a Camallera el 1680[9]. De fet, l'èxit fou tan esclatant que ja l'any 1621 tenim constància que s'estava construint una nova església que substituïa a l'anterior capella, atès que el bisbat donà llicència per pescar, a favor d'aquesta actuació[10]. En definitiva, aviat desenvolupà una important àrea d'influència a la rodalia, que li permeté atreure les almoïnes i vocacions de les famílies benestants de la zona[11], de manera que experimentà un gran creixement. Mostra clara d'això és la magnífica església que, com ja hem esmentat, la comunitat començà a construir a partir dels anys vint del segle XVII, i que hom arribà a definir com la millor de l'orde a

Catalunya[12]. O la contractació per fer-hi un retaule, l'any 1696, de l'escultor i mestre de retaules barceloní **Francesc Santa Cruz**, per la gens menystenible quantitat de 550 lliures barceloneses[13]. Alhora, el cenobi atreïa l'atenció dels prohoms que visitaven el territori, com ho constata el baró de **Maldà**, que tenia propietats en la propera vila d'Albons, i que hi fou l'any 1780[14]; o el viatger il·lustrat **Francisco de Zamora**, que hi féu una breu però interessant descripció l'any 1790[15]; o l'erudit i col·leccionista nord-català **Jaubert de Paça**, a la segona dècada del segle XIX[16].

Com hom pot observar en el text objecte d'aquest treball, el convent pràcticament no resultà afectat pel conflicte amb la França revolucionària, ja que la vila de l'Escala no arribà a ser ocupada pel seu exèrcit. Alhora, tot i la fugida de pràcticament la totalitat dels monjos, tampoc resultaren afectats els objectes mobles, atès que es prengueren mesures per enviar-los a llocs segurs. Malauradament, l'esclat de la guerra del Francès [1808-1814] agafà a la comunitat per sorpresa, de manera que li resultà impossible prendre cap de les mides protectores precedents. En conseqüència, malgrat que no es produïren combats importants a la zona en efectuar-se l'ocupació de la vila, si que es produïren saquejos[17]. En el cas concret del convent de Santa Maria de Gràcia, aquests incidiren negativament sobretot en els seus

objectes mobles. En un inventari fet l'any 1821, escrit en català –també hi ha una versió resumida en castellà–, amb motiu de l'exclaustració de la comunitat s'esmentava la seva biblioteca amb els següents termes:

“Alguns 200 tomos, part en folio, part en quart y part en octau, de diferents matèries y obras trencadas per rahó de las guerras, y molts despedessats per las ratas, una caixa ab dos llansols, un hermari que servia d'arxiu per los papers, un rellotge de ferro amb sas campanes”. Alhora, l'arxiu és descrit d'una forma caòtica i poc ordenada. Per exemple, es detalla que l'escriptura de fundació, el document més important de la casa, s'havia perdut. La descripció de la documentació es fa d'una forma desordenada, simplement numerant la quantitat que hi havia de cada tipus documental. Per exemple, es citen 2 apoques, 2 definicions, 33 censals, un llibre de despeses del convent, etcètera. En

Vista general de l'església del monestir de Santa Maria de Gràcia a principis del segle XX. Hom pot observar com el conjunt fou saquejat totalment en el moment de produir-se l'exclaustració i utilitzat com a pedrera per obtenir materials de construcció, de manera que s'ensorrà ràpidament. Avui, acull el museu d'arqueologia d'Empúries.

[© Gaietà Barraquer i Roviralta]

definitiva, cal concloure que les principals pèrdues de documentació es produïren durant aquest conflicte, atès que la descrita a l'inventari de 1821 i la conservada en l'actualitat, que comentarem en el següent apartat, coincideixen en la seva major part[18]. Malgrat aquest daltabaix el convent servia d'Empúries, mercès a la devoció de les poblacions properes, recuperà part del seu antic vigor i encara era un focus d'atracció per als fidels al culte marià, de manera que al març del 1835 la comunitat estava formada entre sacerdots, llecs i d'altres per 16 persones[19].

Finalment, l'exclaustració definitiva es produí suposadament per sorpresa –BARRAQUER diu que fou així, però també esmenta una segona font segons la qual foren avisats amb un cert temps- poc després de decretar-se per les autoritats superiors, que fou de forma pacífica però sota l'amenaça de les armes. Desconeixem la data exacta, però a l'igual que la resta de convents gironins degué tenir lloc entre finals de juliol i principis d'agost de 1835[20]. Concretament, membres de la Milícia Nacional de l'Escala es presentaren al convent de nit i ordenaren el seu desallotjament. Inicialment, els monjos s'hi negaren, insegurs de la seva sort, a menys que l'ordre fos donada personalment pels caps d'aquest cos. Així doncs, feren acte de presència el capità, l'hisendat i conegut antiquari **Francesc Maranges Juli**, i l'oficial **Ramon Oliveras**[21]. Immediatament, els frares deixaren el convent i anaren a allotjar-se a cases particulars de manera provisional, per marxar poc després en direccions diverses, tot i que la majoria restaren dins del terme de la diòcesi[22].

El document

Un cop abandonat el cenobi, ràpidament, es produí el seu saqueig, malgrat que les autoritats –com era habitual- prengueren la prevenció de paretar portes i finestres. El desastre fou descrit per l'historiador i religiós GAIETÀ BARRAQUER I ROVIRALTA en els següents termes:

“Concurrieron a él no sólo los vecinos de La Escala, donde casas hay construidas con dichos materiales, sino otros de Rosas, Cadaqués y la Selva de Mar. Unos sacaban maderas, otros hierros, otros sillares de piedra, otros tejas, en fin constituía el convento una cantera libre y depósito común de materiales de construcción. Así se explica como en septiembre de 1899 no quedaban más que algunos paredones. Faltos de tejado y de apoyos, abriéndose las bóvedas, y se vinieron al suelo; cayeron los techos quitadas la vigas, y así fueron igualándose a la tierra las demás partes. Cuando en septiembre de 1899 visité esa casa, del claustro sólo se conservaba parte de sus muros exteriores y los cimientos del antepecho en que apoyaban las columnas de sus galerías”.

De fet, quan les institucions públiques es decidiren a aplicar les lleis desamortitzadores i tractaren de formar un museu i biblioteca públics, l'any 1838, amb els objectes procedents dels desamortitzats monestirs i demanaren informacions a les poblacions, en el cas d'Empúries, no s'obtingué ni un llibre ni un quadre i ni tan sols un inventari detallat[23].

Malgrat la rapidesa del procés exclaustrador, que no degué permetre a la comunitat endur-se la major part dels objectes mobles, com sí succeí a poblacions com Girona o

Figueres, sembla que mercès als avisos previs part de la biblioteca i l'arxiu pogueren ser extrets a temps. Per exemple, tenim constància que, si més no, una part de la biblioteca fou repartida entre els monjos, atès que actualment a l'arxiu municipal de Palafrugell es conserven diversos llibres d'aquest origen, que havien estat duts a la població per un dels membres de la comunitat, el pare **Matlleria**[24]. Quant a l'arxiu, una part de la documentació anà a raure a l'arxiu parroquial de l'Escala. Possiblement fora originalment traslladat a l'església de Sant Martí d'Empúries, on també s'hi dugué la imatge de la Verge, que s'hi conservà fins la seva destrucció durant la darrera guerra civil. Concretament, es tracta de sis lligalls, actualment conservats a l'Arxiu Diocesà de Girona, que *grosso modo* coincideixen amb la descripció feta l'any 1821:

- Un llibre on consten les professions, 1697-1834, ca. 100 f., 4t.
- Un de resolucions capitulars, 1751-1833, ca. 100 f.
- Un de visites, 1797-1832, 15 f.
- Un de fundacions, 1750-1823, 181 p.
- I dos lligalls amb escriptures diverses.

D'aquests, el que ens ha proporcionat el text que transcrivim és el de *Resolucions capitulars*, en què s'anotaven les decisions que prenia la comunitat i que, malauradament, només ocupa de l'any 1751 al 1833. A la pràctica, aquest llibre, que era dut personalment pel prior, funcionava com una mena de llibre de família de pagès[25]. D'aquí que, en un moment donat, fra **Josep Felip**, decidís explicar d'una manera senzilla com havia viscut el conflicte la comunitat servita, per si podia ser útil als seus successors.

El document, format per poc més d'una vintena de pàgines, està escrit íntegrament en català, tot i que amb múltiples castellanismes. Aquest fet no ens ha d'estranyar, atès que el català continuà sent la llengua normal en la documentació d'ús intern; de fet era la predominant al país excepte en àmbits molt determinats de l'administració. Concretament, la documentació del convent seguiria sent majoritàriament en català fins pràcticament la seva desaparició, amb un lleuger increment de la llengua castellana cap al final. Això sí, no es pot negar que l'autor patia una disglòssia molt marcada, atès que el nombre de castellanismes és exagerat[26]. Possiblement, això vingui motivat pel fet que en tractar-se d'un lloc de pelegrinatge important, la comunitat i, més encara el seu prior, tingués un contacte sovintejat amb les autoritats civils i militars del país, ja totalment castellanitzades.

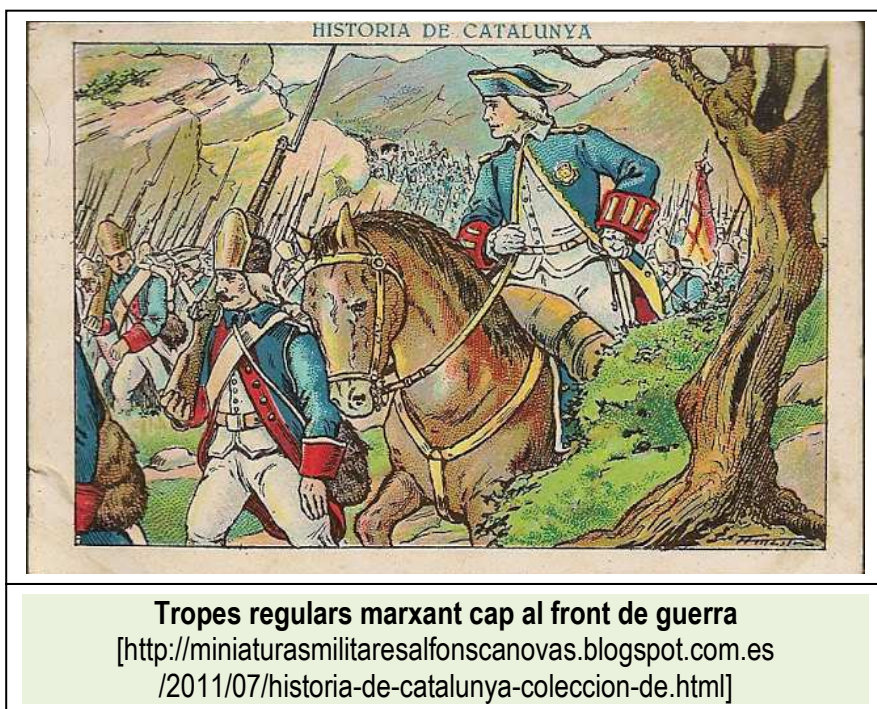
La guerra

El primer punt per destacar és la visió que té un frare envers la Revolució Francesa. Des dels primer paràgrafs es destil·la, a més dels sentiments patriòtics, una animadversió contra allò que estava succeint a l'altra banda dels Pirineus. Si la relació Església-Estat fou difícil dins el tarannà revolucionari, un dels punts de trencament fou la dissolució de les ordes religioses a França. Precisament, cal remarcar que l'autor era un regular que no ocultà els seus sentiments negatius cap als esdeveniments que s'estaven duent a terme. A

aquesta particular conjuntura s'afegeix un sentiment xenòfob molt marcat i arrelat a la societat catalana contra el francès[27].

En clau catalana, al text es pot apreciar una visió molt positiva i engrescadora de l'inici de la guerra. La invasió del Rosselló de les tropes espanyoles era vista de forma esperançadora al Principat, puix que representava l'alliberament de la Catalunya annexada pels francesos segle i mig enrere; no tan sols per aquest autor català, sinó també per molts dels seus contemporanis. Tot i això, des d'una òptica més global, el gran problema espanyol dins del conflicte, més que militar, fou la manca d'una línia política que definís l'actuació militar[28].

És simptomàtic com la qüestió catalana fou un dels temes diplomàtics que quedaren fora de l'escenari immediatament posterior a l'Europa convulsa a cavall de finals del segle XVIII i principis del XIX. Al cap i a la fi, la guerra de la Convenció, anomenada a Catalunya Guerra Gran (1793-1795), s'inscriu en l'àmbit continental com a guerra de la Primera Coalició. Cert és que, tot i l'estabilització del front

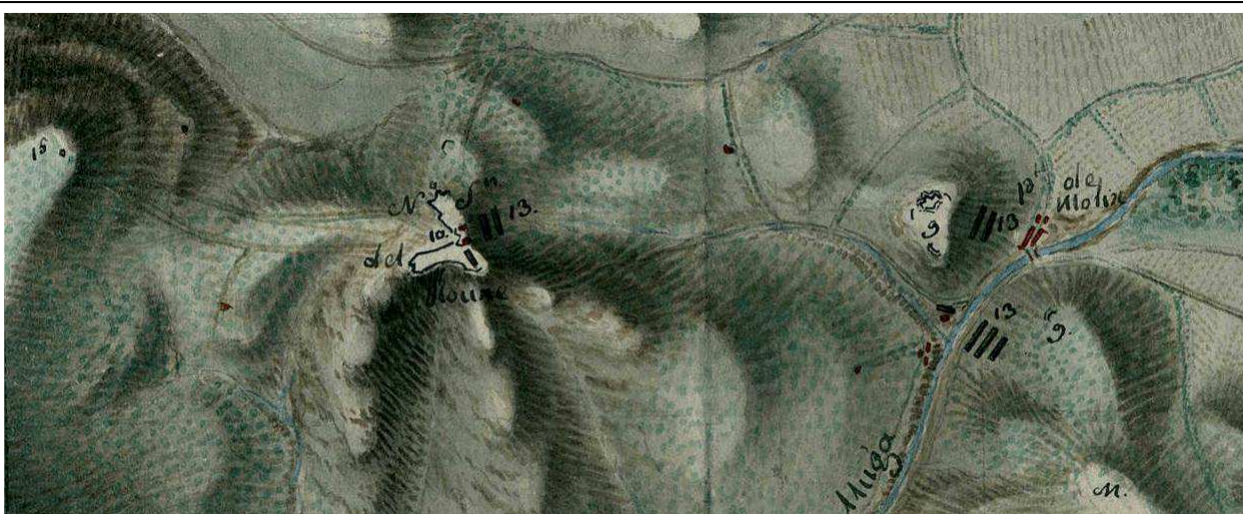

català durant 1795, el conflicte descrit va concloure amb la pèrdua de la meitat de l'illa de l'Espanyola. Però, en un context amb més abast, la posterior guerra del Francès (1808-1814), conflicte bessó de l'anteriorment esmentat i que se situa a cavall de la Quarta i Cinquena Coalició, sí que va finalitzar amb una aclaparadora victòria militar. Però aquest nou escenari continental no significà la devolució dels territoris catalans sota sobirania francesa. Al final, la derrotada França, pertorbadora impenitent de l'escena europea, sortí de les guerres napoleòniques bastant ben parada, sense que les seves fronteres anteriors a 1793 fossin alterades.

Com a crònica cal subratllar una sèrie de judicis molt ben encaminats. Tot i això, sorprèn com en d'altres aspectes l'anàlisi no és tan aprofundit. Així, cal fer esment de l'estabilització del front rossellonès a finals de la campanya de 1793, quan l'exèrcit espanyol, sense recursos suficients per conquerir Perpinyà, acabà atrinxerant-se al marge meridional del riu Tec. Atesa l'escassetat de tropes per guarnir un front tan gran i l'important creixement del contingent francès com a resultat de la mobilització general, el comandament espanyol va cometre l'error de no retirar les tropes vers els contraforts

septentrionals que dominen les collades de l'Albera, una posició molt més fàcil de defensar i que hagués evitat la concatenació de desastres que caracteritzà la posterior campanya de 1794.

Dins d'allò que són les operacions militars al Principat, un dels aspectes brillants del text transcrit és el coneixement de l'alteració dels plans operatius francesos immediatament després de l'ensorrament del front espanyol a la batalla del Roure. Així, a fi i efecte d'eliminar la presència espanyola al Rosselló, l'objectiu primari de l'ofensiva francesa de 1794 fou la conquesta de Cotlliure. Atesa l'aclaparadora superioritat naval de la flota hispano-britànica, aquest port rossellonès en mans espanyoles era una constant amenaça de flanc contra l'esforç principal francès. Per aquest motiu, abans de reconquerir la fortalesa de Bellaguarda, era prioritària la presa de Cotlliure.

Posició fortificada del Roure, on el front espanyol es trencà el 20 de novembre de 1794

[Biblioteca Nacional, MR 43/47]

Aquest mateix esquema es volia aplicar a les operacions empordaneses. Tot seguint una mateixa lògica, abans de conquerir Sant Ferran, la condició necessària era prendre Roses prèviament, base de la flota de l'almirall **Gravina**. Tal i com queda evidenciat al text, allò que alterà els plans operatius francesos fou l'ensorrament moral espanyol, una vegada mort en combat el comte de la **Unión** a la batalla del Roure. El buit a la piràmide jeràrquica provocà la caiguda del front i, conseqüentment, una anàrquica retirada. Aquest fou el context que modificà el pla operatiu francès i que culminà amb la captura de la gairebé invulnerable Sant Ferran de Figueres sense disparar un tret.

A més, cal esmentar que un segle després, un altre autor català recullia críticament que la vergonyosa rendició de la fortalesa fou influïda per un complot francmaçònic al darrere[29]. És curiós que un religiós regular tan ben informat no ho esmentés. Certament, per al nostre cronista podia ser un fil atractiu i sobta que no fes cap esment en relació a tot plegat.

El text transcrit al que aquestes línies serveixen d'estudi crític es una crònica. Són fets esdevinguts durant la vida del narrador, però no es pot qualificar de memòries. Cert és que el frare servita va poder ser testimoni del naufragi del navili *Triunfante* o va viure en primera persona el desplegament de sometents i miquelets al front del Fluvià, però l'anàlisi duta a terme va molt més enllà de la narració d'unes vivències. Majoritàriament, el to narratiu i analític es fixa sobre esdeveniments dels quals l'autor no fou protagonista directe; alguns ja s'han exposat anteriorment, com l'èmfasi posat en les decisions operatives del comandament francès. Però, fins i tot, dins del bagatge viscut com a clar testimoni directe, el judici crític es percep com quelcom present i que va molt més enllà d'una narració memorialista dels fets.

Així, les insuficiències del sometent, la primitiva mobilització catalana duta a terme durant la primavera de 1794, són severament criticades per l'autor, qui justifica l'aixecament de miquelets, tropes regulars llevades al propi país i que van molt més enllà d'un sometent com a milícia reservista assignada a una zona d'acció corresponent a la defensa del territori immediat on es reclutada[30].

Excavació arqueològica del navili *Triunfante*

[© M. González Damonte. Inbluefilms]

Aquesta reflexió es pot posar en relació, dins del context ampli de les guerres de Coalició, amb el model militar català que caracteritzà bona part de la guerra del Francès. Sens dubte, l'experiència prèvia de la Guerra Gran fou la base per tal de donar cara i ulls a l'estructura militar que va fer front a les tropes napoleòniques. És per aquest motiu que les opinions de l'autor sobre la qüestió li atorguen una extraordinària vàlua.

Transcripció del text

Alhora de transcriure el text de la crònica de fra JOSEP FELIP, hem estat partidaris de respectar al màxim la grafia original. Així, hem accentuat i puntuat correctament (comes, punts, dièresis, punts i comes i punts i a banda) i hem ajuntat o separat paraules per tal de no dificultar la lectura. Però hem respectat: majúscules i minúscules, la posició aleatòria d'hacs' o la seva absència, les 'is'-'jotes' i 'bes'-'bes' baixes, l'utilització d'as'-'es', 'us'-'os', 'enes'-'eñes', la inexistència d'apòstrofs i lletres geminades i altres particularitats morfològiques ('ab', 'lo').

D'altra banda, les abreviatures les hem desenvolupat i els barbarismes els hem posat en cursiva. També assenyallem el número de pàgina, en vermell i entre claudàtors.

“Nota

En ocasió de las més *horrendas* perturbacions se alçaren en lo Regne de França, fins a que arribaren los infames francesos a acometre lo exhecrable sacrilegi atentat de matar per mans de un *Verdugo* en públic *catafal* a Son Rey **Lluís XVI**; nostra Cathòlich Monarca **Carlos III**, mogut de la més cristiana pietat declarà guerra a tan infama canalla per-a vindicar tan deplorables *agravis*; igual[men]t per-a detenir un tan la sua fiera, que no arribés també a **Maria Theresa**, augusta esposa de **Lluís XVI** (lo que no pogué lograr perquè també *después* fou morta en públich *catafal*) y lo dia 22 de Abril de 1793; Don **Anton Ricardos**, Gen[era]l del exèrcit español en Cathalunya, no més que ab quatre mil homens s'en entrà a França per la part de S[an]t Llorens de Sardàs: hallí feu la *conquista* de molts pobles fent presoners de guerra part de la poca tropa ells tenien. [1]

Luego se haumentá nostre exèrcit, de manera que lo dia 20 de Maig fou lo dia que posat ja siti a Bella-guarda se començà a bombejar; y lo dia de San Joan de Juny, se rendí aquell castell a las armas Españolas. Passaren havant los españoles, fent cada dia novas *hasañas*, guanyant honrosas victòries, *reportant* tots los dies nous *timbres* propis del seu valor. Arribaren que lo dia 22 de 7[setem]bre estaban molt serca de clourer siti a Perpiñà, però una desgraciada infausta fortuna varià los conceptes de tan valerosa tropa, ab que se veien precisats a retirar-se al peu del Buló ahont formaren baterias, las més invencibles, Parapets inexpugnables haont invernà nostre exèrcit. A principis del Hivern se alçaren en nostre exèrcit unas contagiosas malalties q[u]e devoraren a nostra Tropa en tanta manera que a últims de Abril de 1794 sols se contavan en nostre exèrcit dotse mil homens. Durant lo hivern lo General **Ricardos** passà a Madrid, y en lo regres al exèrcit morí per lo camí de natural malaltia. *Luego* fou elegit Gen[era]l **Onneli**, qui també morí de mor natural per lo camí. *Luego* se elegi per gen[era]l el Conde de la **Unión**, el qual el dia 20 de Abril prengué posició del seu *mando*, en lo exèrcit. Concorrent aquellas circumstàncies y la major de la gran epidèmia en lo nostre exèrcit, se reforçaren los francesos, y lo dia primer de maig donaren tal fort ataque, que los nostres se veuen en la precisió de haver de abandonar lo camp de Buló y retirar-se al peu del Castell de Figu[ere]s. [2]

A la ocasió de aquesta inesperada desgràcia, tot lo Empordà se posa en gran consternació, tots estaban tristos y *pavorosos* tement que los Francesos ab alguna *curria* no entrasen a robarnos nostres casas; tothom procuraba *apressurat* a extraurer tot lo bo y millor tenian

en la sua casa. Aquesta Comunitat, a exemple dels demés, envià a Bar[celo]na un bagul aont y havia tota la plata del Conv[en]t, todas las joyas de la Mare d[e] Déu, y tots los papers de actes y *demás* escripturas convenientes y necessàries per lo Conv[en]t, reservant-nos solam[en]t dos calzers per la cotidiana celebració. Si en mitg de aquest calamitós temps havia la Com[uni]tat de solemnitzar alguna festa, com fou Corpus C[risti], nos valgueren dels incenser de Ampurias que encara no·ls havian dasats. En la solemnitat d[e] el Santissim no fou patent perq[u]è no teniam la custòdia, en la *Dom[ini]ca infraoctava*, dia en que aquesta Com[uni]tat solemnisa la festa ab profesó per·aq[u]e se pogués portar ab decència lo santiss[i]m, ho compongueren de aquesta manera: ab lo peu de la relíquia de S[an]t Peregrí, que es de fusta platejada, y lo círcul de la Custòdia de *Ampurias* lo q[u]e igualm[en]t practicaren en lo dia de Corpus en *Ampurias*.

A vista, *pues*, del trastorn ocasionat en tot lo Ampordà de la reclusa del nostre exèrcit, el gen[era]l Conde de la **Unión** prengué la providència de cridar general somatent en tot cataluña, que tos los pobles enviaren sens distinció de casats ni fadrins a proporció del homens y havia en cada poble, comprenia des de 16 fins a 60 *años*; los quals eran pagats dels mateixos pobles. Al principi que fou als primers de [3] Maig los pobles subvenian de tot lo necessari a aquells que anaben a Somatent, envianlos pa, vi y vianda; la q[u]e arreplegaven per medi de una cerca que feyan los *S[en]yores* Regidors per la vila, sens donan[t]-los *ningun* diner, però en la Nostra vila la Escala lo pa quels enviava era bo de la fleca. *Luego* el Gen[era]l Conde de la **Unión** féu donar a tots del somatent, pa y tappa com en los soldats. A vista de açó, los que anaven a somatent començaren a disgustar-se de lo q[u]e la Vila los enviava, dient que volian alguna cosa per subvenir-se amb tanta pena, y la vila determiná de donar una passeta diària a tots los q[u]e anaven a Somatent, des de el dia que marxaven fins lo dia q[u]e havian tornat. Per pagar tots aquestos gastos féu la vila una nova imposició que era molt crescuda a todas las terras y a la indústria de la gent, a proporció del negoci, cada qual portava. Aquesta nova imposició era tant pesada que algunas Heretats, entre lo Real y aquesta nova imposició apenas quedaba benefici per lo *dueño* y S[en]yor de ella; de manera que heretat de 8[vuit]sentas lliures de rendas pagaba mes de 5[cinc]sentas.

Formats ja los Somatents de tota la Cataluña, y collocats per·a que tinguessen major arreglo, feren lo projecte de distribuir los Somatents en cantós, que concistia alguns pobles de la comarca se juntaven en los sumatens per·a que units tots acudissen ab exèrcit baix un o molts capitants a proporció de la gent que [h]i anaba, que ells mateixos se elegien dels [4] mateixos que hi havian de anar que los tocava per *reba[t]* y havia també elegit en cada cantó un o dos q[u]e cuydaban de todas las cosas concernents al somaten baix lo titol o denominació de “promotors de la Fé”. Però los pobles no·n feren cas, ni se·ls acomodà semblant disposició, sinó que cumplia cada qual enviant la gent li tocava, formats ja los somatens y acistin la gent dels pobles en la part los asseñalaba lo Gen[era]l.

Per las ocurrències podian esdevenir en los assumptos de Sumatents, determinà lo Gen[era]l Conde de la **Unión** se formás una junta dita de somatens, que judiqués y providenciés en los assumptos occurrents de sumatents, la qual junta se formà en Fig[ueres] de diferents personatges, a la que exposaban, tant los pobles com la gent, las dificultats se·ls presentaban, y la junta decidia. Pensaren los s[en]yors de la junta, a incinuació de alguns privats personatges, elevar los sumatens a milícias de Província, de manera que

aixís com la gent del poble anaben acistia al Exèrcit ab lo nom de somaten (que la gent de molts pobles no exia fins q[u]e los havian cridat ab so de campana vulgarm[en]t dit ab so de somatent com era en vantelló, S[an]t Pera Pescador) haurien tingut al títol de milícias urbanas, però se acomodà tant poch a la gent, principalm[en]t en Bar[celo]na, q[u]e segons notícias certas y positivas, al Conde de **Santa Coloma** pensant la gent que ell cooperava a las milícias urbanas li posaren un pesquí en la porta q[u]e deya: “*Compte, Compte, tente comte, o sino te farem lo comte*”, y en fin [6] vist lo general desagrado de la gent, no se parlà més de milícias, no obstant que proceguiren los somatens.

Durant lo estiu féu pocas empresas nostra exèrcit, y las pocas que emprengué no foren molt agradables. Nos quedarem quasi inaccionats fins lo dia 17 de 9[novem]bre q[u]e los francesos nos donaren un fort ataque per la part de la Mare de Déu de la Salut, però foren *retxaçats* y obligats a retirar-se. Però lo dia 20, dia, lo més infrascrit, època la més desgraciada, tornaren altre vegada antes de la aurora a envestir a nostre exèrcit tant rabiosam[en]t y sems mida, que los nostres *apressurats*, se vegeren prescisats abandonar las fortas baterias, a desemperar lo camps y retirar-se sens ordre a tota fuga. Una bala desgraciada matà al Gen[enra]l conde de la **Unión**, a la bateria del Roure, veus aquí tota nostra desgracia, *luego* se habanzan los francesos, los nostres se posan en marxa precipitada. Los pobles se veuhen totalm[en]t abandonats y plens del major desconsol prenen la poca roba y los habersos pogueren porta-se-n y desemparan luego las suas propias casas. Lo mateix dia a la tarda entren los francesos a Perelada. Ha, que sustos per los bahïns!, que trastorn per la comarca!, uns abandonaren las suas iziendas, altres desemperaban las suas casas, fins arribaren ab extrem de no cuydar-se los pares dels fills, y los fills dels pares. Ha divuit dia lo mes infrascrito no se oïan per aquestas carreteras sino plors y *llantos* que era un desconsol el mirar[-h]o. Las mares anaban carregadas de sos infantets [6] sens poder donar un pas de espantadas, alli pluraba lo un, allí gemegaba lo altre, sens poder-se consolar lo un ab l-altre, tanta era la precipitació de la gent que succehiren desgràcias las més lamentables. Uns se trancaban la cama, altres se desgraciaban de la cayguda de algun animal, altres una carreta los maltrectaba, altres final[en]t morien haçecinats de la tropa, que anaba dispersa per aquest Ampurdà, de manera que tot era horror, espant y *llanto*. Aparexia lo formidable tremendo dia de Judici, perq[u]e era dia, ple de iras, ple de calamitats y misèrias, confusions, y *pavor*, dia lo més amarch que puga contar-se.

Causa de aquest desconsol era, lo veurer, la desconcertada retirada del nostre exèrcit y la avançada *momentánea* dels Francesos, y tots temiam ab fonament la total ruina de nostras casas, perq[u]è en totas las parts que entraban los francesos feyan los major *estragos*, cremaban la major par de las casas principalm[en]t los temples aont desvocaven totas las suas fúrias, y la més refinada maldat: si acàs no cremaven lo temple, destruïan las imatges, cremaven los altars, de manera que ho dexaben victima del desconçól, forçaven las donzellas, violentaban las donas casadas, y lo que és més, si algú penetrat del més viu sentim[en]t, volía lamentar-se de tanta infàmia, se veyia *desde luego* victima del seu furor, en que miserablem[en]t acabaren sos dias. Aquestas desgràcias certam[en]t sabíam practicar-sa la barvaritat [7] dels Francesos (com avía succehit en Masanet de cabrenys, Darnius, Campmany, etc.) causà orror a la gent, que ningú se atrevia a esperar-los en la sua casa.

A la infausta desgraciada mort, del Gen[era]l conde de la **Unión**, se espargí tota la tropa, anaba dispersa y famulencia per aquest Ampurdà, a una casa robaven, a un altre si trobaban resistència mataban, per los camins accessinaben. Los pobles, veyent tant *estrage* de nostra tropa, *luego* prengueren las armas, formaren patrullas y anaben per detenir aquestos *estrages*. Los soldats que enquantraban los prenian y los portavan al Poble, y *después* los acompanyavan a Gerona aont se había retirat lo Exèrcit.

Lo dia 24 al matí comparagueren en aquest conv[en]t totas las monjas de Castelló Acompanyadas del confessor y del rector **Subirana**, que segons relació de ell mateix casualm[en]t havia anat a Castelló per confessor extraordinari portant una de las monjas una imatge de Sant-Cristo bapsteri avanzada. *Luego* se reveren ab la més *tierna* caritat, las *hospedarem* en lo *camaril*, menjaven en la *Hospedaria*, y aquí, tristas y desconçoladas, *permanesqueren* fins lo dia 23 que determinaren marxar a vista de los parills estava aquest conv[en]t, perq[u]è los Francesos ja havian arribat en S[an]t Pere Pescador. Veyent la sua marxa y la falta de esperit de aquestas S[enyo]res q[u]e apenas donavan un pas que no fossen cansadas, la Mare Avadessa Sor **Maria Ignàcia Saurí y Tornes** suplicà a la pietat dels [8] Religiosos si volia dignarse acompanyar-las. Lo P[are] **Amadeu Cardoner** y lo P[are] **Manuel Romeu**, *luego* gustosos se oferiren acompanyarlas, com en efecte las acompanyaren fins a Bar[celo]na, però lo que és de estranyar, que aquestas S[enyo]res, que de las 48 que eren las 42 anaren per la Bisbal fins a S[an]t Feliu de Guíxols, y no podent més caminar per ser tant cansadas se embarcaren y estigueren dos dias al mar que se marejaren extremadam[en]t; y las sis de la Escala anaren per Gerona ab carros.

En mitg de aquestos desconçols, ferem *fardos* de la roba del Conv[en]t y junt ab los matalassos y los mobles més preciosos los trasladarem a la altre part del Ter, y lo demás [h]o amagarem com poguerem dins lo mateix Conv[en]t. Sols nos quedaba lo vi, lo oli, y un poch de blat, que no trobarem medi para amagar-lo, y la Mare de déu que per las grans dificultats nos objectarem no no-s atreviam a transportar-la. Nos aconçolarem alasores de enterrar-la ab una capa ben posada, però, passat algun temps, obcervant avia arribat notícia de molts aquests amago se envia al conv[en]t de Bar[celo]na. En aquesta ocasió comensaren los Religiosos a marxar, perquè jo veyent los perills nos amanaçaven diguí en acte de Comunitat que si havia algu que no tingués ànimos de estar-se en lo conv[en]t en aquellas circumstàncias, q[u]e mogut del temor desmayés, los donaba llicència per anar-se en paratge que fos conegut per mi, per lo que podia ocórrer, y en cas de haver de fer major retirada acudissin tots en Bar[celo]na, que allí se-ls donaria destino, com havia incinuat nostre [9] P[are] Provincial. Sempre anaban crexent los transtors. Sempre, sempre se aumentaren los perills, perquè nos veyem totalm[en]t abandonats, sense que ningú nos guardàs, perq[u]è tota nostra tropa se reuní a Gerona.

Allí teniam lo camp plantat, las primeras abançadas del camí de Fig[uera]s eran a la costa Roja, y de la part de Salrà eran a mitja hora del pon[31]. En *fin*, quedaba tot lo Ampurdà abandonat sens que ningú lo guardàs sols concistia lo nostre consol, y en que *estribava* la nostra esperança, era lo castell de Fig[uera]s, confiant que mentres lo castell de Fig[uera]s se mantingués constant, los Francesos no se atrevirian a abançar, però a vuit dias de la reculada aquells inechspugnable castell, aquella invencible Plaça, a pocas bombas que [h]y tiraren los francesos, féu Capitulacions y se rendí a las armas enemigas. Ja avia principiati lo siti de Rosas, tres dias antes de la entrega del Castell de Fig[uera]s. Oïnt aquell formidable

estruendo de Rosas, y sabent la infausta desgraciada notícia de la entrega del castell de Fi[uera]s, nos posà en conflicte lo més gran. Aquí fou aont la poca gent se havia quedat anaba *pavorosa*, trista, y malancòlica, tement la sua sort [y] ruina perq[u]è si entregaban las invencibles Plaças ab tanta facilitat, què se havia de pensar succehiria dels Pobles indefensos. Lo citi de Rosas continuaba ab son vigor, però per ser cosa digna de saber-se, lo explicaré más aball ab todas las suas circunstàncias.

Estant plens de tantas *angustias*, lo dia 29 a la tarda vingué la notícia que los francesos *adelantaban* y que eran ja més ençà de la Armantera, com en efecte arribaren aquella tarda fins a la Font d'en Carbó[32]. Qui *vastara* [10] explicar las nostras *angustias* y de tota la Comarca! Ay, que *sustos*! Que *espans*! A penas ningú *acertaba* a determinar-se. Finalm[en]t, passarem aquella nit en la Escala, sols se quedà en lo conv[en]t lo P[are] **Anselm Hilari** y quatre de la obed[iènci]a qual P[are] **Anselm**; a la aurora digué missa sumí las formas del glovo y s-en passà *luego* a la Escala. Allí resolguerem ab lo S[eny]or sacristà de la Escala, lo domer de Sant Feliu de la Garriga, de passar-nos del altre part del Ter, com ja havia practicat lo domer de *Ampurias* la tarda antes. Carregats ab nostres farcells jo me-n passí en casa Font de Fuxà, y los demás cada qual procurà buscar-se casa.

Vista la may esperada entrega del castell de Fig[uera]s y lo abançada dels Francesos y que en tot lo *Ampurdà* no y havia un soldat per guardar-nos, determinaren los Pobles de prendre las armas, formar somatens y presentar-se a la *frente* del enemich per deternir-los no aba(n)çassen. En *el interín* que comissionats dels Pobles acudiren a Gerona a demanar Tropa y armas per defençar-se, però no se-ls pogué concedir per aber-n'i molta falta. Sols se tragué de açó que lo dia 6 de D[ecem]bre vingueren a la Escala quatre-cents soldats de infanteria, y passats alguns dias se aumentaren fins al número de quatre mil, y a pochos dias més se retornaren tots a Gerona dextant sols als Pobles a las balas, no obstant que aquestos, (ço es) los sumatens dels Pobles, detingueren los francesos, no abançaren, com en efecte los detingueren y sufriren forts *ataques*. [11]

Per la part de Bàscara, abançaban los francesos fins q[u]e arribaren a *Madiñà*; veyent jo las *angustias* nos amanaçaban y q[u]e per todas parts nos circumbalaban las tribulacions, determiní passar-me-n a Bar[celo]na junt ab lo corista, escolà, gos y mula, y de allí me-n passí en casa **Soler** de S[an]t Boy, aont passí tots lo temps de la mia expatriació. Estant en mitg de tantas *angustias* arribà a Gerona lo nou Gen[era]l D[o]n **J[ose]ph Urrutia** qui procurà, *desde luego*, fer *rebastir* a la tropa del valor havia perdut, aquell valor que és connatural als espanyols, y de que sempre an manifestat en todas la batallas. *Luego* reconegué lo exèrcit, donà las més *acertadas* disposicions, ab que lográ las majors ventatjas. Abansá *luego* lo exèrcit, y lo cituà a tota bora del Fluvià.

En *el interín* que estava per arribar el Gen[era]l **Urrutia**, y veyent la ciutat de Bar[celo]na la destrucció de nostre exèrcit, y lo desmayat *ànimo* de nostra tropa, la promptitut ab que se havia entregat lo gran Castell de Fig[uera]s, y que los francesos aparentaban inundar tota la Cathaluña, resolgué cridar junta de Província, com en efecte se cridà. Se elegiren comissionats de tots los corregim[en]ts, quals comicionats se elegí cada corregim[en]t y lo dia 23 de D[ecem]bre (de 1794) se començaren a tractar el *modo* de *remediar* tanta desgràcia, feren projectes los més grans, ideas las més elevadas, conceptes los més adequats, perquè las personas que componian aquella junta eran las més escullidas de tots

los corregim[ent]s. la més [12] madura, la més sàbia y la més pudenta, la que presidia el S[eny]or Gobernador de Bar[celo]na. Tingueren vuit o deu juntas per *acertar* en la bona y convenient disposició. Lo dia deu de janer de 95, lo nou Gen[era]l D[o]n J[ose]pt Urrutia envià carta a la junta perq[u]è tota se trasladàs a Gerona, per tenir a la sua presència las juntas y allí fer la última determinació. Se trasladà, en efecte, tota la junta a Gerona y, a tres o quatre juntas, se resolgué fer en tota la Província vint mil miclets.

Aquestos foren repartits entre tots los corregim[ent]s, de manera que cada corregim[en]t ni agué de fer mil, que se nomenaba un *tercio*, distribuït en deu compaños avent-hi a cada compaño un Capità, un *Alférez*, un Tinent, que aquestos los elegia lo mateix corregim[en]t; y havia a cada *tercio* un comandant, que aquest, encar q[u]e lo corregim[en]t lo elegí, havia de ser ja Capità de algun Regim[en]t. ~~Luego q[u]e fou resolt~~ [sic]. Se resolgué també lo *modo* de que se havian de valer per pagar a dita gent y lo pre[st] los havian de donar. Lo pre[st] donaban als miclets era passeta y mitja, als cabos set vint-i-dosos y als sargents dos pacetas; se trayent, emperò, un vint-i-dos cada dia dels miclets y *cabos* per pagar lo calasa [sic “calçar”] y vestir. Lo Alferes tenia tres pacetas cada dia, quatre lo Tinent y sinch lo capità. Al *modo* que resolgueren per poder pagar a dits miclets fou primeram[en]t suplicar al *Rey* los deixés quatre milions de lliuras en vitllets Vals, que feya molt temps que el *Rey* que n-e anaba creant per soportar los gastos de la guerra. Segonam[en]t, determinaren suplicar al *Rey* los concedís lo *diez* del Ayguardent, lo dret de paliatge, lo que concedí. [13] Terceram[en]t, determinaren pasar a tota la província un doble *catastro* y un *pago* personal des de lo mes pobre jornalier fins al mes rich caballer. Los pobres jornalers pagaban mitja passeta cada mes (...) y los caballers finalm[en]t pagaban, los de *menos* izienda, un duro cada mes, los que tenian un poch més pagaban tres duros y los de major classe n-e pagaban sinc, lo que ja començà a pagar-se en lo mes de febrer. Determinarem, finalm[en]t, q[u]e a més dels vint mil miclets [h]y auria, ni agués altres vint mil de reserba, però aquestos últims no arribaren may a efectuar-s, ni molt *menos* aver-se tingut de menester, perq[u]è quant se efectuaren las paus estava lo exèrcit abundant de tropes. Sols en alguns corregim[ent]s [h]y agué q[u]e *después* de aver format lo *Tercio*, ja havian asseñalat Capitants, Tinents y Alferes, y molta part de miclets per los de reserva, com fou en aquest corregim[en]t de Gerona y alguns altres.

Firmada la resolució per los S[eny]ors de la Junta, lo Gen[era]l Urrutia dissipà esta junta dient ab comissionats que podian tornar-s-en cada qual a son corregim[en]t, y allí ells ab lo S[eny]or Bisbe, si n·[h]i avia, o si no amb lo *párroco* o altre sacerdot que señalés lo S[eny]or Bisbe, lo S[eny]or corregidor y altres dos personas ben vistas a ells. Y a aquestos, formessin juntas per-a posar en exhecció lo determinat en la junta general tinguda en Gerona. Marxaren tots *desde luego* a son corregim[en]t, allí formaren *luego* aquesta nova junta, prepararen entre tots los pobles los miclets per-a formar [14] lo *tersio*, obligant a cada Poble cuydés de fer los que li tocaban y ells los havian asseñalat. *Luego* de format lo *Tercio* vestian los miclets del *modo* los aparexia, de manera que cada corregim[en]t los vestí diferents dels altres, y *luego* de vestits los enviaban al exèrcit. Entre tots los corregim[ent]s [h]y havia com una lley establerta que aquell que sent del mateix corregim[en]t pre[se]ntaria a la junta de corregim[en]t cent homens, lo farian Capità donat-li la llibertat de elegir-se a son gust lo Tinent y lo *alferez*. Y fou tant *acertat* aquest pensame[en]t, que se feren los *tercios* ab molta més brevedad de la q[u]e haurian fet, perq[u]è molts fills externs

de bonas casas (y tambe alguns hereus) desitjosos de poder ser capitans se buscaban la gent, y la feyan buscar encara que fos *mediant* algun diner.

La Junta de Corregim[en]t cuydaba de distribuir lo *pago* personal lo doble *catastro* y de recullir-lo y *después* enviar-lo a Bar[celo]na a un caxer que se anomenaba “caxer de la Provincia”. Y és de advertir que tant aquest caxer, com los S[eny]ors de la junta, no rebian celari algun, sino que librem[en]t y sens interés servían.

En *el interín* de la Província prenia aquestas cèries providèncias per la sua defensa, lo citi de Rosas continuaba y anaba sempre més augmentant-se lo foch y lo vigor dels enemichs. Però, per·a donar una *cabal* notícia se ha de saber primeram[en]t q[u]e des de la pèrdua que tinguerem de Coplliure, se retiraren a Rosas algunas llanxas canoneras, Aboceras y bombarderas y algun baxell de guerra que las escoltaba. En lo dia 26 de N[ovem]bre de 1794, sinch dias *después* de la reculada de nostre exèrcit, començaren los francesos a bombejar a Rosas, tenint nosaltres en aquesta ocasió vint y dos [15] llanxas canoneras y set baxells de guerra, tenint també la Plassa y castell fornits de la tripulació necescitaban. A penas los francesos començaren a presentar-se a las alturas de Rosas y començaren a tirar, que *desde luego* las llanxas obriren lo foch causant-los gran *estrago* q[u]e a penas los dexaban acostar. *Luego* de començat lo foch [h]y arribà el Mariscal de camp **Izquierdo** per governador. Los francesos, no obstant la molta pèrdua tenian, no cessaban de treballar y fer novas baterias, però la plassa, lo castell, y principalm[en]t las llanxas, no dexaban de *atropellar-los* molt, matant-los sempre molta gent y destruint-los los treballs que ab molta *fatiga* havian fet en la nit. Però per molta gent que perdessen los francesos no dexaban ni desistían de son treball, fins que al últim arribaren a tenir disset baterias que totas batian la Plassa, fins arribaren, encarq[u]e ab un treball inexplicable, a formar bateria dalt del Puig rom, y alashoras fou quant los del castell desampararen, que fou alguns dias antes de rendir-se la Plassa y la tripulació se retirà en los baxells. Però la Plassa continuaba ferma y constant, junt ab las llanxas en vivissim foch, però també los francesos no cessaban en los seus treballs y en las diset baterias q[u]e arribaren a formar n-e feren una a *menos de tiro de fosill*, tenint-hi molts canons de vint-i-quatre; una altre en tenian a la part dels molins de vent, vastantam[en]t *cerca*, que impedia la entrada y exida de la plassa. La del puig Rom y lo castell (que no se·n *apoderaren* fins passats [16] quatre dias que los nostres lo abandonaren) amolestaba las llanxas, féu apartar los baxells y impedia lo *embarch* y *desambarch*, però la Plassa sempre constant, perquè maniobrava de nits. Las bombas y balas que de las diset baterias queiyan en la plassa son inponderables y los de la Plassa habian fet un resguart de fusta, bigas y jaceras, aon estaban amagats per *llibrar-se* de la pluja de tantas bombas y balas. A vint-y-sinch de Janer, que ja feia dos mesos que la Plassa era sitiada, vingué un tal temporal de mar que poch se faltà que no anessen tots a *pico* baxells y llanxas. Durà 8 dias, cosa que may se havia vist. Ab tot de aquest temporal se perdé un baxell de guerra de 84 canons que se anomenaba *al Triumfante* que anà a trabes a la plaja de entre *Ampurias* y S[an]t Pere Pescador, però no perdé *ningun* home. Anà a trabes un falutxu que se·m feren trossos *luego* y se perdé tota la gent. Anaren a trabes dos llanxas, però tot se salvà sols se espatllaren un poch, que *luego* las adobaren en la Escala. Dos baxells de guerra *romperen* los abres a forsa del temporal però se salvaren, y *después luego* serviren. Igualm[en]t, anaren a trabes dos bastime[nt]s, un de Rosas y l-altre d[e] Cadaqués, que sols se salvà la gent.

A vista de tant horrible temporal y dels continus treballs y *fatigas* passaban los del siti, començaren los *marinos* a desmayar, però la Plassa sempre constant. **Grabina**, comandant de la Marina en aquella partida de baxells y llanxas, enviaba al governador de la Plassa, que la abandonés [17] y se enbarrassen tots, però **Isquierdo**, governador de la Plassa [h]o despreciaba. En mitg de aquestos debats sobrevingué una tant gran nebadà, que [h]y havia a tota ter[r]a de sinch a sis pams de neu (cosa que no [h]y havia memòria de altres semblants) los francesos, no obstant la gran multitud de neu y que se'n morian com a moscas apropiaren algunas baterias a la Plassa que la admoestaba vastam[en]t. Però ella sempre ferma, fent sempre un foch lo més viu, matant a molts francesos en tanta manera que, segons me an dit los de la Celva y Cadaqués, los francesos desmayaban de guañar-la, que la sua tropa quan havia de anar a alguna de las baterias tremolaba, perq[u]è veien que los nostres los [h]y mataban a tots, era precis fer-los-hi anar ab violència y moltes vegades lligats. Dihen més los de la Celva y Cadaqués que los francesos resolgueren lo dia últim de janer, de fer tres dias de foch continuo, lo més viu que poguessen fer, y si passats aquestos dias no se rendís la plassa, de alçar lo citi y marxar, però veient los nostres tant gran foch, resolgueren de abandonar la plassa y embarcar-se, com en efecte a la nit del dia dos de febrer se embarcà la major part de la tropa. Los vingué a la matinada del dia tres, que impedí a sinch-cents que no pogueren embarcar-se, perquè los francesos ho veren y a força de canonadas los impediren lo embarcar-se; aquestos sinch-cents *luego* demanaren capitulacions y a las nou del matí entregaren la Plassa quedant ells presoners [18] de guerra, y los baxells y las llanxas marxaren.

Luego se dibulgà per aquestas terras aquesta trista notícia, *luego* se posaren tots en gran consternació perq[u]è la gent temia que tenint los francesos a Rosas abançarien *luego* y se *apoderarian* de tot fins el riu Ter, però no fou així perq[u]è lo bon govern del gen[era]l **Urrutia** havia disposat un bon cordó de tropa y paysans a tota vora del Riu Fluvià. A més, que segons notícies se han sabut *después*, los francesos eren pochs per tanta empresa, perq[u]è segons diuen los mateixos de la Celva, sols en lo citi de Rosas ja perderen de deu a dotse mil homens. Sols se abançà lo seu exèrcit fins a Rimors[33], tenint las abançades en los dos vila Columns y algunas vegadas en S[an]t Pera Pescador; y durant lo temps del siti de Rosas algunas vegadas passaren lo riu Fluvià, y arribaren a la Armantera, Montiró y encara un poch mes avant, y alguns usárs vingueren per las devesa fins al peu de *Ampurias*, perquè aleshores quasi no y havia tropa per aquestos Pobles, sols lo sustentian los sumatens que voluntàriam[en]t havian vingut y aquestos no eren gayres. És digne de saber-se la funció succeh-i lo dia 24 de febrer: los nostres sumate[n]s que estaban a Bantalló[34], encara que eran pochs, volgueren passar al riu Fluvia per escopetejar als francesos. Tingueren molt foch ab las primeras abançades, però irritats los francesos de tanta obstinació, tocaren la generala, se formaren en columnas, passaren lo riu Fluvià, enbastint als nostres. Però los pobres somatens, veyense *acussats* [19] de la caballeria y que los enbastia tanta tropa francesa q[u]e entre de caball y de peu eran alguns sinch mil, a tota pressa fugiren a las montañas de Bantalló, y alguns quinze o setse se tancaren a casa Oller de Barbaralla[35]. Los francesos investien per la part de Barbaralla per la carretera q[u]e ve del riu, quant alguns de aquests q[u]e se havian tancat veren los francesos ja molt cerca, començaren a desmayar a la ocasió que los altres per las finestras los feyan foch lo més viu. Aquells que desmayaban que foren sis, provaren de marxar, però als sinch los isqué molt ve, perq[u]è isq[u]eren per la porta falsa de la casa y no trobaren encara cap francès, però lo altre miserable (que era de Bantalló) volgué exir per la porta principal y donà *desde*

luego a las mans dels francesos, que alli mateix lo mataren a *cutxilladas*. Los altres pobres deu que cadavan continuaban a fer foch als columnas dels francesos, que se havian format en aquells camps, y los francesos los feyen foch a ells, que los taparen totas las finestras. Ells se pensaban que tenian las portas tancadas y a poch *rato* ohiren q[u]e los francesos eran a la entrada y que ja començaban a pujar la escala. Ells *desde luego* correguere(n) a la golfa, taparen la escala ab fustas, llits y una màrfega, per impedir-los la pujada, se'n posaren tres al últim de la escala, tiran(t) *fusillada* al que pujaba, com r[e]alm[en]t n-e mataren alguns y n-e feriren alguns altres; los altres set, sempre fent foch de las finestras a las columnas dels francesos. Los francesos veyent que no los podien rendir, posaren foch a la casa, però com lo primer sostre era de volta grossa ja “non” passà [20] solo que lo fum los tapaba la vista y los marterisaba; ab tot ells sempre constants y *fusilladas*. Durant aquest foch, que fou conciderable, una partida de francesos se'n passaren a Bantalló, però no pogueren fer *estrago* perq[u]è los sumatens de las alturas los escopetajaban, y los obligaren a retirar-se *luego*, y se'n retornaren a Barbaralla. Allí tornaren altre vegada a formarse, a ajudar a la columna se havia cadat y veyent q[u]e a cada pas los nostres q[u]e estaban tancats n-e ferian y mataban, tocaren retirada y marxaren, deixant allí alguns morts; y los pobres deu exiren ab la alegria d'exa considerar-se sens que ningú d'ells tingués la més mínima ferida. La pèrdua tingueren los francesos sols de aquestos deu en Barbaralla, foren cent, segons digueren en Fig[uere]s los francesos antes de retornar la Plassa de S[an]t *Fernando*.

Luego començaren a venir compaños de micalets, *luego* lo gen[era]l **Urrutia** envià caballeria, *luego* vingué lo Regim[en]t de úsars, que en aquells instants, que lo gen[era]l lo acabava de *levantar*, *luego* vingué també lo regim[en]t de Úsars de peu, que també acabava de *levantar-se*. És de saber, que aquestos dos Regim[en]ts de Úsars, tant de peu com de caball, los formà lo Gen[era]l **Urrutia** dels soldats dels demés Regim[en]ts, los que eran més forts, més valents y més *atrebits*, però no forçava a ningú, sinó aquells que voluntàriam[en]t volian agregar-ce. Tenint ja tant bona tropa los sumatens y los micalets, que cada dia anaban aumentat-se, ja tingueren un bon cordó, perq[u]è los francesos no passassen. Sempre més estigueren quiets los francesos fins lo dia catorse de juny, que volgueren donar un general ataque, pero los exí tant malam[en]t, que n-e moriren alguns mils, perderen alg[uns] canons y foren obligats ab la major *ignomínia* a retirar-se. [21]

Alguns altres ataques [h]y agué durant lo estiu, encara q[u]e foren de poca concideració, però, no obstant, perderen sempre los francesos vastanta gent. Arribaren a espantar-se, y a mudar de cistema, ja may més pensaren de atacar, ans be, ells temian los nostres los atacassen y per això formaren un perepetuo [*síc*, per “parapet”] des de Furtià a Fig[uera]s, cosa de molt treball.

Quant ells estaban quiets, lo gen[era]l **Urrutia** pensà de inquietar-los. Emvià quinse mil homens a Puig Cerdà y a Bellver, ab tant secret y tanta quietut, que ni nosaltres, ni los francesos, ne aguerem esment. A la matinada del dia vint-y-sinch de Agost, part de nostre tropa circuí a Bellver, y l'altre part circuí puig cerdà, sens que ni uns, ni altres francesos [h]o *advertissen*. *Luego* los nostres los donaren a sobre, y n-e mataren a moltíssims, y los demés los feren presoners de guerra sens que un pogués escapar-se. Entre Puig-Cerdà y Bellver feren dos mil sinch-cents presoners de guerra, los prengueren molts canons de tos calibres, *luego* se'n anaren los nostres a posar citi a Mon-Lluiz, però *luego* tingueren abis

que [h]y havia suspensió de armes, perq[u]è estaban per firmar las paus, lo que sentirem vivam[en]t los nostres. El comandant de la tropa de aquesta partida era al Mariscal de Camp **Lacuezta**, que manà tota la acció en Puig cerdà, y lo que manaba la acció en Bellver era el Brigadier **Ogendo**.

Veyent alguns individus de aquesta comunitat que lo cordó se havia reforçat ab molta tropa y molts micalets, se-n tornaren al Conv[en]t, però encara que en diferents temps lo P[are] Vicari se-n retornà al Janer y *permanesqué* sempre més al conv[en]t, encara que ab molts *sustos* y espants, després vingueren lo P[are] **Anselm**, y Fr[a] **Antón**, y finalm[en]t, a primers de s[et]embre, ja estaban tots los individus en lo conv[en]t [22] perquè eran ja certas las paus, encara q[u]e no eran publicadas. Lo P[are] Vicari, que al Janer se-n havia r[et]ornat al Conv[en]t junt ab lo P[are] **Anselm** que estava a la Escala. Cuidaren de vendre lo vi, lo ordi y lo blat, lo entregaren al flaquer perq[u]è a son temps donés pà a la Comunitat, com en efecte cumplí, no obstant los transtorns referits aquí. Y los que poden conciderar-se de un conv[en]t posat a la *frenta* del enemic, sens que ningú lo guardás, no quedà molt temps sens *ningun* Religiós, perquè Fr[a] **Anton**, Religiós de la obed[iència] [h]y faltà poch dias, y encara los pocs dias que aquest relig[ió]s faltà quedaba en lo Convent lo mosso y un altre home de confiasa.

En lo temps que hi havia suspensió de armes, *antes* de publicar-se las paus, los francesos permetían q[u]e los expatriats tornassen a las suas casas. Però ha! Què sentim[en]t tingueren a la entrada de la sua casa!. Los més trobaren las suas casas cremadas, perdut tot o que hi havian dexat; molts trobaren los olivers tallats, los boscos perduts y finalm[en]t se veien posats en lo estat d[e] misèria. Altres, emperò, sino veien tota la sua casa cremada, tristos la miraban sens portas ni finestras, al sol las voltas, los pantanells y sense teulada, perq[u]è aquesta era la màxima dels francesos de destruir y arruïnar las casas dels expatriats y és imponderable lo dany, lo *estrage* y la ruina an fet los francesos en los pobles haont [h]y havian entrat. A més, de aquestos que acabo de contar, tenian tots los carrers y casas plens de fems, sens permetrer que los espanyols que se-ÿ habian quedat [23] los recogessen, molts cisternas las tenien plenas dels fems y també [h]y tiraren alguns cadàvers. Alguns cadàvers de ells mateixos los tenian a la campanya tapats de un poc de fems, tota aquesta porqueria, tota aquesta brutaldat ha produït tans mals efectes en tot lo Empurdà, que se alçà com una espècia de epidèmia ab que moria quasi tota la gent, fomentaban unas malalties, que a pocs dias moria la gent, los que se preservaban de tan contagiosas malalties, los venian febres molt fortas, de manera que causà orror lo veurer la gran multitud de gent que ha mort en los Pobles que los francesos havian entrat. Però gràcias al S[eny]or que los frets del ivern ho han dissipat y an tranquilisat tot lo Ampurdà.

Finalm[en]t, se verificaren las paus, los francesos entregaren los castells y se-n tornaren, y lo dia vint-i-dos de s[et]embre se publicaren. Vista la publicació de las paus, enviarem a buscar la Mare de Déu y lo demás q[u]e teniam en Bar[celo]na, però a causa del mal temps lo fill del Patró **Batista Juli** no pogué portar-la (que era qui la havia tret del conv[en]t), fins lo dia de tots los S[an]ts, y al diumenge següent ferem ofici solemne en acció de gràcias a la Mare d[e] Déu de haver pogut recuperar altre vegada la quietut y tranquilitat; [h]y agué també sermó donant gràcias a la Mare d[e] Déu, dels beneficis nos havia dispensat.

En suma, aquesta és la tragèdia de la guerra y me ha paregut convenient anotar-la, per-a que los esdevenidors tingan, encara que mal escrita, una petita notícia de ella. Altres coses podia notar de *ataques*, [24] transtors, pèrduas dels nostres, com també de moltes *açañas* que feren los espanyols, però seria necessari un volumen més dilatat de lo que permet una simple nota. He procurat, sí, buscar en tot la sencilla veritat y notar los fets ab la brevetat possible per-a q[u]e qui se digne llegir aquesta nota y no està enterat de tot lo ocorregut en la passada guerra, tingua alguna petita notícia de lo q[u]e ocorregué y sàpia lo que passà aquet conv[en]t y los *ahogos* en que se vegeren. Fou escrita a 3 de janer de [17]96.

Fra **Felip Pujol**, Prior”.

NOTES

[1] Actualment, l'únic treball que hi fa referència és un petit article publicat als *Fulls d'història local de l'Escala*, núm. XXVI; que és alhora una traducció d'un anterior article de la revista *Studi storici dell'ordini dei servi di Maria*.

Aquest, malgrat el seu interès, és només una primera aproximació molt superficial, de manera que la història del cenobi encara està per escriure.

[2] MARQUÈS, JOSEP MARIA. *Una història de la diòcesi de Girona*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2007, p. 124.

[3] SUREDA JUBANY, MARC. *La congregació dels Dolors de Besalú*. Besalú: Congregació de la Mare de Déu dels Dolors, 1999, p. 52 i 53.

[4] FONT, RAMON. *Episcopologio ampuritano precedido de una reseña histórica y arqueológica de Ampurias*. Girona: Impr. de Tomás Carrera, [1890], p. 121; BADIA I HOMS, JOAN.

L'arquitectura medieval de l'Empordà (vol. II-A). Girona: Diputació, 1978, p. 150.

[5] SERRA I POSTIUS, PEDRO.

Prodigios, y finezas de los santos angeles hechos en el Principado de Cataluña. Barcelona: Jayme Surià, 1726, p. 38. I també: CAMÓS, NARCÍS. *Jardín de María plantado en el Principado de Cataluña (Girona, 1772 – edició facsímil dels capítols del bisbat de Girona)*. Girona: Diputació, 2008, p. 127.

[6] Arxiu Diocesà de Girona [= ADG], *Manuals de beneficis 1600-1619*, D-259, f. 26 i D-261, f. 183 v. Les dades d'aquest arxiu relatives als apartats de: Notaria, Lletres i Beneficis, s'han extret de les regestes dels fons dirigides per Josep Maria Marquès.

[7] Les referències a l'existència d'un benefici i una ermita a la zona, advocada a la Mare de Déu de Gràcia, són nombroses a l'Arxiu Diocesà des del segle XV i, fins i tot, s'ha esmentat la possibilitat que la capella ja existís des del XIV. Vegeu: BADIA. *L'arquitectura...*, p. 150.

[8] DE LA FUENTE, PABLO. *Les fortificacions reials del golf de Roses en l'època moderna*. Roses: Ajuntament, 1998, p. 66 i ss.

[9] MARQUÈS, JOSEP MARIA. *Ermites i santuaris de la diòcesi de Girona*. Girona: Diputació, 2000, p. 74. NARCÍS CAMÓS afirma que es feien nombroses processons des de: l'Armentera, Ventalló, Sant Pere Pescador, Castelló d'Empúries, Sant Mori, Torroella de Montgrí, Torroella de Fluvià, Saus, Caballera, Viladamat, Garrigoles, la Tallada, Marenya, Ciurana, Garrigas, Vilamalla i altres poblacions de la zona del Baix Ter. CAMÓS. *Jardín de María...*, p. 127 i 128.

[10] ADG, *Lletres 1586-1819*, U-312, f. 141v.

[11] Per exemple, tenim constància que Jaume Maranges Sastre, membre de la família més destacada de la vila de l'Escala, en ingressar a la comunitat el 29 de novembre l'any 1732, aportà un llegat pius de 400 lliures. Vegeu: ADG, *Servites – Convent d'Empúries*, Professions, 1697-1834.

[12] BARRAQUER I ROVIRALTA, CAYETANO. *Las casas de*

religiosos en Catalunya durante el primer tercio del siglo XIX. II. Barcelona: Francisco J. Altés i Alabert, 1906, p. 177.

[13] MADURELL MARIMON, JOSÉ MARIA. "Retablos gerundenses (1570-1752)". *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol. 6 (1951) 247-270, p. 250 i 261.

[14] AMAT DE CORTADA DE SANTJUST, RAFAEL D'. *Miscel·lània de viatges i festes majors*. Ed. crítica de Margarida Aritzeta. Barcelona: Barcino, 1994 (Biblioteca Baró de Maldà; 2), p. 261.

[15] ZAMORA, FRANCISCO. *Diario de los viajes hechos en Cataluña*. Ed. i sel. Ramon Boixareu. Barcelona: Curial, 1973, p. 360 i 361.

[16] NOLLA, JOSEP MARIA; PEP VILA. "Notice historique sur la ville et le comté d'Empúries de Francesc Jaubert de Paça (Presentació i facsímil de l'edició de 1823)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, núm. XLI (2000) 419-530, p. 494.

[17] ESTEBAN I SASTRE, MARINA. *La guerra del Francès 1808-1814 a l'Escala i al seu entorn (Castelló d'Empúries i Torroella de Montgrí)*. L'Escala: Centre d'Estudis Escalencs, 2012 (Monografies locals; 10), p. 95 i ss.

[18] Inventari núm. 4, 18 de juliol de 1821. ADG, *Servites - Convent d'Empúries*. Professions, 1697-1834.

[19] Ofici del rector de l'Escala Josep Casas y Oliveras al governador del bisbat, del 7 de març de 1835. ADG, *Servites - Convent d'Empúries*. Escriptures.

[20] GARCIA I ROVIRA, ANNA MARIA. *La revolució liberal a Espanya i les classes populars*. Vic: Eumo, 1989, p. 295 i ss.

[21] BARRAQUER I ROVIRALTA, CAYETANO. *Los religiosos en Cataluña durante la primera*

mitad del siglo XIX. II.

Barcelona: Impr. de Francisco J. Altés y Alabert, 1915-1917, p. 72.

[22] ZARAGOZA I PASCUAL, ERNEST. "Els exclaustats a Girona al 1854". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, núm. XLIV (2003) 275-288.

[23] BUSCATÓ I SOMOZA, LLUÍS. *De l'antiquarisme a l'arqueologia. La protecció i conservació del patrimoni històric i arqueològic a la província de Girona (1835-1876)*, Tesi doctoral - Universitat de Girona, defensada el 12 de setembre de 2011, p. 167.

[24] FIGAROLA, DAVID. "El foment de la lectura: els llibres dels servites d'Empúries i la biblioteca popular de Palafrugell". *Estudis del Baix Empordà*, núm. 24 (2005) 85-110.

[25] TORRES, XAVIER. *Els llibres de família de pagès. Memòries de pagès, memòries de mas [segles XVI-XVIII]*. Girona: Associació d'Història Rural, 2000, p. 63 i ss.

[26] MARFANY, JOAN-LLUÍS. *Llengua, nació i disglòssia*. Barcelona: l'Avenç, 2008, p. 85 i ss.

[27] ROURA I AULINAS, LLUÍS. *Guerra Gran a la ratlla de França*. Barcelona: Curial, 1993, p. 67 i ss.

[28] OSSORIO GALLARDO, ÀNGEL. *Historia del pensamiento político catalán durante la guerra de España con la República Francesa (1793-1795)*.

Barcelona: Grijalbo, 1977, p. 28 i ss.; JIMÉNEZ SUREDA, MONTSERRAT. *Girona, 1793-1795. Guerra Gran i organització política a la monarquia dels Borbons*. Girona: Ajuntament, 2006; ROURA I AULINAS, LLUÍS. "Guerra, frontera i absolutisme (Guerra Gran, guerra del Francès i -de reüll- guerra de

Successió)". *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, LI (2010 = Actes del III Congrés d'Història de Girona. "Guerra i poder en terres de frontera (1792-1823). Congrés internacional. Bicentenari de les Guerres Napoleòniques. Girona, 19, 20 i 21 de novembre de 2009)", 89-108. Una anàlisi pròpia d'alguns d'aquest imperatius estratègics a DE LA FUENTE, PABLO. *El Triunfante: tecnología y ciencia en la España de la Ilustración. Historia de un navío hundido en el golfo de Rosas*. Barcelona: Museu Marítim, 2006, p. 5-10.

[29] PELLA I FORGAS, JOSEP. *Historia del Ampurdán*. Barcelona: Luis Tasso y Serra Impresor, 1883, p. 757.

[30] Una aproximació actual al tema a FÀBREGAS I ROIG, JOSEP. *La Guerra Gran, 1793-1795. El protagonisme de Girona i la mobilització dels miquelets*. Lleida: Pagès, 2000, p. 78-84 i 103 i ss. Una anàlisi sobre l'èxit posterior del model a DE LA FUENTE, PABLO. "Tropas regulares catalanas en la Guerra del Francès: migueletes y somatenes", *Cuadernos del Bicentenario. Foro para el Estudio de la Historia Militar de España*, núm. 7 (2009) 77-84.

[31] Es tracta de Pont Major, prop de Girona.

[32] Antiga font, avui desapareguda, situada als afores de l'Armentera. Rebia aquest nom per estar situada en la propietat d'un personatge anomenat Carbó.

[33] Amb tota seguretat es tracta de la població de Riumors.

[34] Ventalló.

[35] Es tracta del nucli de Valveralla, actualment integrat al municipi de Ventalló i situat al nord.

El comandament i l'estat major del XV Cos d'Exèrcit al Priorat (abril-juliol de 1938)

JOSEP MUNTÉ I MATEU

Historiador

pitxi75@gmail.com

Resum: Primavera de 1938, l'exèrcit del general Franco avança inaturable cap a Catalunya. Amb l'arribada a Vinaròs, la zona republicana queda dividida en dues parts. La República es replega rera de l'Ebre i del Segre i reorganitza les tropes. La creació de la Agrupación Autónoma del Ebro amb el V i el XV Cossos d'Exèrcit, serà providencial per preparar una reacció que culminaria amb l'ofensiva de l'Ebre.

Paraules clau: Cos d'Exèrcit, forces, organització, divisió, brigada, comandament, estat major, general, major, avenç.

Estadística: 30 notes, 1 centre documental consultat, 12 obres bibliogràfiques citades.

Resumen: Primavera de 1938, el ejército del general Franco avanza imparable hacia Cataluña. Con la llegada a Vinaroz, la zona republicana queda dividida en dos partes. La República se repliega tras el Ebro y el Segre y reorganiza las tropas. La creación de la Agrupación Autónoma del Ebro con el V y el XV Cuerpos de Ejército, será providencial para preparar una reacción que culminaría con la ofensiva del Ebro.

Palabras clave: Cuerpo de Ejército, fuerzas, organización, división, brigada, mando, estado mayor, general, mayor, avance.

Estadística: 30 notas, 1 centro documental consultado, 12 obras bibliográficas citadas.

Abstract: Spring of 1938, the army of general Franco moves unstoppable toward Catalonia. With the arrival Vinaroz, the republican zone is divided into two parts. The Spanish Republic retracts after the Ebro and Segre and reorganized the troops. The creation of the *Agrupación Autónoma del Ebro* with V and XV Army Corps, be providential to prepare a reaction that would culminate in the Ebro offensive.

Keywords: Army forces, organization, division, brigade, command, general staff, general, major, advance.

Statistic: 30 notes, 1 documentary consulted center, 12 bibliographical mentioned works.

Résumé: Printemps 1938, l'armée du général Franco se déplace progressivement vers la Catalogne. Avec l'arrivée Vinaroz, la zone républicaine est divisée en deux parties. La République espagnole est rétracté après l'Ebre et Segre et réorganisé les troupes. La création de l'*Agrupación Autónoma del Ebro* avec V et XV Corps d'Armée, être providentielle pour préparer une réaction qui aboutira à l'offensive de l'Ebre.

Mots clés: Forces de l'armée, de l'organisation, de la division, de la brigade, le commandement, état-major, générale, major, l'avance.

Statistique: 30 notes, 1 centre documentaire consulté, 12 oeuvres bibliographiques citées.

Riassunto: Primavera del 1938, l'esercito del generale Franco si sposta sempre più verso la Catalogna. Con l'arrivo Vinaroz, zona repubblicana è diviso in due parti. La Repubblica spagnola è ritirato dopo l'Ebro e Segre e riorganizzato le truppe. La creazione della *Agrupación Autónoma del Ebro* con V e XV Corpo d'Armata, sia provvidenziale per preparare una reazione che sarebbe culminata nell'offensiva Ebro.

Parole chiave: Forze armate, l'organizzazione, la divisione, brigata, comando, stato-maggiore, generale, maggiore, anticipo.

Statistica: 30 note, 1 centri documentario intervistati, 12 opere bibliografiche citate.

Ofensiva de l'Exèrcit del Nord franquista i arribada a les ribes del Segre i de l'Ebre (març-abril de 1938)

Avenç franquista inaturable

El dia 9 de març de 1938, les forces franquistes de l'Exèrcit del Nord, dirigides pel general **Fidel Dávila Arrondo**, van iniciar una enèrgica ofensiva al front d'Aragó, a la zona sud del riu Ebre. Els republicans, encara no recuperats de la batalla de Terol (desembre de 1937 - febrer de 1938), van començar a cedir terreny, primer lentament, però després d'una manera general i totalment desorganitzada[1].

Les unitats franquistes, molt superiors en elements de destrucció, artilleria i aviació, van posar en pràctica una nova tècnica d'infiltració militar basada en la concentració en un punt defensiu de l'acció de potents bombardeigs aeris i artillers. Un cop obert un esboranc en la línia enemiga, es procedia ràpidament a explotar-lo, es perseguia l'adversari mitjançant un gran nombre d'unitats motoritzades i s'ocupaven les cruïlles de comunicacions amb la intenció d'encerclar les bosses de resistència. Aquesta nova guerra de moviments, fou la precursora de la popularment coneguda com Guerra Llampec o "Blitzkrieg", executada per l'exèrcit alemany durant la primera fase de la Segona Guerra Mundial.

El 13 de març de 1938, les divisions franquistes amenaçaven les poblacions d'Alcanyís i Casp, dos enclaus estratègics del front aragonès. L'endemà, les tropes italianes del *Corpo Truppe Volontarie* ocupaven el nucli d'Alcanyís i el dia 15 s'iniciaven una sèrie de combats al voltant de la ciutat de Casp, defensada per unitats de la 35a Divisió Internacional. Aquesta lluita va finalitzar el dia 17, amb l'entrada a la població de la 5a Divisió de Navarra[2].

La situació de les forces republicanes era alarmant. L'avenç franquista era inaturable i amenaçava directament Catalunya i la mar Mediterrània. Una de les respostes acordades per l'alt comandament republicà, fou la tramesa de reforços procedents d'altres fronts peninsulars amb l'esperança de paralitzar la progressió enemiga. La jornada del 18 de març de 1938 arribava al nou teatre d'operacions la 3a Divisió procedent del front madrileny, a les ordres d'un jove major, **Manuel Tagüeña Lacorte**. Es tractava d'una unitat formada per les brigades mixtes 31, comandada pel major **Dositeo Sánchez Fernández** i la 33, dirigida pel major **Enrique Escudero Serrano**, la qual posteriorment

destacaria per la seva eficiència defensiva en els combats del Baix Aragó i del Maestrat[3].

El dia 22 de març de 1938, les unitats franquistes del Cos d'Exèrcit de Navarra, a les ordres del general **José Solchaga Zala**, iniciaven, des del sector d'Osca, una nova ofensiva al front aragonès establert al nord de l'Ebre[4]. Durant les jornades immediates, el dispositiu de defensa republicà es va esfonsar completament enmig del desordre i la inoperància militar. L'Estat Major Central de l'Exèrcit Popular de la República Espanyola, dirigit pel general **Vicente Rojo Lluch**, es mostrava impotent en els seus esforços per reconduir la situació. Les seves decisions esdevenien estèrils en els seus propòsits d'aturar l'impetuós avenç de les forces franquistes.

L'escissió del front

A finals de març de 1938, les tropes nacionals penetraven a Catalunya i arribaven a les ribes dels rius Noguera Pallaresa i Segre. El 4 d'abril, el Cos d'Exèrcit del Marroc del general **Juan Yagüe Blanco**, ocupava la ciutat de Lleida després d'una sèrie de duríssims combats i s'establí a la riba dreta del Segre. Més al sud, les unitats franquistes de la 1a Divisió de Navarra, dirigides pel general **Rafael García-Valiño y Marcén** aconseguien arribar el dia 3 d'abril a les ribes de l'Ebre. Culminava, així, una hàbil maniobra d'infiltració executada al sector de Batea - Vilalba dels Arcs - Gandesa i s'ocupaven les localitats riberenques de Móra d'Ebre, Benissanet i Miravet[5].

Posteriorment, l'avenç franquista es va orientar cap a la Mediterrània, en superar una obstinada defensa republicana al Mestrat i al congost de Xerta. El 15 d'abril, la 4a Divisió de Navarra a les ordres del general **Camilo Alonso Vega**, ocupava Vinaròs, arribava al mar i escindia la zona republicana en dues parts: Catalunya, i la resta de llevant peninsular i zona centre, amb les importants ciutats de València i Madrid. Aquesta acció, agreujava enormement la situació política i militar republicana, obligada a partir d'aquell moment a continuar la lluita en dues zones dividides, amb tots els problemes i entrebancs logístics que aquest fet suposava[6].

Les unitats republicanes establertes a Catalunya, delmades i desmoralitzades s'emparaven, un cop volats els ponts, en l'ample llit fluvial dels rius Segre i Ebre, i fortificaren precipitadament les ribes. La guerra iniciada en aquell ja llunyà estiu de 1936, semblava que arribava a la fi i pressagiava una ràpida victòria del general **Franco**.

La reorganització militar republicana: La Agrupación Autónoma del Ebro

La mateixa jornada del 15 d'abril de 1938, el Ministeri de Defensa Nacional del govern de la II República, dirigit pel també primer ministre i màxima autoritat política i militar republicana, el doctor **Juan Negrín López**, va ordenar la creació d'una nova unitat militar, *La Agrupación Autónoma del Ebro* (AAE). Aquest nou ens, seria comandat pel major **Juan "Modesto" Guilloto León** i comptaria com a cap de l'Estat Major amb el tinent coronel d'Enginyers, **José Sánchez Rodríguez**, mentre que el comissariat estaria dirigit pel comissari polític, **Luis Delage García**, del Partit Comunista d'Espanya.

El V Cos d'Exèrcit

La nova unitat estaria formada per les forces del V Cos d'Exèrcit, a les ordres del tinent coronel **Enrique Líster Forján**, l'Estat Major seria dirigit pel major **Manuel López Iglesias**, i el comissariat restaria sota la direcció del comissari polític, **Santiago Álvarez Gómez**, també afiliat al Partit Comunista d'Espanya[7].

Aquest cos d'exèrcit comptava amb les següents divisions:

- 11a Divisió, del major **Joaquín Rodríguez López**. Formada per: la 1 Brigada Mixta (major **José Arévalo**), la 9 Brigada Mixta (major **Matías Yagüe**) i la 100 Brigada Mixta (major **Luis Rivas Amat**)
- 45a Divisió Internacional, unitat a les ordres del tinent coronel d'origen alemany, **Hans Kahle**. Formada per la 12 Brigada Mixta Internacional "Garibaldi" (major italià **Martino Martini "Vaja"**), la 14 Brigada Mixta Internacional "La Marsellaise" (major francès, **Marcel Sagnier**) i la 139 Brigada Mixta (major **José Souto Montenegro**)
- 46a Divisió, comandada pel major **Valentín González González**, "*El Campesino*". Formada per la 10 Brigada Mixta (major **Domingo Leal Sargentés**), la 37 Brigada Mixta (major **Jerónimo Casado Botija**) i la 101 Brigada Mixta (major **Pedro Mateo Merino**, posteriorment substituït pel major **Severiano Aparicio Gaya**)[8]

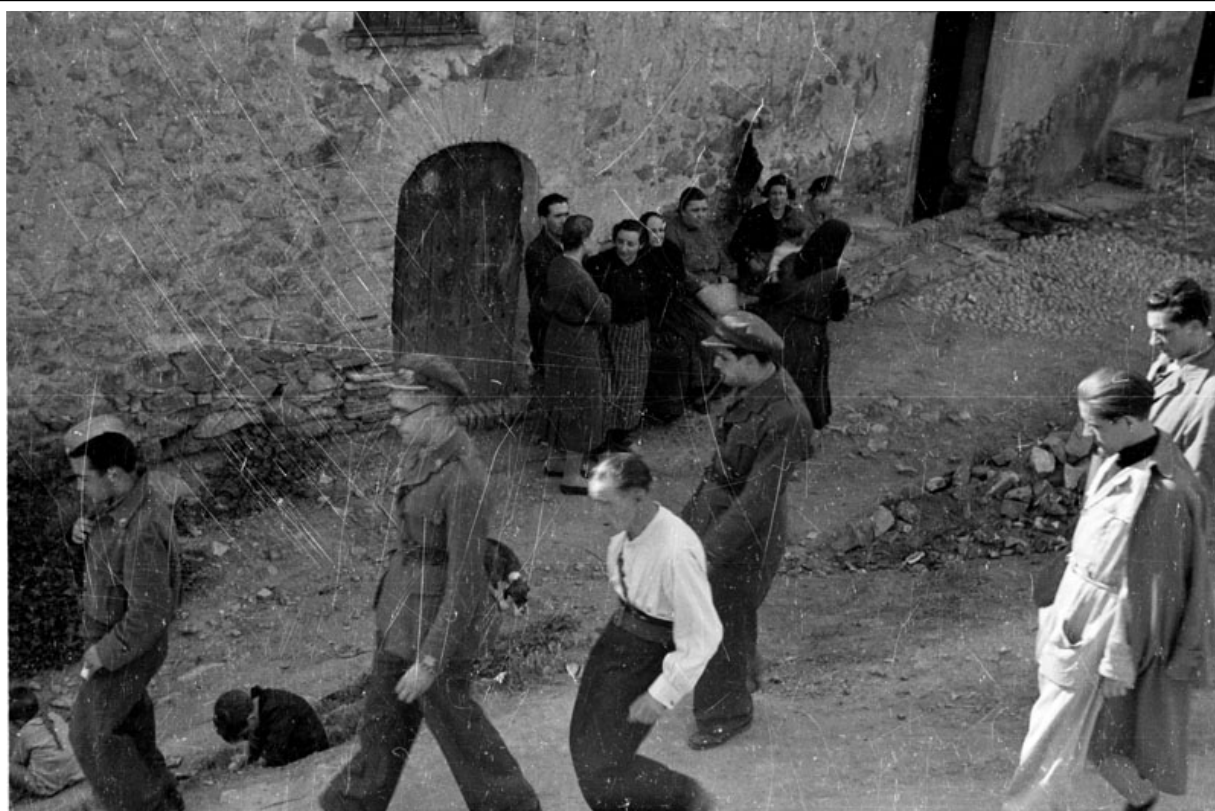
Segell de l'Estat Major del XV Cos d'Exèrcit
[© Josep Munté i Mateu]

El XV Cos d'Exèrcit

També s'ordenava la creació del XV Cos d'Exèrcit que formaria part d'aquesta "Agrupación Autónoma del Ebro". Aquest nou cos d'exèrcit restaria sota les ordres del major d'origen madrileny, **Manuel Tagüeña Lacorte**, qui anteriorment havia destacat al front de la 3a Divisió durant els combats mantinguts al llarg de l'anterior ofensiva franquista. El cap d'Estat Major d'aquesta unitat era el major **Manuel Martínez Sánchez-Simarro**, mentre que el comissariat restava sota la direcció del comissari polític, **Josep Fusimaña Fábregas**, del Partit Socialista Unificat de Catalunya[9].

El XV Cos d'Exèrcit estava format per les següents forces:

- 3a Divisió, comandada pel major **Esteban Cabezos Morente**, en substitució de l'anterior cap de la unitat, el major **Manuel Tagüeña Lacorte**. Aquesta divisió comptava amb dues brigades, la 31 Brigada Mixta (major **Dositeo Sánchez Fernández**) i la 33 Brigada Mixta (major **Fidel Ruiz Sánchez**). Posteriorment, es crearia una altra brigada, la número 60, mitjançant l'aportació d'oficials i combatents procedents de les dues brigades anteriors
- 35a Divisió Internacional, comandada pel general *Walter*, pseudònim del veterà comunista d'origen polonès, **Karol Swierczewski**, que posteriorment seria substituït (1 de maig de 1938) pel major **Pedro Mateo Merino**. La formava la 11 Brigada Internacional "Thaelmann" (major hongarès *Otto Flatter*, pseudònim de **Ferench München**), la 13 Brigada Internacional "Dobrowski" (major ucraïnès **Mihail Kartxenko-Jvatov**) i la 15 Brigada Internacional "Lincoln" (tinent coronel croata **Vladimir Copic**, posteriorment substituït pel major asturià **José Antonio Valledor Álvarez**)
- 42a Divisió, unitat que es trobava en fase d'organització. Seria comandada pel major **Manuel Álvarez Álvarez**, "*Manolín*". Per la seva formació s'utilitzaria un conglomerat de diferents unitats de la 73 Brigada Mixta i de les 74 i 71, així com dos batallons de la 58 Brigada[10]

Primavera de 1938, el tinent coronel Manuel Tagüeña Lacorte (amb ulleres), cap del XV Cos d'Exèrcit, i el seu comissari, Josep Fusimaña Fábregas, que fuma en pipa, mentre caminen pel carrer de la Bassa, al municipi prioratí de la Vilella Alta.

[© Archivo Histórico del Partido Comunista de España]

La missió encomanada a l'AAE era merament defensiva: evitar el pas de les forces franquistes a la riba esquerra de l'Ebre, i alhora defensar el terreny que encara ocupaven les forces republicanes a la riba dreta. Aquestes posicions es perdrien definitivament en les jornades del 18 i el 19 d'abril de 1938, amb la qual cosa la línia de combat del nou front es resituà al llarg del riu Ebre, amb la riba dreta en mans franquistes i l'esquerra en republicanes[11].

Instal·lació del lloc de comandament del XV Cos d'Exèrcit a Escaladei

Base a Escaladei

La jornada del 17 d'abril de 1938, el recent creat XV Cos d'Exèrcit, va instal·lar el seu lloc de comandament al llogarret prioratí d'Escaladei, nucli agregat al municipi veí de La Morera de Montsant. Concretament, es va ubicar a les àmplies dependències del casalici senyorial dels comtes de **Reus**. El mateix cap del XV Cos d'Exèrcit, el major **Manuel Tagüeña**, ens descriu textualment aquest fet:

“Scala Dei se encuentra al norte de Falset en las laderas meridionales del enorme macizo de Montsant, junto a las ruinas de la cartuja más antigua de España, fundada en 1163 por el rey Alfonso II de Aragón y abandonada en 1835, cuando las leyes desamortizadoras. De ahí le viene el nombre de Priorato a toda esa región famosa por sus vinos. Eran sólo unos pocos edificios donde pudimos instalar todos los servicios del Cuerpo. La finca había sido propiedad del general Juan Prim, conde de Reus y, aunque era fácilmente localizable desde el aire, nunca, salvo algún reconocimiento aéreo esporádico, con alguna bomba que no dio en el blanco, nos molestó el enemigo”[12]

L'Estat Major

En aquest edifici, s'hi van situar els diferents elements del comandament: **Tagüeña**, auxiliat pel tinent adjunt **Julio Nava**, la seva secretària personal i muller **Carmen Parga Parada** i el conseller i assessor membre de l'exèrcit soviètic, *Soroka*. El comissariat del XV Cos, dirigit pel comissari polític **Josep Fusimaña Fàbregas**, afiliat al Partit Socialista Unificat de Catalunya, també s'hi instal·là, així com l'Estat Major comandat pel major **Manuel Martínez Sánchez-Simarro** i les seves respectives cinc seccions:

- Primera Secció, Organització. Es trobava a les ordres del capità **Aurelio Loriente Fuentes**. Com el seu nom indica s'encarregava del bon funcionament entre les seccions, alhora vetllava per la capacitat dels nous reclutes incorporats a les diferents unitats i formava nous quadres de sotsoficials, oficials i comandaments indispensables per una bona direcció en l'esforç militar.
- Segona Secció, Informació. Comandada pel tinent **Antonio Parga Parada**. La seva funció era la d'aconseguir i mantenir constantment el màxim nombre de dades i coneixements referents a la situació militar del moment, tant de les unitats republicanes com de les enemigues.

- Tercera Secció, Operacions. Dirigida pel capità **Luis Alberto Gullón Mayer**. Entenia en l'organització de tots els assumptes relacionats amb les operacions militars, tenia cura de la instrucció bèl·lica dels soldats, la direcció i la planificació de les accions, i assolí una bona coordinació entre les diferents armes: infanteria, artilleria, enginyers, blindats, etcètera, amb la finalitat d'optimitzar resultats en el transcurs dels combats.

Casalici senyorial dels comtes de Reus, situat a la plaça del Priorat del nucli d'Escaladei. Indret on es va instal·lar el lloc de comandament del XV Cos d'Exèrcit
[© Josep Munté i Mateu]

- Quarta Secció, Serveis. Sota la direcció del tinent **Antonio Hernández Bruyel**. S'ocupava de mantenir un bon funcionament dels serveis de les unitats militars: Intendència, Cos de Tren i Automobilisme, Sanitat. Proporcionava i cobria eficientment les necessitats dels combatents en els àmbits d'alimentació, abastament, municionament i transport.

- Cinquena Secció, Cartografia: A les ordres del capità **Teodoro Marín Masdemon**. S'encarregava de subministrar i dotar l'Estat Major dels diferents materials cartogràfics: mapes, plànols, fotografies, panoràmiques, etcètera, com a elements indispensables en la consecució d'una direcció òptima de les operacions[13].

Noves organitzacions militars i preparatius davant l'ofensiva del front de l'Ebre (maig-juliol de 1938)

El respir francès

Al llarg del mes de maig de 1938, les forces republicanes establertes a Catalunya, prosseguien amb les seves tasques de reorganització. Aquest fet, fou propiciat per l'avinentsa de dos factors. En primer lloc, les unitats republicanes situades als fronts del Segre i de l'Ebre, van gaudir d'un llarg període de tranquil·litat bèl·lica, inesperat respir que es produí en paraitzar-se l'ofensiva franquista sobre Catalunya. L'alt Estat Major del general **Franco**, conegut amb el nom en clau de "*Términus*", no va trobar oportú prosseguir l'avenç en terres catalanes ja que la situació política internacional desaconsellava la continuïtat de l'acció ofensiva. Efectivament, el mes de març de 1938, el règim nacional-socialista alemany envaïa Àustria (l'*Anschluss*), i l'anexionava als territoris del III Reich. Aquesta acció va alertar a les democràcies occidentals, especialment a França, nació que es podia sentir amenaçada si les forces franquistes avançaven pel sud prop de la seva frontera. Així doncs, el general **Franco**, temerós d'una possible intervenció del nou govern del Front Popular francès en el conflicte espanyol, va paraitzar el seu avenç a Catalunya, i l'orientà cap al llevant peninsular amb l'objectiu d'ocupar la ciutat de València[14].

L'altre factor clau que possibilità la reorganització de les forces republicanes ubicades a Catalunya, fou la decisió del govern popular francès de **Lleó Blum** d'obrir la frontera francesa, obertura que s'esdevení del 17 de març al 13 de juny de 1938, i que va permetre el pas i la recepció d'abundant armament i material de guerra comprat pel Govern de la II República a la URSS, Polònia i Txecoslovàquia i que fins aleshores es trobava retingut en territori gal[15].

L'Exèrcit de l'Ebre

Mentrestant, les unitats del XV Cos d'Exèrcit continuaven la seva organització. A principis de maig el seu cap el major **Manuel Tagüeña Lacorte** era ascendit a tinent coronel, conjuntament amb el cap de l'AAE, l'ara tinent coronel **Juan "Modesto" Guilloto León**[16].

L'acció d'organització en l'àmbit divisionari continuava: el 5 de maig, la 3a Divisió es trobava en fase avançada, es creava una nova brigada, la 60, confiada a les ordres del major **José García Acevedo** i traslladada a les comarques lleidatanes del Segrià i les Garrigues, a l'entorn de les localitats de La Granadella, Maials i Llardecans, i la 42a Divisió continuava també les seves tasques organitzatives, situada als voltants de la vila de Falset[17].

El dia 29 de maig de 1938, el cap de l'Estat Major Central de l'Exèrcit Popular de la República, el general **Vicente Rojo Lluch**, va ordenar la creació d'un nou exèrcit. L'AAE, passava a denominar-se oficialment com a *Ejército del Ebro*, be que continuant amb les unitats i comandaments anteriors. També ordenava la creació d'un nou organisme militar, el GERO o *Grupo de Ejércitos de la Región Oriental*, dirigit pel general **Juan**

Hernández Saravia. L'Estat Major, restaria a les ordres del tinent coronel d'aquesta especialitat, **Aurelio Matilla Jiménez,** mentre que el comissariat estaria encapçalat pel comissari polític **Ángel González Gil-Roldán,** de la CNT (*Confederación Nacional del Trabajo*). La missió d'aquest nou ens, era la de guarnir el front amb un mínim de forces mentre la resta d'unitats es dedicava a una instrucció intensa, acció preparatòria per a futures operacions ofensives[18].

Combatents del XV Cos d'Exèrcit fotografiats a la plaça i a la porta de l'església de Sant Pere Apòstol de Poboleda. Primavera de 1938

[© Archivo Histórico del Partido Comunista de España]

Preparatiu d'instrucció a la tropa

Des dels moments inicials de la seva creació, l'Exèrcit de l'Ebre i també el XV Cos d'Exèrcit, es van dedicar a una àmplia tasca de capacitació dels seus combatents. Una enèrgica obra d'instrucció militar amb la realització d'exercicis tàctics, pràctiques de tir i familiarització dels soldats amb l'armament, com ara les bombes de mà i els fusells metralladors. Alhora, s'exercia una complementació teòrica i tècnica, amb la creació de Centres d'Instrucció, a l'àmbit d'Exèrcit, Cos d'Exèrcit i Divisió. En ells s'impartien cursos per a oficials i a les brigades es realitzaven cursos per formar els sergents[19].

Un d'aquests Centre d'Instrucció, precisament el destinat a formar els oficials del XV Cos d'Exèrcit, es va instal·lar a la localitat també prioratina de Poboleda, municipi on estava

ubicat, a principis de maig, el lloc de comandament del tinent coronel **Modesto**, cap de l'Agrupació Autònoma de l'Ebre. Posteriorment, fou traslladat a les proximitats del monestir de Poblet, a la Conca de Barberà, *"Modesto trasladó entonces su puesto de mando de Poboleda al monasterio de Poblet. En los edificios que dejó libres, instalamos la escuela de oficiales del Cuerpo, empezando en seguida los cursos intensivos para oficiales"* [20].

Soldats del XV Cos d'Exèrcit menjant a la plaça de l'Església, a Poboleda. Primavera de 1938
[© Archivo Histórico del Partido Comunista de España]

Durant els mesos de juny i juliol de 1938, van augmentar els exercicis militars i la instrucció teòrica, com a fase preliminar i preparatòria a l'acció ofensiva de l'Ebre. A finals de juny, el cap de l'Estat Major del XV Cos d'Exèrcit, el major **Manuel Martínez Sánchez-Simarro**, fou substituït a causa de la seva salut afectada greument per la tuberculosi. Es féu càrrec d'aquesta especialitat el capità **Luis Gullón** [21]. Les diferents tasques dutes a terme pels diversos estats majors esdevenien diligents i completes. Així ens ho transmet directament el tinent coronel **Tagüeña**:

*"Scala Dei era un hormiguero donde entraban y salían sin cesar oficiales en cumplimiento de múltiples tareas. El capitán **Lorient** tuvo que hacerse cargo de los servicios, ya que el teniente **Antonio** estaba desbordado por la avalancha de trabajo. Los capitanes **Luis Gullón** y **Parga** andaban siempre de reconocimiento y muchas veces yo los acompañaba. Otras veces presenciábamos los ejercicios de las unidades o los juegos tácticos de los oficiales. El comisario **Fusimaña**, cuidaba el aspecto moral de la masa de combatientes y de una manera especial de los reclutas incorporados, que debían convertirse en soldados. El consejero **Soroka** también estaba en todas partes y colaboraba en la obra común"* [22].

A mitjan juliol, el XV Cos d'Exèrcit es trobava completament organitzat. La 42a Divisió, comptava amb tots els efectius: continuava a les ordres del major **Manuel Álvarez Álvarez**, “*Manolín*” i es componia de la 59 Brigada Mixta (major **Eduardo García**), la 226 Brigada Mixta (major **Antonio Ortiz Roldán**) i la 227 Brigada Mixta (major **Tomás Guerrero Ortega**)^[23].

La formació d'aquesta nova unitat i la reorganització de la resta de forces del cos d'exèrcit es va poder aconseguir gràcies a l'incorporació de nous reclutes. Efectivament, el 14 d'abril de 1938 es decretava la mobilització de la lleva de 1941 i posteriorment, el mes de maig, s'incorporarien les lleves de 1925 i 1926. Aquestes mesures esgotarien els recursos humans militars de Catalunya, però el XV Cos d'Exèrcit rebria un total de 16.000 soldats i 400 oficials^[24].

Membres de la lleva de 1941, la famosa “Lleva del Biberó”, pertanyents al XV Cos d'Exèrcit. Fotografiats davant la façana de l'església de Santa Llúcia de la Vilella Alta. Primavera de 1938

[© Archivo Histórico del Partido Comunista de España]

Contingent i armament

Segons el cap d'aquest cos, el tinent coronel **Manuel Tagüeña**, les forces divisionàries a les seves ordres comptaven cada una amb els següents efectius i armament: 10.000 homes, 5.000 fusells, 255 armes automàtiques, metralladores pesades i fusells

metralladors lleugers i 30 morters. A més, el cos d'exèrcit disposava d'un Batalló de Metralladores, el número 15, també denominat com a "Especial", dirigit pel capità **Francisco Navarro Peña**, format per quatre companyies dotades cada una de 8 metralladores, en total 32 màquines automàtiques pesades. Aquest batalló estava format per una companyia cedida pel Batalló de Metralladores de l'Exèrcit de l'Ebre, combatents procedents de la 35a Divisió Internacional i altres soldats escollits prèviament de la resta d'unitats[25].

El XV Cos d'Exèrcit, també comptava amb una Comandància Principal d'Artilleria, manada pel capità **Alfonso Barbeta Vilches**, posteriorment substituït pel major **Antonio Flórez García**, unitat formada per tres grups. Un grup de canons del disseny *Schneider/Saint Chamond*, model 1897 de 76'2 m/m i 35 calibres de tub, un grup de 9 peces d'obusos sistema *Vickers-Armstrong*, model 1910 de 114'3 m/m. Aquest, era l'obús britànic *Quick Five Q.F. MK I* de 4'5 polsades, tramès a la Rússia zarista en comandes realitzades a la Gran Bretanya durant la Primera Guerra Mundial. Finalment, un grup de 6 peces d'obusos sistema *Schneider/Putilov*, model 1909/1930 de 152'4 m/m de calibre. Cal sumar-hi, a més, 4 canons antitancs i tres bateries antitancs incorporades la vigília de l'atac de l'Ebre, una per a cada divisió, peces del sistema *Bofords*, model 1936 de 37 m/m de calibre[26].

A més de l'artilleria el cos d'exèrcit comptava amb una Comandància Principal d'Enginyers manada pel major d'aquesta especialitat, **Teodoro González Fernández** i els seus serveis corresponents: Intendència, dirigit pel major **Ángel Pérez García**, Transmissions, a les ordres del capità, **Jaime López Yeste**, Servei de Tren Automòbil, a les ordres del capità **Pedro Santos Troya**, i finalment el Servei de Sanitat Militar. En total el XV Cos d'Exèrcit posseïa una força combativa d'uns 35.000 homes[27].

El lloc de comandament abans i després de la batalla

A finals de juliol de 1938, aquesta unitat s'havia convertit en una poderosa força militar preparada per intervenir en l'operació de forçament del riu Ebre. El dia 23 de juliol de 1938, el tinent coronel **Tagüeña**, al seu lloc de comandament d'Escaladei, celebrà una reunió amb els caps divisionaris del XV Cos, en el decurs de la qual els indicà els detalls i les missions de l'ordre d'operacions de la imminent operació ofensiva projectada al front de l'Ebre[28].

A les 18 hores, s'instal·lava una avançada del comandament a l'observatori situat a les proximitats del vèrtex Canta-ranes, elevació de 238 metres situada entre les localitats de Vinebre i la Torre de l'Espanyol, a la comarca de la Ribera d'Ebre. L'endemà, vigília de l'atac al front de l'Ebre, **Tagüeña**, va traslladar-hi el seu comandament, punt des d'on dirigiria els moments inicials de l'ofensiva republicana: "A las 15.00 del día 24, me dirigí con mis oficiales a mi puesto de mando establecido a corta distancia del río, en el vértice Cantarranas, a 1.5 km al noroeste de Torre del Español, donde funcionaba ya un escalón avanzado desde el día anterior a las 18.00"[29]. Un cop iniciada la batalla de l'Ebre, el lloc de comandament del XV Cos d'Exèrcit s'ubicà a les proximitats de la Fatarella.

Retirada

El 16 de novembre de 1938, en finalitzar la batalla, el comandament d'aquest cos es va tornar a situar al casal dels comtes de **Reus**, a Escaladei, i es dedicà a les tasques de reorganització de les seves forces, que havien restat molt delmades després de la sagnia soferta en els darrers combats lliurats al cap de pont de l'Ebre. Així doncs, les unitats del XV Cos es van posicionar a la rereguarda del front, a la comarca de les Garrigues.

La 3a Divisió s'instal·là a la zona de la Granadella – el Soleràs – l'Albagés, la 42a Divisió a Juncosa – Ulldemolins – la Pobla de Cérvoles i finalment la 35a Divisió, ho faria a Bovera – Pobla de Granadella (Bellaguarda), menys la 15 Brigada que fou situada a les proximitats de l'Hospitalet de l'Infant, en previsió de fer front a un possible desembarcament de forces franquistes provinents de les Illes Balears.

En aquests nous acantonaments, les forces del XV Cos, van poder procedir a la reorganització dels seus efectius gràcies a la incorporació de nous contingents. La tardor de 1938, el govern republicà va mobilitzar tres noves lleves: les de 1922, 1923 i 1924. Estaven formades per individus madurs mancats de moral combativa i d'escassa capacitat bèl·lica. Aquest fet evidenciava la punyent situació militar de l'Exèrcit Popular establert a Catalunya, que no disposava de recursos humans ni de nou armament per cobrir les pèrdues sofertes a la batalla de l'Ebre. El mateix **Tagüeña**, així ho certifica:

“Iban llegando reclutas a las unidades, pero la mayoría eran emboscados procedentes de los infinitos destinos de retaguardia, desertores amnistiados, ex-prisioneros y movilizados de quintas antiguas, todos sin moral de combate. Las divisiones llegaron a tener unos seis mil o siete mil hombres, con batallones de 300-400 soldados, la mitad recién incorporados. Los fusiles bastaban, pero apenas recibimos armas automáticas. Ibamos a empezar la batalla de Cataluña con las armas desgastadas en la batalla del Ebro”.

Conclusions i epíleg

Davant l'avenç inaturable d'un exèrcit nacional victoriós i amb molts més recursos militars, els alts comandaments republicans van saber reaccionar a principis de 1938 i van aplicar una ambiciosa reorganització de les forces amb les quals encara comptaven. Van ordenar unitats, unificar i reformar comandaments i regular protocols, per tal d'optimitzar recursos i crear una força militar compacta capaç de fer front a l'última gran campanya d'una guerra dura i cruel que tocava al seu final. Aquests gran esforç reorganitzatiu contribuï a ralentitzar un any l'anunciada victòria franquista, d'altra banda, inexorable.

Fou en aquestes adverses circumstàncies, a finals de novembre de 1938, quan el lloc de comandament del XV Cos, es va traslladar d'Escaladei a la localitat dels Torms a les Garrigues, en previsió de respondre a una ofensiva franquista immediata sobre Catalunya. Efectivament, el dia 23 de desembre de 1938, fou la jornada en que les forces franquistes iniciaven l'ofensiva final al front català. L'assalt realitzat mitjançant un atac

simultani en dos sectors: al cap de pont de Tremp al nord i al cap de pont de Seròs al sud, va trencar les línies republicanes. La impetuositat de l'investida en aquest últim punt del front del Segre, va aconseguir el desgavellament de la defensa republicana i l'aparició d'un considerable esboranc en el seu dispositiu de calamitoses conseqüències. L'endemà, dia 24 de desembre les unitats del XV Cos entraven novament en combat i contactaven amb les avantguardes franquistes. Posteriorment, després d'una forta lluita defensiva sostinguda als paratges de la comarca de les Garrigues, les forces i el comandament del XV Cos d'Exèrcit van iniciar un successiu replegament al llarg de la geografia catalana. Després de la pèrdua de la ciutat de Barcelona, el 26 de gener de 1939, prosseguia l'èxode cap a la frontera francesa i el posterior exili[30].

NOTES

* Agraïments a Albert Garcia i Cavallé i Jordi Vernet i Tost.

[1] MARTÍNEZ BANDE, JOSÉ MANUEL. *La llegada al mar. Monografías de la Guerra de España*. Número 11.

Madrid: San Martín, 1975, p. 39-49.

[2] MARTÍNEZ BANDE. *La llegada al mar...*, p. 50-60.

[3] TAGÜENA LACORTE, MANUEL. *Testimonio de dos guerras*. México D. F.: Oasis, 1973, p. 169-177 i ENGEL, CARLOS. *Historia de las brigadas mixtas del Ejército Popular de la República*. Madrid: Almena, 1999, p. 43-45.

[4] MARTÍNEZ BANDE. *La llegada al mar...*, p. 82-104.

[5] MARTÍNEZ BANDE. *La llegada al mar...*, p. 112-125 i 153-159, i MEZQUIDA Y GENÉ, LUIS MARÍA. *La batalla del Ebro. Asedio de Tortosa y combates de Amposta. Del río Guadalupe al Gayà, con las ocupaciones de Falset, Montblanc, Valls, Reus y Tarragona (1938-39)*. Tarragona: Diputació Provincial, 1993, p. 24-26.

[6] MARTÍNEZ BANDE. *La llegada al mar...*, p. 172-173 i MEZQUIDA. *La batalla del Ebro...*, p. 31.

[7] MARTÍNEZ BANDE, JOSÉ MANUEL. *La batalla del Ebro. Monografías de la Guerra de España*. Número 13. Madrid: San Martín, 1988, p. 17-19 i ENGEL. *Historia de las brigadas...*, p. 180, 183.

[8] ENGEL. *Historia de las brigadas...*, p. 8-9, 16-20, 48-49, 92-95 i 219-220.

[9] ENGEL. *Historia de las brigadas...*, p. 189-190.

[10] ENGEL. *Historia de las brigadas...*, p. 199, 42-43 i 45.

[11] ENGEL. *Historia de las brigadas...*, p. 214-215, 20-21, 24-26 i MATEO MERINO, PEDRO. *Por vuestra libertad y la nuestra. Andanzas y reflexiones de un combatiente republicano (1936-1939)*. Madrid: Disenso, 1986, p. 277-281.

[12] TAGÜENA. *Testimonio de dos guerras...*, p. 190.

[13] MEZQUIDA. *La batalla del Ebro...*, p. 36-41; TAGÜENA. *Testimonio de dos guerras...*, p. 187-189 i 192-193; MATEO. *Por vuestra libertad...*, p. 284-285; Archivo General Militar de Ávila [= AGMAV], Carpeta 817, 3, 1/1.

[14] SALAS LARRÁZABAL, RAMÓN. *Del Alfambra al Mediterráneo. La Guerra Civil Española. Volumen 19. La República partida en dos*. Barcelona: Folio, 1997, p. 44.

[15] VILLARROYA I FONT, JOAN. *Material de guerra en la batalla del Ebro. La Guerra Civil Española. Volumen 21. La batalla del Ebro*. Barcelona: Folio, 1997, p. 68.

[16] TAGÜENA. *Testimonio de dos guerras...*, p. 190-191.

[17] TAGÜENA. *Testimonio de dos guerras...*, p. 190-191 i ENGEL. *Historia de las brigadas...*, p. 173-174.

[18] TAGÜENA. *Testimonio de dos guerras...*, p. 191.

[19] MARTÍNEZ BANDE. *La batalla del Ebro...*, p. 44-45 i ENGEL. *Historia de las brigadas...*, p. 173-174.

[20] MARTÍNEZ BANDE. *La batalla del Ebro...*, p. 45 i TAGÜENA. *Testimonio de dos guerras...*, p. 190-193.

[21] TAGÜENA. *Testimonio de dos guerras...*, p. 200.

[22] TAGÜENA. *Testimonio de dos guerras...*, p. 201.

[23] ENGEL. *Historia de las brigadas...*, p. 61-62 i 154.

[24] ESTRUEL I ISERN, MIQUEL. *Serra de Pàndols. Cota 705. Història de la lleva del Biberó* - 41. Barcelona: Agrupació de Supervivents de la Lleva del Biberó - 41, 1998, p. 16.

[25] MARTÍNEZ BANDE. *La batalla del Ebro...*, p. 45; AGMAV, C. 817, 3, 1/18.

[26] TAGÜENA. *Testimonio de dos guerras...*, p. 191; MANRIQUE GARCÍA, JOSÉ MARÍA - LUCAS MOLINA FRANCO. *Las armas de la República. La exposición del Gran Kursal (San Sebastián, 1938)*. Valladolid: AF, 2006, p. 15-19 i 249-250; ENGEL. *Historia de las brigadas...*, p.190.

[27] TAGÜENA. *Testimonio de dos guerras...*, p. 190, 193 i 202; ENGEL. *Historia de las brigadas...*, p.190; AGMAV, C. 817, 3, 1/1.

[28] TAGÜENA. *Testimonio de dos guerras...*, p. 193; MANRIQUE - MOLINA. *Las armas de la República...*, p. 21; MANRIQUE GARCÍA, JOSÉ MARÍA - MOLINA FRANCO, LUCAS. *Las armas de la Guerra Civil Española. El primer estudio global y sistemático del armamento empleado por ambos contendientes*. Madrid: La Esfera de los libros, 2006, p. 252-253.

[29] TAGÜENA. *Testimonio de dos guerras...*, p. 193, 202, 205, 209 i 210; MANRIQUE - MOLINA. *Las armas de la República...*, p. 21-22 i 254-255.

[30] MARTÍNEZ BANDE, JOSÉ MANUEL. *La campaña de Cataluña. Monografías de la Guerra de España*. Número 14. Madrid: San Martín, 1979, p. 32-41 i TAGÜENA. *Testimonio de dos guerras...*, p. 223 i 261-264.

EL PERSONATGE:

Albert Baldrich de Veciana (1786-1864). Un polític il·lustrat amb traces d'historiador

[/6]

Jordi Morant Clanxet

Publicista

C. Portal del Carro, 5, 2a
43.003 – TARRAGONA

Primers anys i vida civil

El nostre personatge va ser batejat a la parroquial de Sant Joan de Valls el darrer dia de 1786. Fill de **Felip de Baldrich de Vallgornera**, baró del Rourell, capità d'artilleria i d'**Anna de Veciana de Boronat**, filla del que seria mariscal de camp i governador militar de Màlaga **Josep de Veciana**. El pare serví a la campanya de Portugal i a l'expedició de Buenos Aires, i durant la guerra contra Napoleó promogué la mobilització de sometents i ocupà alts càrrecs directius a la Junta del Corregiment i en comissions militars diverses. El fill gran, **Salvador** (1783-1829), heretà el senyoriu del Rourell i fou alcalde major de Tarragona durant l'ocupació napoleònica, però no un afrancesat, com demostren manta certificacions

d'accions patriòtiques que va dur a terme.

No resulta estrany que, amb aquests antecedents, **Albert Felip** sentís, de ben jove, la crida a les armes, i tingués pressa per no perdre's aquella guerra, de manera que el 1809 ingressà com a sotstinent al Primer Terç d'Infanteria Lleugera de Catalunya.

Casà després de la guerra del Francès, el 1827, amb la noble dama **Ramona Osorio de Leiva y Luna** (†1837), marquesa de Torremejía, senyora de la vila de Valenzuela. Al llarg del matrimoni, **Baldrich** fou conegut en els cercles socials de la capital d'Espanya, com a comte (consort) de Villamejía. Tornà a casar-se el 1840, i aquesta vegada fou amb **Concepción Ortiz de**

Sandoval y Arias de Saavedra, de la família dels comtes de Mejorada i marquesos de Peñuela.

El 1836 traspassà sense descendència el seu cosí **Ramon de Vallgornera d'Alentorn**, marquès de Vallgornera, fet que el convertí en el seu hereu. A la senyoria del Rourell, ajuntà el marquesat de Vallgornera, del qual en fou el primer i últim titular de la casa **Baldrich**, atès que, en no tenir fills de cap dels seus enllaços, l'heretà la neboda **Maria Antònia de Rubinat de Baldrich**, casada amb **Ignasi de Balle de Cornejo**.

Etapla militar

El 1809 era lloctinent del primer terç d'infanteria lleugera de Catalunya. Durant la guerra del Francès participà a les accions de Sant Cugat del Vallès, Cardedéu, Margalef i Pont de Goi (Valls). En aquesta última, enquadrat en el terç de voluntaris del corregiment de Tarragona, com a sotstinent de la 2ª companyia. Empresonat i conduït a França, no va poder tornar del cautiveri fins el 1814, acabada la contesa. Llavors reempengué els estudis militars i també d'enginyeria. Aquesta dualitat tècnica li va fer força servei per complementar una preparació poliorcètica, tàctica i estratègica, en la qual sobresortí. El 1816 fou nomenat professor d'Artilleria i Fortificacions a la Academia de Caballeros Cadetes de Guardias de Infanteria.

De l'abril de 1820 fins a finals de 1823 fou agregat militar de l'ambaixada espanyola a París i posteriorment s'integrà a la comissió de servei a la ciutat flamenca de Lieja

i a l'alemanya d'Hamburg. **Baldrich** aprofità aquestes estades i destinacions per remetre al Govern informes sobre l'exèrcit francès i la seva organització, així com també els de les potències properes al Rhin, com el d'Holanda, amb especificació detallada de les biblioteques, escoles d'enginyers o acadèmies d'artilleria on custodiaven documentació i tractats militars.

El 1829 fou promocionat a coronel, i dos anys més tard va ser destinat a examinar el projecte d'implantació del telègraf a la península. Finalitzà la seva carrera militar la dècada dels anys 30, tot dirigint estudis militars.

Etapla política

Amic de **Ferran VII** i de la regent **M. Cristina**, milità al costat dels reialistes en les conteses carlines i formà part del Consell Reial. **Baldrich** va viure la implantació de la primera constitució espanyola el 1812, que va obrir pas a la lenta i progressiva modernització política i administrativa d'aquella centúria. No va voler quedar-se'n al marge i prengué part de ple en els esdeveniments polítics del seu temps.

El 1837 fou elegit diputat per Barcelona a la Cambra Baixa, fins que fou elegit senador per la província de Tarragona. La seva tasca parlamentària fou impoluta, per tal com **Baldrich** es mostrà d'allò més ben dotat per a l'alta política. Amb l'admiració i confiança de la majoria del govern, prengué part en les principals comissions que es van constituir, entre d'altres l'encarregada de la recepció de la Reina regent, la de redacció de la llei de Sanitat o la de Reforma electoral.

El setembre de l'any següent hi hagué canvi de govern i **Baldrich** obtingué el ministeri de la Governació, que desenvolupà efímerament, puix que només en fou titular durant 90 dies.

El 1842 era senador per la ciutat de Girona, i el 1844, per la de Tarragona; el 1846 era nomenat senador vitalici. També va ser vicepresident de Governació del Consell Reial (1845-1854), rector honorari de la Universitat de Madrid (1845), president de la Junta Consultiva de la Moneda (1847) i president de la Secció d'Ultramar del Consell d'Estat.

A la Biblioteca del Senat espanyol es custodien manta discursos polítics i científics, efectuats en el seu dia per **Albert Baldrich** i impresos a mitjan segle: *La Beneficencia pública en las sociedades modernas; Reflexiones sobre la ley electoral, vicios é inconvenientes de la elección compleja; Memorias sobre concursos científicos celebrados en Turín y Bledència; Reglamento y catálogo, por orden alfabético, de materiales....*

Condecoracions

Dels anys de carrera militar, **Albert Baldrich de Vallgornera** posseïa la creu de Distinció de Valls i del Primer Exèrcit de 1838, any a partir del qual obtingué el càrrec de gentilhombre de cambra de S.M. Al llarg de la seva trajectòria política, fou distingit com a Cavaller dels Ordes de Carles III, de la reina Isabel la Catòlica, de Sant Hermenegild, de Sant Joan de Jerusalem de Malta i de la Flor de Lis de França. De la seva estada en aquell país prové la condecoració com a comanador de la Legió d'Honor.

Amb tot, segurament la distinció més preuada seria la Medalla al Mèrit Militar que li fou atorgada per la seva participació l'any 1809 a la batalla del Pont de Goi, llavors com a cadet d'enginyers, una peça històrica que a mitjan segle XX posseïa en el seu arxiu particular **Fidel de Moragas Rodés**, il·lustre arxiver i historiador vallenc.

L'intel·lectual

Albert Baldrich fou un militar de formació il·lustrada que va posar els seus coneixements intel·lectuals al servei militar del seu país. Així, fou autor d'un primer volum de la *Historia de la guerra de España contra Napoleón Bonaparte* (Madrid: Miguel de Burgos, 1818), obra impulsada per ordre del rei i desenvolupada a través d'una comissió mixta, i també d'un *Pequeño manual para el servicio y fortificación en campaña* (Madrid: Impr. León Amarita, 1823). En exercici de la seva tasca cultural, publicà un primer *Reglamento y catálogo de la Biblioteca del Senado* (Madrid, 1851). També aplicà la ploma en benefici de la seva vila natal, atès que se li coneix un manuscrit inèdit d'una trentena de folis, custodiat a la Real Academia de la Historia: *Noticias para la descripción de la villa de Valls y su término, en el Campo de Tarragona*.

Desenvolupà els càrrecs de conservador de la Biblioteca del Senat, rector de la Universitat de Madrid, director del Col·legi General i Científic d'Alcalà de Henares i conseller d'Instrucció Pública. Fou individu de les Acadèmies de Bones Lletres de Barcelona i Sevilla i de diverses Societats Econòmiques

d'Amics del País. El 1841 assistí als congressos científics celebrats a Florència, amb l'Acadèmia de Ciències Morals de Barcelona, adscrit a la secció de física, química i matemàtiques.

Natural del Camp de Tarragona, en pocs períodes va tenir ocasió de

sojornar a les terres natales, destinat com estava arreu d'Europa i, posteriorment, establert a Madrid per desenvolupar-hi els importants càrrecs que li van ser confiats. Morí a la capital espanyola el 28 de desembre de 1864, a tres dies de complir els 78 anys d'edat.

Bibliografia

TORRES AMAT, FÈLIX. *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes, y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*. Barcelona: J. Verdager, 1836 [Barcelona: Curial, 1973 (Documents de cultura-facsímils; 1-2)], XLIII, 719 p.

RUÍZ I PORTA, JUAN. *Tarraconenses ilustres. Apuntess biográficos*.

Tarragona: Est. Tip. de F. Arís e hijo, 1891.

GRAMUNT, JOSÉ. *Tarraco Gentilicia*. Barcelona: [l'autor], 1968.

VENTURA I SOLÉ, JOAN. "Quatre fills de Valls, ciutadans d'Europa [Albert-Felip de Baldrich de Veciana]". *Monografies Vallenques* – 2, 1984 (Estudis Vallenques; XV) 139-157: 147-151.

SANTMARTÍ ROSET, CARME. "Dos il·legats dels Baldrich de Valls (1768-1863)". *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, XVI (2005) 97-112.

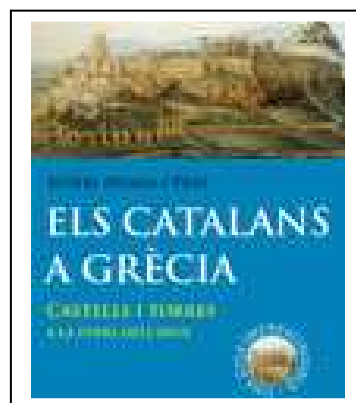
MURILLO GALIMANY, FRANCESC. *La batalla del Pont de Goi (Valls, 25 de febrer del 1809)*. Valls: Institut d'Estudis Vallenques, 2008 (Estudis Vallenques; XLVI).

R E C E N S I O N S:

[Nombre de notes / Nombre de centres documentals consultats / Nombre de bibliografia citada (+ hemeroteca) + acceptable, ++ bó, +++ excel·lent, ++++ extraordinari]

AYENSA I PRAT, EUSEBI. *Els catalans a Grècia*. Barcelona: Base, 2013 (Base Històrica; 109).

"Aquesta obra constitueix una guia imprescindible per conèixer l'empremta catalana a la terra mítica de Grècia. Els castells i torres que l'autor ens presenta són les úniques restes monumentals que es conserven del pas dels almogàvers per l'orient de la Mediterrània. Tots ells van ser construïts pels nostres avantpassats o arrabassats als francs i als bizantins arran de la batalla d'Halmirós (1311) i de l'expedició del vicari general del ducat d'Atenes, Alfons Frederic, a les regions de la Ftíotide i la Fòcide (1318-1319), que acabaren constituint el ducat de Neopàtria. A partir de textos històrics i d'abundants mapes i material gràfic inèdit, EUSEBI AYENSA ens descobreix la història d'aquestes restes que es drecen encara imponents i que són un callat record de la nostra presència a la terra de l'Hèllade ara fa més de set-cents anys, i aporta les informacions necessàries perquè el viatger modern pugui visitar-les amb l'atenció que mereixen. Així mateix, i sempre en relació amb el castell o torre estudiats, s'analitza el record deixat pels nostres avantpassats en la tradició popular i literària grega, on la memòria d'aquells guerrers tinguts per invencibles s'ha perpetuat al llarg dels segles, i es dona una informació actualitzada, fruit d'un intens treball de camp, de les darreres troballes que s'hi han fet.

EUSEBI AYENSA I PRAT (Figueres, l'Alt Empordà, 1967), llicenciat en filologia clàssica i doctor en filologia romànica per la Universitat de Barcelona amb menció de Doctor Europeu, és acadèmic corresponent de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona i, del 2007 al 2012, dirigí l'Institut Cervantes d'Atenes. Ha publicat nombrosos treballs sobre la presència almogàver a Grècia en el segle XIV i la seva pervivència en la literatura i el folklore grecs, i ha dedicat una especial atenció a la figura de l'historiador català ANTONI RUBIÓ I LLUCH, el més gran estudiós d'aquesta pàgina tan mitificada de la nostra història nacional. Així, l'any 2001 va editar, per a les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, la monografia de Rubió *El record dels catalans en la tradició popular, històrica i literària de Grècia*, i del 2006 al 2012, per a l'Institut d'Estudis Catalans, els quatre volums de l'Epistolari grec (1881-1936). Actualment es dedica a la docència i a la investigació".

[www.editorialbase.cat]

GRAU I PUJOL, JOSEP M – MANEL GÜELL. "Una altra peça del trencaclosques pobletà durant la guerra de Secessió". *Podall* [En línia] Novembre de 2013, núm. 2, p. 56-64. Disponible a: www.tinet.org/portal/uploads/PODALL... [13/1/7, ++]

En encara no deu pàgines obtenim valuoses informacions, servides pels incansables investigadors GRAU i GÜELL, sobre un període clau de la història nacional i de Poblet: les torbacions de mitjan segle XVII. Fa temps que seguim la pista de l'abat Rafael Llobera (1640-1644, 1648-1652); del seu nebot Pere, promogut al càrrec de batlle general o governador de les baronies (o sigui, la senyoria jurisdiccional al complet) de Poblet; i de l'altre Pere, nebot de l'homònim batlle general. La pèrdua dels llibres sacramentals de baptismes de Rocafort de Queralt (Conca de Barberà) de la pràctica totalitat de la primera meitat del segle XVII ha imposat un dur esclavatge. Aquests i molts altres Llobera eren rocafortins i la limitació documental ens ha impedit de discernir la nissaga entre les diferents que duïen aquest cognom, gens infreqüent a Rocafort.

L'episodi exhumat per GRAU i GÜELL és referit a la tardor de l'any 1650 i, més enllà del detall d'uns fets propis d'un bon guió cinematogràfic (l'intent de captura i la rocambolesca fugida de Pere Llobera, nebot del batlle o governador general de Poblet, quan havia de ser capturat pels francesos, mereix aquesta accepció) informen d'un element de notable profunditat històrica: el canvi en la presa de partit per part de Poblet durant la dura i llarga guerra. Això no era nou (havia passat quan la guerra civil catalana de 1462-1472), ni seria el darrer cop que s'esdevindria (trobaria repetició durant la guerra de Successió, si més no). Aquí el protagonista seria una mateixa persona, l'abat Rafael Llobera. De fet, el "canvi de camisa" no era pas un comportament estrany. Les municipalitats i els pobles havien d'actuar segons les circumstàncies requerien, en funció de quin era l'exèrcit més proper, segons qui creien que podia guanyar la guerra... Les fidelitats a una opció de la terra catalana enfront del poder monàrquic austriacista tendent a l'absolutisme s'havien tornat boiroses arran del control exercit pels homes d'armes de Lluís XIII i Lluís XIV sobre Catalunya. La guerra significava allotjaments, bagatges, pesta, malalties, misèria, violacions, mort, desolació, devastació.... Certament, el cavall i el genet de l'Apocalipsi cavalcaven desbocats a mitjan segle XVII. Tot el que hom podia fer per alleugerir l'impacte era de recerca i execució obligatòries. En el cas de Poblet, al nostre entendre hi juga un paper afegit un altre tema tal vegada no considerat suficientment: els moviments asincrònics entre l'abat i la comunitat. Podia passar que els poders centrals (llegeixis Generalitat o cort de Madrid, tant se val en aquest cas) condicionessin l'elecció d'un abat considerat procliu als seus interessos i que la comunitat monàstica, nombrosa i gairebé sempre dividida en bàndols i faccions, volgués caminar per una altra banda.

El 1650, Poblet i Vimbodí, la segona joia en importància de la seva corona, eren pro-hispàniques. Si més no, ho resultaven els seus màxims dirigents: l'abat Rafael Llobera i el seu

batlle a Vimbodí, Lluís Josa, qui va pagar amb la vida l'intent frustrat de liquidar el governador de Catalunya, Josep de Biure i Margarit. L'abat pobletà dirigia la gent d'armes que assetjava localitats com ara Prades, tot a favor de la causa hispànica. I alguns monjos lideraven partides de miquelets. No sabem si "els abusos de la soldadesca francesa" havien estat els únics responsables del gir. Segurament que Rafael Llobera esperava obtenir rèdits (personals i monàstics) de la presa de partit pel bàndol que presumia que guanyaria la guerra.

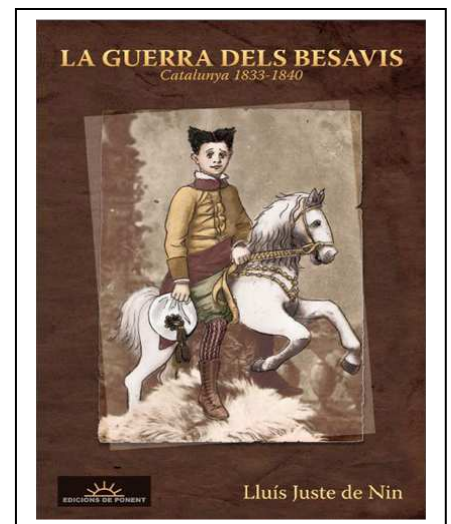
Tot plegat, GRAU i GÜELL han completat una mica més la visió del complex i polièdric entramat pobletà a mitjan segle XVII. Des d'aquesta perspectiva, la troballa de la carta de novembre de 1650 ha estat generadora d'un meritori article. Llàstima que s'hagin produït algunes errades en les dates que contribueixen a enterbolir el magnífic panorama que podíem haver albirat. Així, cal precisar que del 1644 al 1648 Rafael Llobera no fou abat; que els fets denunciats per l'abat al governador general (els excessos de la soldadesca francesa) ho foren el 1643 (com es desprèn de la cita i perquè el 1646 Rafael Llobera no era abat) i que el 1651 no estem segurs que Josep Sanz fos ja nou abat (de fet, en la cronologia expositiva del primer paràgraf de l'article no hi consta pas fins al 1652). La densitat extraordinària de l'aportació de GRAU i GÜELL ha fet pagar aquest petit peatge que no desmereix en absolut la gran vàlua de les notícies referides i l'adient contextualització històrica practicada.

[VALENTÍ GUAL VILÀ, UB]

JUSTE DE NIN, LLUÍS. *La guerra dels besavis. Catalunya 1833-1840*. Alacant: Edicions de Ponent, 2013, 176 p.

"El 1833 un grapat d'homes s'aixecaven a Prats de Lluçanès contra la successió del recent traspassat Ferran VII, que requeia en la seua filla Isabel II, i a favor del pretendent Don Carles (germà del difunt). Era la primera espurna a Catalunya d'una guerra civil que, lluny de ser de preferències successòries, representà un terrible i sagnant xoc entre els defensors de la tradició i els corrents liberals, encapçalats per una burgesia cada cop més enfortida i segura d'ella mateixa. No va ser un cas aïllat a Europa. Fins i tot els Estats Units d'Amèrica, pocs anys després, patirien una guerra civil pràcticament per les mateixes raons... Aquesta és la història d'unes famílies que van viure durant aquells anys, que, amb el temps, es van conèixer com els de "la primera carlinada".

Set anys d'enfrontaments plens de crueltats i víctimes per part dels dos bàndols, precedent d'unes altres dues guerres civils fraticides, totes tres dins el segle XIX. Aquest relat -enmig de xocs militars i guerrillers, de grans batalles, d'intrigues polítiques entre els uns i els altres, i d'ambicions oportunistes- parla també de companyonia, d'amistat i, no cal dir-ho, d'amor. És imprescindible assenyalar que durant el transcurs de la guerra -i sobretot arran del seu desenllaç- els nostres besavis començaren a sentir la llavor del greuge. Un greuge provocat per la manca de respecte als nostres drets històrics (concedits, en canvi, a terres basques i navarreses). L'Oda a la Pàtria d'ARIBAU suposarà, juntament amb l'obra de RUBIÓ I ORS, l'inici cultural de la nostra Renaixença i el preludi del catalanisme polític a finals d'aquell segle convuls" [Resum].

PIÑOL ALABART, DANIEL – ALFREDO REDONDO PENAS. *Col·lecció de cartes del general Prim (1834-1871)*. Reus: De Librum Tremens, 2013.

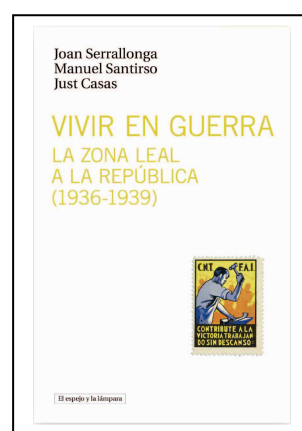
2014: Any del Bicentenari del naixement del fill il·lustre de Reus: Joan Prim i Prats (1814-1870). Aquest llibre és un recull recopilatori de les 84 cartes del mateix General, moltes d'elles escrites per ell i d'altres pel seu secretari personal, que es troben dipositades a l'Arxiu Comarcal del Baix Camp. En elles podem veure a la figura pública, a un ésser humà, lluitador, segur de si mateix, però també sincer amb les seves pors. Una obra que ens permetrà conèixer molt millor al nostre personatge [els autors]

SERRALLONGA, JOAN; JUST CASAS I MANUEL SANTIRSO. *Vivir en guerra. La zona leal a la República (1936-1939)*. Bellaterra: UAB, 2013, 256 p.

“Com es viu diàriament durant una guerra? Encara en la lluita més sagnant, la vida no s’atura: tant en el front com en la rereguarda, les pesones atenen a la subsistència llur, però també als seus deures, els seus desitjos, inclús els seus somnis. Tots s’afanyen sobre un espai que, de cop i volta, s’ha transformat en un perillós joc d’estratègia. La Guerra Civil Espanyola no en va ser una excepció. El present llibre reconstrueix, en difícil i assolida síntesi històrica, la vida i el treball quotidians en el bàndol lleial a la República. Al llarg dels trenta-tres mesos que va durar el conflicte es van dictar noves normes sobre la propietat i les relacions laborals, es van reorganitzar els proveïments i el comerç exterior hagué de cercar nous camins. La sort de les armes obligà a molts a deixar les seves llars i els qui hi van romandre van haver de sobreviure cada vegada amb menys. El llibre integra en el seu discurs un nodrit repertori de mapes, veritable cartografia inèdita de la guerra en el seu viure dia a dia. Va ser un altre combat, una lluita silenciosa que avui segueix sent necessari conèixer i recordar”

[Resum]

ARNABAT MATA, RAMON i DAVID IÑÍGUEZ GRÀCIA i DAVID GESALÍ (col.). *Atac i Defensa de la rereguarda. Els bombardeigs franquistes a les comarques de Tarragona i Terres de l'Ebre (1936-1939)*. Valls: Cossetània / Ministerio de la Presidencia / Grup de Recerques Consolidades ISOCAC - URVT, 2013 (Esquadra; 11 - 3), 799 p. [2.196/27/314+13, +++++]

Durant l'hivern de 1936-1937 els habitants de les comarques de Tarragona i de les Terres de l'Ebre van veure trasbalsada la seva vida a la rereguarda. Les bombes van començar a ploure damunt les seves cases, fàbriques, camps de conreu, platges, ports, estacions de ferrocarril i carreteres, sense poder distingir en alguns casos quins objectius perseguia l'aviació agressora. Tot i que el front era lluny, a l'Aragó, el perill i les amenaces venien del mar i del cel, dels bombardeigs marítims i, sobretot, aeris. Bombardeigs emparats en la foscor o be a plena llum del dia; amb formacions d'esquadrilles de bombardeig, patrulles o aparells solitaris; en vol rasant metrantant o a gran altitud llençant bombes de diversos tipus i potencial destructiu. Aquesta situació, amb major

o menor intensitat, es mantingué al llarg de 25 mesos, fins l'ocupació franquista de mitjan mes de gener de 1939.

Els atacs aeris van ser constants i s'identificà els agressors amb els noms més diversos: *Sabatets* o *Isidrus*, *Paves*, *Junkers*, *trimotors...*, molt sovint incorrent en la imprecisió i l'error en la identificació dels bombarders. Les comarques de Tarragona i les Terres de l'Ebre van patir atacs de pràcticament totes les modalitats existents al llarg de la guerra i amb bombarders que be podien ésser potents avions trimotors o bimotors i, també hidroavions. Què havia succeït per a que es produís aquest fet tan sagnant? Quins eren els suposats objectius? Quants atacs es van produir? Quanta gent hi va morir? Quin va ser l'abast de la destrucció?

En aquest estudi intentem donar resposta a aquestes qüestions, tot fent entenedor aquest episodi de la Guerra Civil espanyola, mitjançant algunes claus que poden ajudar a clarificar el context general, la identificació dels objectius i el per què dels atacs aeris. Els primers capítols d'aquesta obra situen el marc teòric i tracen les coordenades bàsiques per interpretar la dinàmica dels bombardeigs i mostrar el per què de la seva magnitud i constància, així com els antecedents. Els capítols següents segueixen un ordre cronològic i interrelacionen l'estudi minuciós i detallat dels atacs aeris, amb el desenvolupament de la Defensa Activa i la Defensa Passiva desplegada amb l'objectiu de reduir els atacs i, sobretot, els efectes devastadors dels mateixos. Als Annexos finals trobem una síntesi dels bombardeigs franquistes i una relació de les víctimes mortals a les comarques de Tarragona i Terres de l'Ebre.

Com a part de la història de la Guerra Civil espanyola, els bombardeigs han estat una de les temàtiques tractades amb més profusió. Però, passats més de setanta anys des de la fi del conflicte, amb prou feines es compta amb estudis globals que mostrin la complexitat, diversitat i circumstàncies dels atacs aeris sobre territori català. En canvi, durant els darrers anys, ha augmentat considerablement el coneixement local dels bombardeigs feixistes sobre Catalunya i, en menor mesura, sobre la Defensa Passiva. L'atac i la defensa de la rereguarda a les comarques de Tarragona i les Terres de l'Ebre també han merescut una atenció creixent.

Els bombardeigs franquistes sobre les comarques de Tarragona i Terres de l'Ebre van ser fruit d'una llarga campanya de setge aeri i hostilització contra tot el territori republicà, especialment contra el seu litoral, amb tres propòsits ben definits. Primer, els franquistes van voler obrir un nou front de guerra per assolir el desgast de la rereguarda republicana a nivell econòmic i material, provocant la seva paràlisi productiva i l'aïllament del comerç marítim. Segon, directament o de retruc —ja fos a través de bombardeigs indiscriminats o be amb el que avui s'anomenen "danys colaterals"— malmetre la rereguarda a nivell moral. I tercer, distreure efectius republicans del camp de batalla, debilitant els seus mitjans aeris i antiaeris, ja escassos a partir de la segona meitat de 1937. Aquests van ser els veritables objectius de les aviacions feixistes atacants, per be que amb una prioritat absoluta: la destrucció de l'economia de la rereguarda republicana.

Un primer aspecte a tractar és el recompte total d'atacs aeris i de víctimes, tema en el qual s'ha anat avançant. En canvi, s'aprecia un tractament escàs de qüestions que creiem cabdals per copsar els bombardeigs, com el coneixement dels aparells atacants, l'estratègia global d'aquests, l'anàlisi i distinció de cada un dels bombardejos, o el marc legislatiu i el context internacional. Finalment, trobem tòpics relacionats amb els atacs aeris que han passat de l'ideari col·lectiu a ser recollits en publicacions sense excessiva validació: associar la defensa passiva exclusivament amb la construcció de refugis per a la protecció de la població; o, no tenir present que, malgrat totes les limitacions i la precarietat de mitjans, va existir una defensa activa del territori republicà dedicada a localitzar i neutralitzar els atacants i a minimitzar els danys humans i materials. En aquest sentit, cal remarcar que hi hagué un important sacrifici humà que ha estat del tot oblidat, un nombre gens menyspreable d'aviadors morts en defensa de les capitals costaneres i també del personal integrat en la defensa antiaèria. Aquest oblit esdevé especialment cruel amb aquells qui van tractar d'evitar que les bombes caiguessin damunt la població civil. Aquests dèficits analítics ha afavorit la visió dels defensors dels bombardeigs com a víctimes propiciatòries, com a màrtirs,

quan de fet hi va haver una decidida voluntat de resistència civil i militar republicana, per be que limitada pels mitjans.

Per poder conèixer a fons tots els aspectes que intervingueren en els bombardeigs aeris i en les estratègies de Defensa Activa i Defensa Passiva durant la Guerra Civil espanyola en general i en aquestes comarques en particular, s'ha realitzat una exhaustiva recerca de fonts documentals, orals i patrimonials, algunes d'elles inèdites. S'han consultat un gran nombre d'arxius locals i comarcals, nacionals, estatals i europeus, amb el propòsit d'ampliar els continguts d'una història que calia contextualitzar i reformular. I, sobretot, per evidenciar que l'estudi dels bombardeigs esdevé una qüestió complexa, en la que hi intervenen múltiples variables vinculades als atacants i als defensors: el factor humà i el material; l'econòmic, amb la disponibilitat de mitjans dels dos bàndols; les tàctiques i estratègies emprades; els tipus d'atacs i els seus objectius; les coordenades geogràfiques, temporals i espacials, etcètera.

Les principals fonts utilitzats durant la recerca han estat: les fonts bibliogràfiques i d'hemeroteca, les fonts iconogràfiques i les fonts documentals dels arxius locals i comarcals i dels arxius administratius i militars nacionals, estatals i europeus. Pel que fa a les fonts bibliogràfiques s'ha fet un buidatge exhaustiu dels llibres, articles i altres escrits publicats o inèdits, referents a aquest tema i a aquestes comarques, així dels àmbits nacional com internacional, que citem al llarg del treball. D'altra banda, la consulta de diaris, setmanaris i altres publicacions periòdiques de l'època ha estat d'una gran utilitat per copsar els detalls de la tragèdia, però també, per a copsar les cultures i mentalitats del període que permeten entendre perquè defensors i atacants de la rereguarda actuaven d'una o altra manera.

Aquest treball és resultat de la consulta d'un gran nombre d'arxius que permeten conèixer la visió dels atacants i la dels defensors, i respondre a alguns dels interrogants plantejats. Els arxius militars (USAM, AHEA, AGMA, AGM, ...) disposen de grans fons amb informació sobretot dels atacants, però també dels defensors. Uns fons ingents i que no han estat investigats en la seva totalitat, i que a nosaltres ens han permès de precisar moltes informacions i tancar diversos trencaclosques historiogràfics pel que fa als bombardeigs franquistes. Els arxius civils/administratius (ANC, CDMH, AHN, AHMT, ADT, AMTM, ...), també serveixen una abundant documentació, directa i indirecte, sobre els bombardeigs, però, sobretot, sobre la Defensa Passiva i la Defensa Activa, i els comportaments socials de la població davant les agressions. Tant en uns, com en els altres i a les grans biblioteques hem localitzat importants fons iconogràfics i hemeroteques que ens permeten veure la realitat des de baix (BNM, BPR-UB, URVT, ABM, Fons d'imatges i hemeroteques dels arxius comarcals). Finalment, els arxius locals i comarcals ens permeten confrontar les visions des de dalt, amb les visions des de baix i abastar tot el territori. Hom pot veure el detall dels fonts consultats a la part final d'aquest treball.

És en aquest context que volem emmarcar el present estudi, *Atac i defensa de la rereguarda*, on es reuneix per primera vegada en el conjunt de tot un territori format per deu comarques, els estralls i les conseqüències dels atacs aeris succeïts entre 1937 i 1939. Així doncs, la present publicació ha tingut la voluntat d'endinsar-se en aquesta temàtica i anar més enllà d'un simple recompte de víctimes i edificis sinistrats a les comarques de Tarragona i les Terres de l'Ebre. Conté 344 il·lustracions.

RAMON ARNABAT MATA (Santa Margarida i els Monjos, 1957) és doctor en Història, professor de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona i membre del grup de recerca consolidat ISOCAC. És director del projecte *Tots els Noms* (el Penedès, 1931-1979), president de l'Institut d'Estudis Penedesencs i autor de diversos llibres i articles sobre la Segona República, la guerra civil espanyola i el franquisme. DAVID ÍÑIGUEZ GRÀCIA (Barcelona, 1971), doctor en Didàctica de les Ciències Socials i Patrimoni per la Universitat de Barcelona, és investigador especialitzat en l'aviació i la guerra d'Espanya, i autor de diversos treballs sobre aquesta temàtica.

[Projecte dels autors: www.bombardeigstarragona.com/projete/php i www.cossetania.com]

SALVADÓ I RUMECH, ROSA. "La Biblioteca Histórico-Militar de Barcelona (BHMB)". *Paratge, SCGHSVN*, 25-26 (2012-2013) 123-125. "Guia sobre la documentació existent a la Biblioteca Històrico-Militar de Barcelona, el seu fons i continguts en els diferents apartats temàtics" [Resum]

FRANCISCO OLMOS, JOSÉ MARÍA DE. "La moneda catalana de la Guerra dels Segadors (1640-1652). Documento de soberanía". *Paratge, SCGHSVN*, 25-26 (2012-2013) 333-360 [78/3/29, +++] "En aquest treball s'analitza l'ús de la tipologia monetària com a mitjà de propaganda política i document sobiranista dins d'un conflicte concret, l'anomenada guerra dels Segadors a Catalunya (1640-1652), on es mostrarà que l'ús d'una tipologia pròpia estava lligada al concepte de sobirania i al seu exercici, i es mostrarà amb els seus tipus i llegendes el pas per diverses fases polítiques, per intentar de mantenir el marc tradicional, ruptura i independència, relació política amb França, etc." [Resum]

SELLA, ANTONI. "Temps de revoltes". *Sapiens*, 120 (setembre de 2012) 42-47. "De la guerra civil catalana al setge del 1714. Entre els dos segles i mig que transcorren del 1462 al 1714, Barcelona va plantar cara a tres reis de tres dinasties, i les tres vegades va perdre. Malgrat tot, va ser un període de gran prosperitat, ben visible en el dinamisme del seu teixit econòmic, social i urbanístic" [Resum] [www.sapiens.cat]

ROVIRA I GÓMEZ, SALVADOR-J. "Aproximació a la baixa noblesa de les comarques meridionals del Principat de Catalunya durant l'edat moderna". *Paratge, SCGHSVN*, 25-26 (2012-2013) 109-120 [30/0/40, +++] "Exposició panoràmica de la baixa noblesa aveïnada a les comarques de l'Alt Camp, Baix Camp, Baix Ebre, Baix Penedès, Conca de Barberà, Montsià, Priorat, Ribera d'Ebre, Tarragonès i Terra Alta, durant els segles XVI, XVII i XVIII. Es fa la consideració particular d'alguns llinatges, així com el comportament de l'estament davant circumstàncies concretes com ara les guerres de Separació, Successió i Gran" [Resum]

SANET I JOVÉ, JOSEP M. "La immigració de la gent del Baix Gaià a Tarragona (1814-1819)". *Estudis Altafullencs*, 37 (2013) 69-74 [3/1/2, ++]. Contribució a l'estudi de la immigració en temps de guerra, en aquest cas, en temps de la postguerra del Francès a Tarragona. L'autor ha treballat els sacramentals de la catedral tarragonina entre 1814 i 1819, i ofereix la llista dels nouvinguts (nom, cognoms i any d'aparició) procedents del Baix Gaià (Altafulla, Ardenya, el Catllar, Creixell, Ferran, Monnars, La Pobla de Montornès, La Riera de Gaià, Roda de Barà, Salomó, Tamarit, Torredembarra i Vespella. Els darrers paràgrafs són per recomptar un total (146 registres) i constatar que més del 75% dels immigrants procedien d'Altafulla, el Catllar i la Torre, i es queda a mig camí de més anàlisis i percentatges que es podrien elaborar [MG]

ARNABAT MATA, RAMON. "Visca el rei i la religió! El reialisme durant el Trienni Liberal (1820-1823)". Dins: MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui*. I Simposi d'història del Carlisme. Avia - Berga. 11 de maig de 2013. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, 2013, 17-31 [1/0/2, ++]. "Durant el període conegut com a Trienni Liberal o Constitucional (1820-1823), tres anys importants en la història contemporània de Catalunya i d'Espanya, es va desplegar plenament el règim constitucional. L'oposició dels absolutistes al sistema liberal es va vertebrar en dos vessants, l'antirevolució, de caràcter popular, i la contrarevolució, de caràcter elitista. Els dos corrents van confluir en el *realisme*, que es va estendre en moltes capes de la població, tant a Catalunya com en altres territoris de l'Estat. D'alguna manera s'estaven posant els fonaments del carlisme posterior" [Resum]

MATA DE LA CRUZ, SOFIA. "Actuaciones del Cabildo de la Catedral de Tarragona en el Trienio Liberal (1820-1823). Pérdida, salvaguarda y recuperación del patrimonio artístico de la catedral y los monasterios de Scala Dei y Poblet". Dins: SOCIAS BATET, IMMACULADA - DIMITRA GKOZGKOU

(coords.). *Nuevas contribuciones en toro al mundo del coleccionismo de arte hispánico en los siglos XIX y XX*. Gijón: Trea, 2013, 249-268 [71/1/49+2, +++]. Sòlida aportació de la incansable professora de la URVT que, encara que al món de la Història de l'Art, toca de refiló a la Militar. MATA exposa una magnífica síntesi del Trienni Liberal a Tarragona sota l'enfoc de l'Església i sobretot del Capítol de Canonges, accions i reaccions, actituds, situació, posicionament, etc. Amb gran habilitat, l'autora va teixint el relat amb dades i notícies extrets de la bibliografia que domina, i que alterna amb les que consten als llibres d'actes del Capítol. La sistemàtica aplicada li permet aplegar les peces d'un puzzle de dades que deixa entreveure el pas del ric patrimoni de la mitra tarragonina per aquells difícils i convulsos temps [MG]

QUINTANA SEGALÀ, JOAN XAVIER – MATEU MORILLAS TORNÉ. "Algunes problemàtiques de la cartografia històrica. El cas de la Primera Guerra Carlina a Catalunya". *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 73 (juny de 2012) 193-210 [<http://revistes.iec.cat/index.php/TSCG>]. "En el procés d'elaboració d'un mapa, cal tenir en compte un seguit de factors que condicionen el resultat: la finalitat, l'escala, el coneixement sobre la realitat en qüestió i les categories a representar. S'ha treballat sobre la Primera Guerra Carlina (1833-1840), a partir de la qual s'han examinat críticament els mapes realitzats i se n'han construït dos de nous, a diferent escala, tenint en compte la metodologia establerta" [Resum]

QUINTANA, JOAN - XAVIER. "Genealogia d'un alçament carlí a Catalunya. El cas de Francesc Costa a Sant Vicenç dels Horts". Dins: MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui*. I Simposi d'història del Carlisme. Avia – Berga. 11 de maig de 2013. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, 2013, 33-50 [55/6/9, +++]. "La dècada de 1823 a 1833 va estar marcada per les confrontacions polítiques entre absolutistes i constitucionalistes, encaraments que es van anar accentuant al començament del tercer decenni. Aquestes controvèrsies ideològiques

es van estendre fins a afectar aquells espais públics que el govern de Ferran VII no va arribar a controlar a pesar de les lleis restrictives vigents: els ens locals. La progressiva infiltració de constitucionalistes en l'administració i les querelles de caràcter particular entre les dues tendències polítiques van suscitar als reialistes una doble motivació per a la via armada: una de les raons, amb una afectació a escala general, era la voluntat de restablir aquell ordre social i polític que creien vulnerat, mentre que l'altra raó tenia una incidència en un àmbit més local i/o guardava relació amb assumptes de caràcter personal. En aquest estudi, es vol mostrar el cas de Francesc Costa, de Sant Vicenç dels Horts, capità de la companyia de caçadors del Batalló de Voluntaris Reialistes del corregiment de Barcelona. A través de la seva experiència personal i de la seva activitat com a reialista és factible intuir com els conflictes ideològics d'una demarcació concreta, així com les causes personals dels seus protagonistes, mantenen un vincle molt estret amb aquells esdeveniments de major abast que portaran a l'esclat de la Primera Guerra Carlina" [Resum]

CAMPILLO BESSES, XAVIER. "Lluís Joy i Vidal. Biografia d'un capità de la milícia nacional (1790-1838)". Dins: MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui*. I Simposi d'història del Carlisme. Avia – Berga. 11 de maig de 2013. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, 2013, 51-70 [38/0/12+7, +++]. "Lluís Joy i Vidal es va senyalar durant la Primera Guerra Carlina en la seva qualitat de capità de la milícia nacional de Barcelona. La biografia permet d'aprofundir en la trajectòria vital d'un militant liberal, des del seu naixement al sí d'una família de criats del comte de Santa Coloma (un prominent aliat de la causa liberal) fins a la seva mort en una emboscada carlina al Pallars. Lluís Joy fou deportat a Ceuta durant la dècada omniosa i participà activament en els esdeveniments revolucionaris de l'any 1835, per la qual cosa la seva trajectòria vital el converteix en protagonista directe d'alguns dels fets més

significatius que marcaren la Primera Guerra Carlina i els esdeveniments que la precediren" [Resum]

PICAS, MARTÍ. "Les defenses exteriors de Berga (1840)". Dins: MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui*. I Simposi d'història del Carlisme. Avia - Berga. 11 de maig de 2013. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, 2013, 71-91 [18/6/7+1, +++]. "Aquest article planteja l'anàlisi del sistema defensiu de fortificacions exteriors construït a l'entorn de Berga durant la Primera Guerra Carlina, tant en l'àmbit constructiu com pel que fa al paper propagandístic que jugà durant la dita guerra. Hem prestat una especial atenció a dues hipòtesis concretes. En primer lloc, la versemblança entre les fonts documentals històriques i les evidències patrimonials encara existents d'aquest sistema defensiu exterior. I en segon lloc, quin fou l'abast real de la idea, força estesa a l'època, que la capital carlina de Catalunya, Berga, amb els seus 22 forts exteriors, era inexpugnable" [Resum]

SAÜCH CRUZ, NÚRIA. "Un retrat del general carlista Ramon Cabrera a partir de la premsa liberal (1840)". Dins: MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui*. I Simposi d'història del Carlisme. Avia - Berga. 11 de maig de 2013. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, 2013, 93-108 [35/0/25+1, +++]. "El present treball recull una biografia que el *Diario de Barcelona* va publicar el 1840 a la secció de *Variedades* sobre la vida i els principals fets del general carlista Ramon Cabrera. En vint-i-dues pàgines i de forma anònima es relaten diferents episodis de la Primera Guerra Carlina i es donen a conèixer, des d'una visió liberal poc neutra i destinada a desprestigiar la figura del general tortosí, el caràcter i les particularitats del principal capítol carlista del moment. El seu valor, però, és remarcable com a font complementària per a l'anàlisi del fenomen del primer carlisme i per donar a conèixer aspectes de la personalitat de Cabrera" [Resum]

MOLI FRIGOLA, MONTSERRAT. "Desamortització i carlisme. Les vendes de béns nacionals dels carlins a la província de Girona (1838-1849)". Dins: MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui*. I Simposi d'història del Carlisme. Avia - Berga. 11 de maig de 2013. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, 2013, 109-116 [1/6/4, ++]. "És ben coneguda de tothom la Desamortització de Mendizabal (1835-1851), que comporta la venda dels béns dels monestirs, les esglésies, els hospitals, les institucions de beneficència i alguns comunals. Molt menys coneguts són l'inventari i la posterior venda i arrendament dels béns dels anomenats *infidels*, o sigui, de les famílies acusades d'afavorir la causa carlina. A la província de Girona són inventariades un total de 146 finques urbanes i rústiques, propietat de vint-i-una famílies, com a severa advertència. Les dades ens ofereixen una nova font per aproximar-nos a la *geografia carlina*, molt important. Lògicament, dels propietaris, vuit procedeixen de la Garrotxa (Olot, Argelaguer i Maià de Montcal). En destaca Ignasi de Ventós, posseïdor d'un 24'6% del total de les finques inventariades. Sis propietaris més són de l'Alt Empordà (Castelló d'Empúries, Ciurana, Figueres, Garrigàs, Lledó i Sant Joan Sescloses). Quatre procedeixen de la Selva (Arbúcies, Riudellots de la Selva, Sant Hilari Sacalm i Tossa de Mar). En sobresurt Ramon de Saleta, propietari d'un 12,34% del total confiscat. Els altres 'carlins' provenen de la Cerdanya, el Ripollès i el Gironès. Destaquen en la darrera esmentada, els nobles Josepa i Anton de Rich de Pastors, possessors d'un 36,3% del total de béns posats en venda per tal de guanyar la guerra. De 1838 a 1849 es ven un 2,75% del total. Homes de palla compren solament les quatre finques de Jaume i Maria Martí Cassami de Tossa de Mar i arrenden set de les cinquanta-tres finques de Josepa i Anton de Rich de Pastors a la ciutat de Girona, pel temor dels compradors de béns nacionals a enfrontar-se amb aquestes poderoses famílies, arrelades des de sempre en importants ciutats de la província" [Resum]

PLANS I BALL, JOSEP ALBERT. "Advocats i levites: una aproximació sociològica a l'elit dirigent del carlisme urgellenc (1860-1875)". Dins: MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui*. I Simposi d'història del Carlisme. Avia - Berga. 11 de maig de 2013. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, 2013, 117-132 [30/4/17+2, +++]. "L'objectiu de la present comunicació, que forma part d'un projecte d'investigació centrat en la dinàmica política dels anys del Sexenni Revolucionari a la Seu d'Urgell, consisteix a caracteritzar l'elit política del carlisme local en aquesta part de Catalunya pirinenca, és a dir, presentar els trets més importants de la identitat social d'aquest grup de poder, aspectes relacionats amb l'origen i els vincles familiars, la professió o els estudis, l'activitat política i el patrimoni. Per això, el nostre punt de partença ha defugit, d'entrada, les consideracions generals per fonamentar-se en els poc coneguts arxius locals (actes municipals, volums notariais, amillaraments, lligalls de correspondència, contribucions territorials, etc.)" [Resum]

CLARÀ VALLÈS, TURA. "Els mestres d'escola durant la darrera carlinada". Dins: MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui*. I Simposi d'història del Carlisme. Avia - Berga. 11 de maig de 2013. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, 2013, 133-142 [47/3/7+3, +++]. "La vida dels mestres d'escola, que ja era dura abans de la Tercera Guerra Carlina, encara es va endurir més. Les autoritats sorgides després de la revolta de 1868 els van obligar a jurar la nova Constitució per conservar una feina que els feia viure a la misèria per culpa d'uns minsos sous que a voltes tardaven anys a cobrar. Els carlins, atiats pels homes d'església, van amenaçar i perseguir els mestres fins que ells per por abandonaren les viles on havien d'exercir" [Resum]

PÉREZ CABANES, RAFAEL. "El darrer Galdós: Una perspectiva del carlisme". Dins: MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui*. I Simposi d'història del Carlisme. Avia - Berga. 11 de maig de 2013.

Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, 2013, 143-149 [7, ++]. "Aquesta ponència es proposa acompanyar, en els primers anys del segle, la mirada i les reflexions de Galdós, plasmades en els darrers *Episodios nacionales*, publicats cent anys abans. Es tracta d'una literatura sense urgències i referida a personatges i ideologies del Sexenni Liberal, període coetani a les vivències de l'escriptor, però que, per raons desconegudes, reposà en la seua memòria per comentar-lo cap al final de sa vida. Ens és molt suggestiu apropar-nos a uns fets que l'escriptor, així mateix, contempla a distància, després d'altres comeses literàries, quan les tensions socials i polítiques eren el preludi del tràgic, bel·licós i desconcertant segle XX" [Resum]

VALLVERDÚ I MARTÍ, ROBERT. "La desfeta del Terç de Nostra Senyora de Montserrat. Aproximació sociològica als seus components". Dins: MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui*. I Simposi d'història del Carlisme. Avia - Berga. 11 de maig de 2013. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, 2013, 151-165 [20/1/15, +++]. "L'objectiu d'aquest article és aproximar-nos a la desfeta del Terç de Montserrat, i sobretot a l'atac suïcida a Punta Targa, on moriren un gran nombre de voluntaris, mentre que les dues companyies que havien de fer-los costat romanien paralitzades sense donar-los auxili. Possiblement mai no sabrem la veritat d'aquest inusitat comportament, però, després de més de cent setanta anys d'aquella acció, han començat a sortir dietaris i versions orals dels protagonistes que salvaren miraculosament la vida, i això ens aproxima, cada cop més, a la realitat dels fets. L'estudi es completa amb l'anàlisi socioeconòmica de tots els terços que hem pogut localitzar, amb la intenció de marcar-ne un perfil el més aproximat possible, però forçosament orientatiu, atès que només disposem de dades de tres-cents dinou voluntaris" [Resum]

SÁNCHEZ-AGUSTÍ, FERRAN. "El Requetè contra Franco. El carloctavisme". Dins:

MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui*. I Simposi d'història del Carlisme. Avia - Berga. 11 de maig de 2013. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, 2013, 167-178 [7/19+3, ++]. "La dissidència carlista del franquisme es va evidenciar en el mateix moment de la unificació amb la Falange decretada per Franco l'abril de 1937. Aquesta comunicació és el tercer d'una sèrie d'estudis puntuals sobre el carlisme antifranquista iniciada a Solsona el 1996 amb "Vencedors, perseguits i dividits" i prosseguida el 2002 amb "Cristians, carlistes i comunistes enfront del franquisme". Es tracta d'un acte de desafiament del Requetè a Franco en persona a Lleida, pràcticament desconegut, quan el Caudillo va visitar Catalunya del 26 al 30 de desembre de 1942" [Resum]

CAMPÀS, JAUME. "Restaurante El Siglo. Una epopeia en la lluita antifranquista (1970-1977)". Dins: MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui*. I Simposi d'història del Carlisme. Avia - Berga. 11 de maig de 2013. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, 2013, 5-179-189 [3, ++]. "Aquesta ponència basa la seva aportació en uns apunts històrics, entre els anys 1970 i 1977 aproximadament, sobre testimonis d'algunes persones que a les acaballes de la dictadura franquista se significaren en la lluita clandestina, a favor de les llibertats democràtiques i de Catalunya. És un relat descriptiu de les situacions que es visqueren: tant del seu estat d'ànim com de les pors psicològiques que se'n despregueren, per ser una de les èpoques més brutals del règim. Tot plegat es desenvoluparia en un escenari singular, al voltant del restaurant anomenat 'El Siglo', conegut també com a Can Carlí. Tingué un protagonista, el seu propietari, el cuiner Rafael Clapers i Carrera, membre ja aleshores del Partit Carlí de Catalunya a la clandestinitat. Aquest activista de renom, entre olles i cassoles, deixava que s'hi coguessin les idees i les accions per a la recerca de la democràcia" [Resum]

IBARS BORI, ANTONI - JOAQUIM CAPDEVILA CAPDEVILA. "Diari de guerra de Salvador Porras i Manaut (1937-1939)". *Urtx. Revista d'Humanitats de l'Urgell*, 27 (2013) 207-235. Reproducció íntegra (sense traduir, apuntar ni posar notes) del dietari d'un soldat de lleva mobilitzat durant quinze mesos de la Guerra Civil Espanyola, entre el 20 d'octubre de 1937 i el 26 de gener de 1939, quan les tropes nacionals sollevades entren a Barcelona. Escrit amb regularitat, el dietari de Porras comenta: maniobres, moviments de tropes, operacions militars, evolució de la guerra, etc., però també vivències quotidianes i impressions personals. Conscient que vivia un moment històric, Porras fou més prolix a l'hora de descriure la seva participació a la batalla de l'Ebre. Estigué destinat a Salou i al Baix Ebre, al front del Segre, abans de ser enviat a l'ofensiva de l'Ebre. Un cop derrotats, tot fou una retirada precipitada. Porras va ser "destinat a la posició establerta entre Arbeca i les Borges (6 i 7 de gener) i a la que oscil·la entre els Omells, Montblanquet i Vallbona de les Monges (entre el 9 i el 12 de gener). I finalment, a partir del dia 12 de gener, participa en la retirada definitiva de les forces republicanes d'aquest sector, que temptegen amb dificultat (per les infiltracions i els atacs de les forces enemigues) un camí que les porta a Rocafort, Ciutadilla, Conesa, Guimerà, Vallfogona, etc. i que les situa erràticament, entre el 16 i el 22 de gener, entre Santa Coloma de Queralt i Igualda i entre diversos pobles de l'Anoia. El 22 de gener Salvador Porras és ferit" [MG i Nota explicativa]

TELLO [SANCHO], MANUEL - MARIA NOGUERA (transcr.). "Itinerari d'un soldat en temps de guerra". *Estudis Altafullencs*, 37 (2013) 97-100. Transcripció de les dues pàgines del manuscrit "Mi vida en campaña", on l'autor relata les seves vicissituds des de mitjan abril de 1938, fins el març de 1939, en què va ser mobilitzat i enviat als fronts de Guadalajara, Terol, Albacete, Madrid i Saragossa. Prèvia la transcripció hi ha una mica de presentació sobre l'autor: orígens, família, trajectòria laboral, còniuge i filles [MG]

MORANT I CLANXET, JORDI. "La parròquia de Santa Maria de la Pobla de Montornès abans de la Guerra Civil i altres vicissituds". *Estudis Històrics Poblencs*, 1 (2013) 61-105. Visió general de l'església parroquial de la Pobla de Montornès, decidida a escometre's atés el feliç succès d'haver aparegut el llibre de l'obra del temple, "arxivat en el lloc que no li corresponia". L'autor, n'ofereix una visió general, fa una repassada a: les capelles, la torre del campanar, la campana, el rellotge, etc., i exposa altres curiositats. Allò més interessant és l'apartat dedicat als "Fets històrics dels anys 1936 i 1937", en el qual (p. 74-75) detalla l'incendi que van perpetrar alguns elements revolucionaris el juliol de 1936, no únicament a l'Església, sinó també a les ermites i a les principals figures sacres. En el que sembla un dietari dels horrors, es van narrar les cremades, destroces i enderrocs dels incontrolats i les pèrdues que anava sofrint el temple poblenc. L'article va profusament il·lustrat, amb fotografies b/n i dibuixos [MG]

JIMÉNEZ ZAERA, JESÚS. "De Teruel al Ebro. Antecedentes de la batalla decisiva". *Desperta ferro*. Núm. Especial [2013] 6-8. "Els set mesos que separen Terol de l'Ebro condensen com cap altre període totes les contradiccions inherents a la contesa civil en una successió frenètica de fets polítics, militars i diplomàtics que van fer oscil·lar els esdeveniments pels extrems més allunyats: entre l'extenuació i l'esperança, entre el vertigen de les operacions i l'estancament; per desembocar, i recrear-se en el seu dramatisme, en un txoc final que resultaria decisiu" [Resum]

OÑA FERNÁNDEZ, JUAN JOSÉ. "El Ebro en el horizonte". *Desperta ferro*. Núm. Especial [2013] 10-16. "18 de juliol de 1938. Milers d'homes, contendents en una guerra civil que compleix dos anys, vigilen les vores oposades i enemigues d'un riu. Es troben estabilitzats des del mes d'abril, quan l'Exèrcit Nacional, en impetuós avenç iniciat des de l'Aragó el març, va superar la defensa de l'Exèrcit Popular de la República des del Pirineu fins al Mestrat, tallà l'Espanya

governamental per Vinaros, depassà Lleida i arribà a la línia del Noguera-Pallaresa, tot trencant en aquesta zona catalana a l'ineficac Exèrcit de l'Est" [Resum]

PUELL DE LA VILLA, FERNANDO. "Inteligencia militar en la batalla del Ebro". *Desperta ferro*. Núm. Especial [2013] 18-21. "Dos organismes d'intel·ligència militar funcionaven a ple rendiment el juliol de 1938; una barreja de serveis dirigits pel coronel Estrada al bàndol republicà i el Servei d'Informació i Policia Militar (SIPM), depenent del coronel Ungría, al franquista. Ambdós desenvoluparen una tasca eficaç en les setmanes prèvies a la batalla de l'Ebre, encara que Franco, intoxicat per la contraintel·ligència republicana, desestimà la informació enviada pel SIPM al seu Quarter General" [Resum]

RUBIO, XAVIER y XAVIER HERNÁNDEZ CARDONA. "El cruce del río y el ataque a Gandesa". *Desperta ferro*. Núm. Especial [2013] 22-30. Relació succinta de l'episodi gandesà dins de la batalla de l'Ebre. Els autors comencen amb els antecedents (escenaris, plantejaments) i entren de ple en allò que va ser el pas del riu, amb especial atenció a la batalla aèria que va comportar. En tot moment: xifres de contendents, comandaments, dates, etc., atès que es tracta d'un relat de tall eminentment bel·licista. Destaquem la imatge que recrea un atac aeri sobre el pont de pas del riu i dos mapes detalladíssims de les operacions [MG]

LOSADA MALVÁREZ, JUAN CARLOS. "La vida cotidiana en el frente". *Desperta ferro*. Núm. Especial [2013] 31-34. "En aquest txoc van coincidir, com en cap altre escenari de la guerra, decenes de milers d'homes dels dos bàndols durant mesos. Fou la batalla més intensa, i no solament des d'un punt de vista destructiu, sinó també des del gran cúmul de vivències experimentades, i que es van plasmar en centenars de biografies i testimonis terriblement punyents" [Resum]

GESALÍ BARRERA, DAVID y DAVID IÑÍQUEZ GRACIA. "La batalla en el aire". *Desperta ferro*. Núm. Especial [2013] 40-43. Resum succinte

de l'estat de les dues aviacions prèvia la batalla de l'Ebre, sobretot de la "Gloriosa" i de la contrastació amb la seva enemiga facciosa, però molt superior en efectius i molt més moderna. Els autors baixen fins el detall quan parlen dels diferents tipus d'aeroplans i ofereixen una ponderació de la situació d'aquest arma en aquell context, com únicament ells dos sabien o podien fer. Llàstima de només 4 pàgines... [MG]

MARTÍNEZ DE BAÑOS, FERNANDO. "Contraofensiva nacional y guerra de desgaste". *Desperta ferro*. Núm. Especial [2013] 44-52. L'Exèrcit nacional a les portes de Catalunya va prioritzar altres objectius i va ralentitzar l'avenç. L'autor explica aquesta estratègia i descriu les maniobres del general Franco, sobretot a la bossa Mequinença-Fayón. Quant a la batalla ebrenca, dedica sengles apartats als pontoners i a l'atac als Auts, Gandeses, Pàndols, Camposines i serra de Cavalls. Els detalls de les contraofensives queden magníficament detallats en els dos o tres mapes explicatius colorejats [MG]

GARCIA SANTA CECILIA, CARLOS. "Corresponsales a la deriva". *Desperta ferro*. Núm. Especial [2013] 54-57. "Mil vegades evocada, però mai no reconstruïda en detall, la peripècia de cinc dels més grans corresponents estrangers de la guerra espanyola a bord d'una barca a la meitat de l'Ebre, constitueix també, una immillorable imatge d'una aventura periodística irreplicable: Hemingway, Matthews, Capa, Sheean i Buckley tornaven d'entrevistar Líster per confirmar sobre el terreny, la retirada de l'exèrcit republicà" [Resum]

PINTO CEBRIÁN, FERNANDO. "La doctrina militar y las lecciones de la guerra". *Desperta ferro*. Núm. Especial [2013] 58-61. "Dins de la història militar de la Guerra Civil els estudis relatius a les concepcions estratègiques i tàctiques dels comandaments militars en oposició, solen caminar encara acompanyats d'algunes generalitzacions tals com que al bàndol nacional pesava l'experiència africanista i al republicà els estudis teòrics de

la I Guerra Mundial" [Resum] L'autor dedica un apartat a contextualitzar-ho dins del cas particular de la batalla de l'Ebre en el que és un esquema d'una pàgina sobre l'estratègia desplegada durant la batalla [MG]

JACKSON, ÁNGELA. "'Nunca olvidaré el Ebro'. Las mujeres británicas recuerdan la cueva hospital de La Bisbal de Falset". *Desperta ferro*. Núm. Especial [2013] 64-67. "En la República, durant la Guerra Civil, gran part del treball del personal sanitari prop de la zona de combat se realitzava en unitats mèdiques mòbils. On era possible, els edificis es convertien en hospitals, però en agreugant-se el conflicte també hagueren de treballar en trens, túnels clausurats o, per exemple, en una cova no gaire lluny de l'Ebre" [Resum]

AYÁN VILA, XURXO M. "El último soldado del Ebro. Arqueología del fin de una batalla". *Desperta ferro*. Núm. Especial [2013] 68-72. Als búnquers del front de la Fatarella es troben encara restes de material bèl·lic susceptible de reconstruir la composició i idiosincràcia d'aquells punts de resistència militar, en una tasca més d'arqueologia que no pas d'altre cosa. En una de les trinxeres excavades un equip d'investigadors es trobà Charlie, l'esquelet sencer del que semblava ser un combatent nordamericà de les Brigades Internacionals. Ell és aquest "darrer soldat de l'Ebre" [MG]

HERNÁNDEZ SÁNCHEZ, FERNANDO. "Resistencia o armisticio. Consecuencias de la batalla del Ebro". *Desperta ferro*. Núm. Especial [2013] 74-77. Ultra els fets que condugueren o que es desenvoluparen entorn de la batalla de l'Ebre, estan les no menys importants conseqüències. La pèrdua d'aquella batalla va significar el trencament de l'arc republicà (quedaven separats el Principat de Catalunya de València) i es donava inici a l'ofensiva final sobre Catalunya, en el que era el principi del final. Mig any abans de formalitzar l'ocupació total del territori, les autoritats polítiques fugiren de la segura repressió i s'ensorrà el que quedava encara de la República [MG]

TORNMO BENAVENTE, DAVID. "Memoria y patrimonio. El campo de batalla 75 años después". *Desperta ferro*. Núm. Especial [2013] 79-81. La càrrega de dades, testimonis i vivències experimentades i destil·lades de la batalla de l'Ebre es poden traduir en un patrimoni avui museïtzat, aplegat al recer de col·leccionistes i d'entitats culturals. L'autor explica que les primeres recerques de material, van ser dutes a terme per tal de vendre'l a pes de ferro per ajudar a la desastrosa economia de subsistència existent a l'acabar la guerra. La segona meitat del treball està dedicat al projecte dels Espais de la Batalla de l'Ebre, del qual l'autor en va ser director en el seu dia [MG]

TUGORES, ANTONIO. *Víctimes invisibles. La repressió de la dona durant la Guerra Civil i el franquisme a Mallorca*. Palma: Triallibres, 2011 (Tria d'Assaig; 3), 306 p. "Víctimes Invisibles explora un caire poc conegut de la repressió franquista donant veu a un sector postergat per la literatura bèl·lica: la dona. És a través de la veu de les dones que es construeix un text que defuig de la visió tradicional i oficialista, per a centrar-se en personatges considerats sovint secundaris o marginats per la història. La tasca de documentació, extremadament rigorosa, es presenta al lector amb un estil planer i divulgatiu. El narrador, apassionat i compromès, ofereix dotze històries de dones, amb episodis que inclouen la barbàrie i la tendresa, amb escenes que gairebé freguen la comicitat o el dramatisme més extrem. TUGORES ens demostra que la Història es basteix sempre a partir d'històries particulars, alhora que ofereix unes claus que permeten treure conclusions sobre el comportament de l'ésser humà en situacions de conflicte, por i violència" [www.triallibres.com].

LOSADA, JUAN CARLOS. "Héroes de las dos Españas. Las conflagraciones mundiales". *La Aventura de la Historia*, 161 (març de 2012) 68-73. A la p. 70 l'autor fa referència a la intervenció de catalans "radicales" en la IGM. D'aquests voluntaris, més de la meitat van resultar morts o ferits. També exposa el cas del català Antoni Bertran Casanya, àlies El

Esquinazau, que va lluitar a Mèxic amb Pancho Villa, a la IGM amb els EE.UU., a la GCE amb la República i finalment a l'URSS amb l'exèrcit roig. Morí a Mèxic (1960) [MG]

GOROSTIZA LANGA, SANTIAGO. "Diagonal 666. Un monument a l'ocupació de l'exèrcit franquista". *L'Avenç*, 389 (abril de 2013) 42-53 [56/7/9+5, +++]. Estudi de l'edifici que acollí la residència d'oficials franquistes, a la Diagonal, prop de Pedralbes. En el solar de la col·lectivitzada empresa d'aigües de Barcelona, cedit per l'Ajuntament a l'Exèrcit, s'hi va començar a edificar pràcticament amb l'ocupació de la ciutat, i el 30 de maig de 1940 podia inaugurar-se. Apareixen els noms dels enginyers i arquitectes implicats, les operacions i contractes, les circumstàncies de la construcció i sobretot, els usos que van fer-se de l'edifici. Aquest va acollir «*Les grans revetlles i festes [...] costum que contrastava amb l'afamada Barcelona de la postguerra. I tot plegat, a ben pocs metres de la presó de dones de les Corts*». El maig de 1941 hi va haver intercanvi d'obsequis de busts de Mussolini i d'Hitler, amb delegats dels règims totalitaris europeus. Són antecedents que expliquen que el complex estigués en el punt de mira terrorista de Terra Lliura i d'ETA als anys vuitanta i noranta del segle passat. El treball de GOROSTIZA va acompanyat d'imatges molt il·lustratives, com la maqueta arquitectònica de l'edifici, la paleta de plata commemorativa, la primera pedra, l'escut franquista a la façana, panoràmiques antigues, interiors, etc. També s'annexa la relació de donants a la construcció de la Residència d'Oficials [MG]

LA CITA

Duc d'Alba (1555): ***“Ando tan estrecho de dinero que es mayor el miedo que tengo a nuestro ejército que al de los enemigos”.***

“Es menester dinero o paz, cualquiera, o acabarse todo”

PARKER, GEOFFREY. *Felipe II. La biografía definitiva*. Barcelona: Planeta, 2010, p. 131 i 137.

ELS DINERS (II)

En algun altre número de la nostra revista, ja havíem tocat el tema de la importància dels diners en el finançament militar. Val la pena remarcar-ho, perquè sense diners, no hi ha Guerra, o allò que vé a ser el mateix, les Guerres existeixen (i existirán) mentre

“para todo es el mayor daño la falta de din[er]o, y la asistencia d'él açe de todas maneras la Guerra”.

Diario de las guerras de Cataluña por los años 1640, 1641 y 42 [BNE, ms. 2.337], f. 335.

trobin finançament. Això és així avui que la indústria armamentística és una de les més lucratives del Món (amb les dels estupefaents, la de la pronografia, la del joc i la dels esports), i era així també els segles anteriors. Aquí ho mirem de representar el millor que podem. Resulta força significatiu el cas del duc d'Alba, de mitjan segle XVI, quan s'esglaiava de no poder pagar les tropes. També, a la mateixa època, el necessari que resultaven els diners si es volia conservar el territori ocupat. Molt sovint, la diferència entre vèncer o «acabarse todo», radicava en disposar o no de diners, com mostren altres cites. Hi ha on triar, però en l'assumpte del finançament, tot va a parar sempre a la mateixa disjuntiva, “O caixa, o faixa”.

“por falta de él, está para perderse todo”.

Codoin, XCV, 1890, p. 308.

R E C U L L :

GENERAL:

GÓMEZ OCHOA, FIDEL y DANIEL MACÍAS FERNÁNDEZ (eds). *El combatiente a lo largo de la historia: imaginario, percepción, representación*. Santander: PubliCan Ediciones, 2012, 261 p.

ANTIGUITAT:

MARTÍNEZ MORCILLO, JOSÉ ANTONIO. "Lucio Emilio Paulo y el derecho de guerra". *Studia Historica. Historia Antigua*, Salamanca, 30 (2012 = Crisis e inestabilidad en el mundo antiguo) 271-292.

MEDIEVAL:

VELASCO, MANUEL. *Breve historia de los vikingos*. Madrid: Nowtilus, 2012, 400 p.

Croades

ESLAVA GALÁN, JUAN. *Templarios, griaes, vírgenes negras y otros enigmas de la historia*. Barcelona: Planeta, 2013, 336 p.

MODERNA:

DÍAZ DEL CASTILLO, BERNAL. *Historia verdadera de la conquista de la Nueva*

España. Madrid: Galaxia Gutemberg, 2012, 1.620 p.

CONTEMPORÀNIA:

Carlinades

MONTERO, MANUEL e IMANOL VILLA. *Las batallas de Zumalacárregui. Aciertos y limitaciones de un líder militar legendario*. San Sebastián: Txertoa, 2012, 260 p.

Cuba i Filipines

ADAMS FERNÁNDEZ, CARMEN. "Memoria gráfica de la Guerra de Cuba. La historia visual y la revista 'La Ilustración Española y Americana'" . *Norba - Arte*, 31 (2011) 67-88.

LÓPEZ, CAROLINA ELISABET. "Los intelectuales argentinos frente a la independencia cubana de 1898. Último bastión imperialista y nuevo estatus colonial". *Araucaria. Revista iberoamericana de filosofía, política y humanidades*, 26 (2011) 3-25.

MASA GARCÍA, RAÚL. "El general chileno Pedro Vargas Sotomayor. Maestro de mambises". *SudHistoria. Revista digital de estudios desde el sur*, 3 (2011) 54-71.

IGM

HAM, PAUL. 1913. *The Eve of War*. S.l.: Endeavour Press Ltd., 2013, 83 p.

HASTINGS, MAX. 1914. *El año de la catástrofe*. Tr. de Gonzalo García i Cecilia Belza. Barcelona: Crítica, 2013, 728 p.

MACMILLAN, MARGARET. *The War That Ended Peace. The Road to 1914*. Toronto: Random House, 2013, 784 p.

SACCO, JOE. *The Great War. July 1, 1916: The First Day of the Battle of the Somme*. S.l.: W. W. Norton & Company, 2013, 54 p.

GCE

DD.AA. *Los mitos del 18 de julio* [ebook]. Barcelona: Crítica, 2013.

BLÁZQUEZ MIGUEL, JUAN. *La última carga*. Madrid: Barbarroja, 2013, 267 p.

BUCKLEY, HENRY. *Vida y muerte de la República española*. Madrid: Espasa Libros, 2013, 336 p.

CASANOVA, JULIÁN. *España partida en dos*. Barcelona: Crítica, 2013, 272 p.

MATTHEWS, JAMES. *Soldados a la fuerza*. Madrid: Alianza, 2013, 360 p.

IIGM

GERWARTH, ROBERT. *Heydrich*. Madrid: La Esfera de los libros, 2013, 584 p.

HELLER, GERHARD. *Recuerdos de un alemán en París. 1940-1944*. Madrid: Fórcola, 2012, 236 p.

MACINTYRE, BEN. *La historia secreta del Día D*. Barcelona: Crítica, 2013, 512 p.

REES, LAURENCE. *El oscuro carisma de Hitler* [ebook]. Barcelona: Crítica, 2013.

RIDRUEJO, DIONISIO. *Cuadernos de Rusia. Diario 1941-1942*. Madrid: Fórcola, 2013, 448 p.

SHIRER, WILLIAM L. *Auge y caída del Tercer Reich*. II. Barcelona: Planeta, 2013, 1.696 p.

WEISS, HELGA. *El diario de Helga*. Madrid: Sexto Piso, 2013, 224 p.

YAN, GELING. *Las flores de la guerra*. Tres Cantos (Madrid): Punto de Lectura, 2013, 256 p.

Era atòmica

DE LEONARDIS, MÁSSIMO. "Italy's atlanticism between foreign and internal politics". *UNISCI Discussion Papers*, 25 (2011) 17-39.

WASDIN, HOWARD E.; STEPHEN TEMPLIN. *Seal Team Six*. Barcelona: Crítica, 2012, 368 p.

Ares Enyalíus, núm. 30 (gener de 2013): GONZÁLEZ GARCÍA, ÓSCAR. "Paracaídas del día D" (2-13); SERRANO, JOSÉ L. G. "Los 'messer' biplazas de la Hispano" (16-21); CAÑETE PÁEZ, FRANCISCO. "Enigmas sobre la muerte del General Silvestre" (22-28); SALES, JOSÉ MANUEL. "Juan Antonio Abellán, ilustrador aeronáutico" (30-35); ROVIRA SARMIENTO, JOSÉ ENRIQUE. "La clave está en Pando" (36-39); PERMUY LÓPEZ, RAFAEL. "El capitán Julio Salvador, preso en Barcelona" (42-51); SAGARRA RENEDO, PABLO - J. M. PUENTE. "Las aventuras de Ángel Regato Cagigal" (52-59); "El Museo de Medios Acorazados" (60-62). **Núm. 31 (febrer de 2013):** SAGARRA RENEDO, PABLO. "70º aniversario Krasny-Bor" (2-3); CABALLERO JURADO, CARLOS. "La Batalla de Krasny-Bor ¿ya lo sabemos todo?" (4-11); FERNÁNDEZ-NAVARRO, LORENZO. "Así me lo contó un divisionario" (12-15); FERNÁNDEZ-NAVARRO, LORENZO. "La heroica muerte de Antonio Ponte Anido" (19-26); SALAS LARRAZÁBAL, JESÚS MARÍA. "A vueltas con el bombardeo de Guernica" (28-35); NEGREIRA PARETS, JUAN JOSÉ. "Menorca, 1936. Violencia, represión y muerte" (36-41); GONZÁLEZ SERRANO, JOSÉ L. "Los Romeo Ro.41 del Ejército del Aire" (42-46); VÁZQUEZ GARCÍA, JUAN. "La batalla de Verdún, 1916" (48-53); PEÑA, DEMETRIO. "El Regimiento 'Asturias' celebra su 350 aniversario" (56-58); CASTAÑÓN, CARLOS. "Dos actos y una flecha" (60-62). **Núm. 32 (març de 2013):** "Descubridores por la ruta de Balboa" (2-5); LANCHARES, FRANCISCO J. "Los escuadrones de Alcántara" (6-12); CAÑETE PÁEZ, FRANCISCO. "La Academia General Militar de Toledo" (14-19); GONZÁLEZ SERRANO, JOSÉ L. "Los Romeo Ro.41 bis del Ejército del Aire" (22-27); "Unidad Militar de Emergencias UME" (30-39); MANRIQUE, JOSÉ MARÍA. "Guerra Química en España, 1936-1939" (42-46); ALBERTÍ, J. - NEGREIRA PARETS, JUAN JOSÉ. "Bicentenario de la División Mallorquina" (48-50); SALES LLUCH, JOSÉ MIGUEL - JUAN CARLOS SALGADO RODRÍGUEZ. "Los aviones de la Guerra Civil Española hoy" (52-56); SAGARRA RENEDO, PABLO - ÓSCAR GONZÁLEZ LÓPEZ. "Ha muerto César Ibáñez Cagna" (60-62). **Núm. 33 (abril de 2013):** HERNÁNDEZ MORENO, ALBERTO. "La estructura política y militar del Imperio Alemán" (2-9); "Carlistas y liberales toman Estella" (10-13); PLÁ BLANCH, JOSÉ. "Falseando la Historia (2ª parte)" (17-22); MOLINA FRANCO, LUCAS - JUAN VÁZQUEZ GARCÍA. "Las defensas costeras de las Rías Bajas de Galicia" (24-35); DOLADO, JESÚS. "Haciendo memoria..." (38-39); DOLADO, JESÚS - EDUARDO ROBLES ESTEBAN. "Juan José Fernández Toca" (40-46); "Búnqueres alemanes en

Scheveningen - La Haya" (48-51); FIRVIDA BLANCO, JAVIER. "Medallas y órdenes del imperio japonés (1874-1945)" (52-56); MANRIQUE, JOSÉ MARÍA. "¿Un 'Flack 18' a la basura?" (58-62). **Núm. 34 (maig de 2013)**: RUBIO CASTAÑO, TEODORO. "Una inmersión en la historia" (2-5); SEGURA GARCÍA, GERMÁN. "El príncipe Jorge de Hesse-Darmstadt" (6-13); MANRIQUE, JOSE MARIA. «El valor de Gibraltar» (16-19); GONZÁLEZ GARCÍA, ÓSCAR – PABLO SAGARRA RENEDO. "Divisionario Carlos Martínez Rubio" (20-24); GONZÁLEZ SERRANO, JOSÉ LUIS. "El Fieseler Fi 156 Storch en el Ejército del Aire" (26-30); ARIAS RAMOS, RAÚL. "Los congresos del partido nacional-socialista en Nüremberg" (32-43); ORTEGO, MIGUEL. "Asalto a las tierras altas" (46-50); "Batería de la costa Monteferro (Pontevedra)" (51); SAGARRA RENEDO, PABLO. "Divergencias historiográficas. A propósito de dos libros divulgativos sobre la Guerra Civil" (52-59); MOLERO COLINA, CARLOS. "Asociación Americana de Pintores de Guerra = *International Society of War Artists*. Arte en primera línea" (60-63). **Núm. 35 (juny de 2013)**: VILLEGAS, ANTONIO DE. "Don Blas de Lezo" (2-7); ELICES MATEOS, JUAN VICENTE. "El Camino Español" (4-11); PÉREZ PADILLA, LUIS. "Motorización y mecanización de los ejércitos" (14-20); GONZÁLEZ SERRANO, JOSÉ LUIS. "El Fieseler Fi 156 Storch en el Ejército del Aire" (22-27); VÁZQUEZ GARCÍA, JUAN. "África Korps. La batalla de Gazala" (30-39); GONZÁLEZ CLAVERO, CARMELO. "La Rosa Blanca" (40-43); CÉSPEDES, DAVID. "La honra de un hijo, el orgullo de un padre" (44-49); GURIDI, JORGE. "La batalla del Cabo Norte" (52-58); LEÓN, JOSÉ A. "Documental: 'Los combates de Krasny-Bor'" (60-63).

Clío. Revista de historia, núm. 137 (març de 2013) [Selecció]: PALACIOS, TEO. "Taífas. El otro Al-Ándalus" (34-43). **Núm. 138 (abril de 2013)**: SANTAMARÍA, PEDRO [entrevistat]. "La batalla de Bragadas dio la posibilidad a una Cartago tambaleante a rehacerse de nuevo y proseguir la lucha catorce años más" (97). **Núm. 140 (juny de 2013)**: DEL PINO OLMEDO, FRANCISCO LUIS. "Sueño en África. El protectorado español en Marruecos" (26-33); NOGUERA, ALFONSO. "En las playas de Troya. Asia Menor según Homero" (46-55). **Núm. 141 (juliol de 2013)**: RÓDENAS, ANA MARÍA. "División Azul. Los españoles que lucharon contra Hitler" (18-29); BASTART, JORDI. "Amanecer Tuareg. La lucha del pueblo del desierto" (44-53). **Núm. 142 (agost de 2013)**: PEREZ DOMINGUEZ, ANDRES. «Albert Einstein y la bomba atómica» (20-29). **Núm. 144 (setembre de 2013)**: LAPIERRE, ALEXANDRA [entrevistada]. "Isabel Barreto fue una excepción. En el siglo XVI se creía que las mujeres en los barcos traían mala suerte" (12-15); GIMÉNEZ CHUECA, IVÁN. "75 años de la crisis de los Sudetes. Antesala de la Segunda Guerra Mundial" (16-25); DEL PINO OLMEDO, FRANCISCO LUIS. "Gladiadores. El espectáculo debe continuar" (38-49). **Núm. 145 (octubre de 2013)**: VALLADARES RAMÍREZ, RAFAEL. "Los Áustrias y el primer imperio global" (36-45); DEL PINO OLMEDO, FRANCISCO LUIS. "La batalla de Malta. Épica en la Segunda Guerra Mundial" (46-57).

Desperta ferro, Historia militar y política de la Guerra Civil Española. Número Especial [2013]: JIMÉNEZ ZAERA, JESÚS. "De Teruel al Ebro. Antecedentes de la batalla decisiva" (6-8); OÑA FERNÁNDEZ, JUAN JOSÉ. "El Ebro en el horizonte" (10-16); PUEL DE LA VILLA, FERNANDO. "Inteligencia militar en la batalla del Ebro" (18-21); RUBIO, XAVIER y XAVIER HERNÁNDEZ CARDONA. "El cruce del río y el ataque a Gandesa" (22-30); LOSADA MALVÁREZ, JUAN CARLOS. "La vida cotidiana en el frente" (31-34); MESA, JOSÉ LUIS DE. "Tropas marroquíes de Regulares Indígenas" (36-39); GESALÍ BARRERA, DAVID y DAVID IÑÍGUEZ GRÀCIA. "La batalla en el aire" (40-43); MARTÍNEZ DE BAÑOS, FERNANDO. "Contraofensiva nacional y guerra de desgaste" (44-52); GARCÍA SANTA CECILIA, CARLOS. "Corresponsales a la deriva" (54-57); PINTO CEBRIÁN, FERNANDO. "La doctrina militar y las lecciones de la guerra" (58-63); JACKSON, ÁNGELA. "'Nunca olvidaré el Ebro'. Las mujeres británicas recuerdan la cueva hospital de La Bisbal de Falset" (64-67); AYÁN VILA, XURXO M. "El último soldado del Ebro. Arqueología del fin de una batalla" (68-72); HERNÁNDEZ SÁNCHEZ, FERNANDO. "Resistencia o armisticio. Consecuencias de la batalla del Ebro" (74-77); TORMO BENAVENT, DAVID. "Memoria y patrimonio. El campo de batalla 75 años después" (78-81).

Historia y Vida, núm. 538 (gener de 2013) [Selecció]: SOCIAS, MARCEL; CRISTINA PUIG. "Los Liberty" (14-15); SÁEZ, CRISTINA. El saqueo de Benin" (20-22); MARTÍNEZ GIRALT, ALEJANDRO. "Torneos" (48-57); SICILIA CARDONA, ENRIQUE F. "Golpe en el Medway" (68-75); Núm. 539 (febrer de 2013): VICH SÁEZ, SERGI. "El Tercer Reich en femenino" (32-41); GARCÍA DE GABIOLA, JAVIER. "Cuba. La victoria frustrada" (68-77). Núm. 540 (març de 2013): VICH SÁEZ, SERGI. "La guerra de invierno" (58-87); VALLS, XAVIER. "El milagro envenenado" (78-81). Núm. 541 (abril de 2013): SANGRÁ HERRERO, LAURA. "Jugando con la muerte" (12-13); PUIG, CRISTINA. "Spitfire" (14-15); BLADE, RAFAEL. "Nüremberg" (50-59); PALOS I PEÑARROYA, JOAN LLUÍS. "¿Corso o francés?" (60-67).

La Aventura de la Historia, núm. 171 (gener de 2013) [Selecció]: DOMÉNECH, ASUNCIÓN. "Las diez batallas que hicieron España" (18-19); CORRAL LAFUENTE, JOSÉ LUIS. "1212 La Reconquista. Las Navas de Tolosa" (20-21); CLARAMUNT RODRÍGUEZ, SALVADOR. "Expansión aragonesa. 1282. Las Vísperas sicilianas" (21-22); BENNASAR, BARTOLOMÉ. "Conquista de América. 1521. Cortés en Tenochtitlán" (22-23); KAMEN, HENRY. "Castilla soporta Europa. 1547. Carlos I en Mühlberg" (23-24); GARCÍA DE CORTÁZAR RUÍZ DE AGUIRRE, FERNANDO. "Nacimiento de la Nación. Bailén. 1808. Varapalo a Napoleón" (24-25); ALABRÚS IGLESIAS, ROSA MARÍA. "De Austrias a Borbones. 1707. Almansa inclina la balanza" (24); RÚJULA LÓPEZ, PEDRO VÍCTOR. "Triunfo del liberalismo frente al carlismo. 1839. La toma de Ramales" (25); DE LA TORRE, ROSARIO. "Fin del Imperio de ultramar. 1898. Santiago de Cuba" (26); NÚÑEZ FLORENCIO, RAFAEL. "Marruecos patio trasero. 1921. Annual" (26); REVERTE, JORGE M. "Adios al sueño republicano. 1938. El Ebro" (27); REYES CARDONA, LUIS. "Napoleón derrotado en Rusia, La agónica retirada" (35-39); QUESADA SANZ, FERNANDO. "Recuerda que eres mortal. El Triunfo en Roma" (46-52); PESET REIG, JOSÉ LUIS. "El siglo de la Marina. Las lecciones de la guerra" (60-64); JIMENO, ALFREDO - ANTONIO CHAÍN GALÁN. "El redescubrimiento de Numancia" (74-76). Núm. 172 (febrer de 2013): COLÁS, XAVIER. "Stalingrado. Ni un paso atrás" (18-27); REYES BLANC, LUIS. "El equivocado destino del Cardenal Infante" (28-33); DE LA TORRE, ROSARIO. "El crepúsculo de los señores de la India. El imperio Mogol" (42-46); MARTÍN ALARCÓN, JULIO. "A punta de pistola. Guinea, el imperio tropical de Franco" (58-61); BALLANO GONZALO, FERNANDO. "Expulsados del paraíso. Guinea, el imperio tropical de Franco" (62-65). Núm. 173 (març de 2013): PERICAY, XAVIER. "Cataluña, octubre de 1934. Separados por un día" (34-40). Núm. 174 (abril de 2013): CALVO POYATOS, JOSÉ. "Utrecht. La paz más dolorosa" (36-41); HERRANZ, ISABEL. "Escuela de espías. Topos contra Hitler" (42-47); LOSADA, JUAN CARLOS. "Julián Grimau. Fusilado a contracorriente" (48-52). Núm. 175 (maig de 2013): DE LA TORRE, ROSARIO. "Francia versus Alemania. Enemigos íntimos" (16-22). Núm. 176 (juny de 2013): SOLAR CUBILLAS, DAVID. "Alarma nuclear. La paz mundial, en peligro" (29-31); VICENTE MARCO, BLAS. "Sangre italiana. La ofensiva de Levante" (32-35); MORENO ALONSO, MANUEL. "Batalla de Vitoria. La puntilla a Napoleón" (40-43); PUERTO, SARA. "La última batalla del general Modesto" (78-79). Núm. 177 (juliol de 2013): ÁLVAREZ TARDÍO, MANUEL. "Visiones de la República y la contienda. Más allá de las diferencias personales" (22-25); VARA THORBECK, CARLOS - INÉS PIN. "Franceses en las Navas" (46-49); LOZANO, ÁLVARO. "Desnazificación. Postguerra, 1945. Europa en ruinas" (58-62); SOLAR CUBILLAS, DAVID. "Éxodo. Postguerra, 1945. Europa en ruinas" (63-67); MARTÍN ALARCÓN, JULIO. "Guerras civiles. Postguerra, 1945. Europa en ruinas" (68-71). Núm. 178 (agost de 2013): SOLAR CUBILLAS, DAVID. "Camino del avispero. Los antecedentes. La Guerra de Vietnam" (54-59); MARTÍN ALARCÓN, JULIO. "Sangre, Napalm y lágrimas. La década de muerte. La Guerra de Vietnam" (60-65); MÚGICA, FERNANDO. "Testigos del horror. Periodistas en el frente. La Guerra de Vietnam" (66-67); MÚGICA, FERNANDO. "Goliat humillado. Un revés para cuatro presidentes. La Guerra de Vietnam" (68-71); JIMÉNEZ, DAVID. "Perdón sin olvido. Cuatro décadas después" (72-73). Núm. 179 (setembre de 2013): GARCÍA CÁRCCEL, RICARDO. "Los mitos de 1714. Guerra de Sucesión" (16-23); MARTÍNEZ, BORJA. "La Benemérita en defensa de Euskadi. Un guardia civil al frente de los gudarís" (34-37); CLARAMUNT RODRÍGUEZ, SALVADOR. "El tràgico jueves de Muret" (44-47).

Medieval, Arqueologia, Historia y Viajes sobre el mundo, núm. 42 [febrer de 2012] [Selecció]: CAIXAL I MATA, DAVID-ODALRIC DE. "Cruzada albiguense" (28-39); CÉSPEDES GONZÁLEZ, LILLIAN. "El arte de la guerra en Japón" (50-59). Núm. 43 [abril de 2012]: CAIXAL I MATA DE ARMAGNAC, DAVID-ODALRIC DE. "La batalla de Agincourt" (62-77). Núm. 44 [juliol de 2012]: CAIXAL I MATA DE ARMAGNAC, DAVID-ODALRIC DE. "La batalla de Aljubarrota. 14 de agosto de 1385" (64-83). Núm. 45 [octubre de 2012]: CÉSPEDES GONZÁLEZ, LILLIAN. "La Paz y la tregua de Dios" (84-95). Núm. 46 [gener de 2013]: RODRÍGUEZ, TAÍD. "Rocamadour, el estandarte de las Navas" (86-75). Núm. 47 [abril de 2013]: SICILIA CARDONA, ENRIQUE F. "Los mongoles ¿conquistan Europa?" (66-77). Núm. 48 [juliol de 2013]: BADAL SALVADOR, MIGUEL A. "La amenaza vikinga en los reinos cristianos" (62-72); MENÉNDEZ FUEYO, JOSÉ LUIS. "Ifach. Ciudad y poder feudal bajo los Llúria en el Reino de Valencia" (20-31).

MONTAÑA, DANIEL i JOSEP RAFART (coord.). *El carlisme ahir i avui. I Simposi d'història del Carlisme. Avia - Berga. 11 de maig de 2013. Hospitalet de Llobregat: Centre d'Estudis d'Avia, 2013, 203 p.*: ARNABAT MATA, RAMON. "Visca el rei i la religió! El reialisme durant el Trienni Liberal (1820-1823)" (17-31); QUINTANA, JOAN-XAVIER. "Genealogia d'un alçament carlí a Catalunya: el cas de Francesc Costa a Sant Vicenç dels Horts" (33-50); CAMPILLO BESSES, XAVIER. "Lluís Joy i Vidal. Biografia d'un capità de la milícia nacional (1790-1838)" (51-70); PICAS, MARTÍ. "Les defenses carlines exteriors de Berga (1840)" (71-91); SAÜCH CRUZ, NÚRIA. "Un retrat del general carlista Ramon Cabrera a partir de la premsa liberal (1840)" (93-108); MOLI FRIGOLA, MONTSERRAT. "Desamortització i carlisme. Les vendes de béns nacionals dels carlins a la província de Girona" (109-116); PLANES I BALL, ALBERT. "Advocats i levites: una aproximació sociològica a l'elit dirigent del carlisme urgellenc (1860-1875)" (117-132); CLARÀ VALLÈS, TURA. "Els mestres d'escola durant la darrera carlinada" (133-142); PÉREZ CABANES, RAFAEL. "Galdós, una perspectiva del carlisme" (143-149); VALLVERDÚ I MARTÍ, ROBERT. "La desfeta del Terç de Nostra Senyora de Montserrat. Aproximació sociològica als seus components" (151-165); SÁNCHEZ-AGUSTÍ, FERRAN. "El requetè contra Franco. El carloctavisme" (167-178); CAMPÀS I FORNOLS, JAUME. "Restaurante El Siglo. Una epopeia en la lluita antifranquista (1970-1977). Apunt biogràfic d'un militant carlí de la transició democràtica: el cuiner Rafel Clapers i Carrera" (179-189).

RÉMA. Revue des études militaires anciennes, Paris, v. 5 (2008-2012): DE BACKER, F. «Scale-Armour in the Mediterranean Area during the Early Iron Age: A/ From the IXth to the IIIrd century BC»; CAIRO, G. «Il dibattito storiografico e la fanteria nell'esercito romano arcaico»; MINUNNO, G. «Sul passaggio del Rodano da parte degli elefanti di Annibale»; LASPE, D. «Cannae. Ein Versehen?»; LE BOHEC, Y. "Gergovie"; AMELA VALVERDE, L. "Un centurión romano en Athenae (CIL I2 791). La numeración de las legiones tardorrepúblicas»; GROSLAMBERT, A. «Les vétérans à Verecunda sous le Haut-Empire»; WOLFF, C. «De l'art du déguisement chez les soldats». V. 6 (2013 = *Pratiques militaires et art de la guerre dans le monde grec antique, études offertes à Pierre Ducrey à l'occasion de son 75e anniversaire, réunies par Cédric Brélaz et Sylvian Fachard*): MA, JOHN. «Histoires (militaires) de Suisse et de Grèce»; RAAFLAUB, KURT. «Homer und die Agonie des Hoplitenkampfes»; CORVISIER, JEAN NICOLAS. «Incapacité militaire et cause de l'échec d'après les historiens et les stratégestes grecs»; DE SOUZA, PHILIP. «Xenophon on Naval Warfare»; GABRIELSEN, VINCENT. "The Navies of Classical Athens and Hellenistic Rhodes: An epigraphic comparison of display, monument and text"; FACHARD, SYLVIAN. "Eleutherai as the Gates to Boeotia"; BETTALLI, MARCO. "La kataphronesis di Cabria"; MA, JOHN. "Alexander's decision-making as historical problem"; LANE FOX, ROBIN. "Aspects of Warfare: Alexander and the Early Successors"; COUVENHES, JEAN-CHRISTOPHE. "Érétrie, la garnison de Rhamnonte et Dikairchos, d'Antigone Gonatas à Démétrios II"; CHANIOTIS, ANGELOS. «Roman Army in Aphrodisias».

L'ESPASA I LA PLOMA

Memòries d'Àfrica. Un dietari de les campanyes del Rif

La guerra d'Àfrica sempre ha tingut un encant especial que l'ha envoltat. Pot ser perquè van ser molts els catalans que hi van anar a combatre, entre uns paratges desèrtics on mai no se'ls hi havia perdut res. Sense massa cosa per fer i regularment alfabetitzats, els soldats escribien notes, novel·les, llibres, cartes, cròniques o memòries. No resulta estrany que entre la massa de militars n'hi pogués haver algun amb una ploma relativament polida i el suficient sentit de la constància com per prendre apunts, desenvolupar posteriorment una redacció i, el que és primordial, conservar allò que en sortís. Així és com apareixen al sí de famílies humils o benestants, relats escrits per l'avi o l'onclo del pare, de quan va anar a la guerra...

ANTONI MATA I MARTÍ (1889-1966), era un igualadí que passà l'adolescència a Sant Quintí de Mediona i a Vilafranca, acollit per uns parents que es conhortaren de la prematura desaparició del pare. Com tots els joves de la seva edat, fou cridat a files, el març de 1911, i va ser destinat al regiment de cavalleria *Cazadores de Treviño 26*, acantonat a Vilafranca, on fou ascendit a ferrador de segona. Acomplert el període de servei militar passà a Barcelona i a Vilafranca, fins que el 1915 es reincorporà a l'exèrcit. Destinat a Vilafranca mateix, es casà el 1916 amb **Montserrat Jané i Figueres**, que li va donar diversos fills, però una sola filla supervivent, **Mercè**. L'agost de 1921, la guerra trucava a la porta i el regiment fou destinat al Marroc. El setembre de 1923 tornà a Vilafranca, conval·lescent encara de pal·ludisme, i es traslladà a viure a l'Hospitalet de Llobregat. Va llicenciar-se l'agost de 1931. En una segona etapa de la vida, ANTONI MATA va tenir ocasió d'ocupar el càrrec de director del Mercat local entre 1944-1946. Deixà el càrrec en haver oposat a inspector de rendes i exaccions, títol que li va permetre dirigir el negociat d'Arbitris de l'Ajuntament de l'Hospitalet, fins a la jubilació.

Estem en plena època colonialista i Espanya no renunciava a eixamplar colònies malgrat la pèrdua de Cuba i Filipines el 1898. Llavors, fixà l'atenció al nord del Marroc i a Sidi Ifni, i assolí aquesta zona d'influència després del tractat signat amb França el 27 de novembre de 1912. L'any següent ocupà Tetuán, i després de l'interludi provocat per la Primera Guerra Mundial, reprengué l'ocupació marroquina a partir de 1920. L'any 1921 s'esdevenia el desastre d'Annual, hàbil parany d'**Abdel-Krim** on deixaren la vida més de 8.000 soldats espanyols. L'esvelotament de l'opinió pública provocà una reacció militar consistent en l'enviament veloç de més contingents (fins a 50.000 soldats), molts dels quals salparen des del port de Tarragona. MATA fou un d'ells, puix que a mitjan agost de 1921 els esquadrons i una companyia de metralladores del regiment de caçadors *Treviño 26* embarcava als vapors *Cullera* i *Antonio Cola*, sota el comandament del coronel **Fernando García Bernaldo**. Anaven equipats amb material bèl·lic adquirit de l'stock que va sobrar al finalitzar la guerra del 14. Al front de l'expedició es posà un general competent, **Dámaso Berenguer**,

que amb el seu ofici i de manera gradual, anà recuperant terreny perdut. En poc més d'un any s'emparà d'Al Raisuni, Nador, Zeluán, Mont Arruit, Dar-Drius, Tisofin i Uixam, de manera que restablí el control de la situació per tal que el 1925 es produís el famós desembarc hispano-francès d'Alhucemas, inici de la campanya final, d'un final que s'esdevenia dos anys més tard, amb l'ocupació definitiva de tot el territori comprés al Protectorat.

Transport de ferits a les campanyes del Rif.
A la imatge es poden observar els uniformes de reglament de la infanteria
[www.quintodeebro.com]

El que ANTONI MATA redactà fou un extens dietari, estructurat en notícies telegràfiques enquadrades cronològicament per dies. Amb posterioritat, a partir dels apunts presos *in situ*, completà el redactat final, i ho féu d'una manera desapassionada i força objectiva. A més de bon ferrador, tenia fusta de bon historiador. El relat s'estructura bàsicament a partir del vesant militar, que barreja amb opinions polítiques i apreciacions personals (també vivències particulars, com la malaltia de pal·ludisme que va sofrir o la mort d'algun dels seus fills petits). ANTONI MATA estava vivint aquells fets, i va voler deixar-ne bona constància, com si no es refiés que els llibres d'Història els recullissin permenoritzats i s'oblidessin els detalls de les campanyes africanes entre 1921 i 1923. El text és en llengua castellana, la que hauria après els anys que fou escolaritzat, o acàs l'emprà per compartir dades i bones estones amb els companys d'armes.

El dietari d'ANTONI MATA és com una col·lecció de parts de guerra, ordenats cronològicament, on consten les operacions militars, les missions, els serveis, les destinacions, els trasllats, els comandaments assignats, les incidències (fins a la més petita), pèrdues humanes (o de cavalls), ferits (alguns amb noms i cognoms), etc. Posem botó de mostra amb els relats corresponents al 2 d'octubre i al 14 de novembre de 1921, que corresponen a les preses de Seb i de Zeluán, respectivament:

“Los escuadrones 1º, 2º, 3º y 5º de este Regimiento han salido para la toma de Seb. Durante casi todo el día se ha sostenido duro combate con el enemigo, cuerpo a cuerpo. Han tomado parte 50.000 hombres de diferentes armas y también de la aviación. Seb ha caído a las once de la mañana, siendo el Batallón del Rey el primero que ha subido y ha desalojado al enemigo. La operación ha costado 80 muertos y 700 heridos entre todas las columnas, aunque el Regimiento no ha sufrido ninguna baja”.

*“El Regimiento ha salido formando columnas mixtas con el objetivo de tomar Zeluán. Ha entrado en la ciudad a las diez de la mañana, resultando levemente herido de bala en esta operación el soldado del 1º escuadrón **Francisco Galtud**. Sin que haya ocurrido otra novedad, el Regimiento ha acampado en el interior de la Alcazaba”.*

El dietari d'ANTONI MATA I MARTÍ, resta en propietat de la família, i és inèdit. El 1997 VÍCTOR MATA i ÁLVAR CAIXAL oferiren el tast d'una breu selecció (no més d'una dotzena de pàgines), en un article que van publicar a la *Miscel·lània Penedesenca* núm. 22., treball d'on nosaltres humilment hem tret la major part de les dades que forneixen aquesta aportació.

[MG]

-
- BERENGUER, DÁMASO. *Campañas en el Rif y Yebala, 1921-1922. Notas y documentos de mi diario de operaciones*. Madrid: Sucesores de R. Velasco, 1923.
 - BUENO Y NÚÑEZ DE PRADO, EMILIO. *Historia de la acción de España en Marruecos. De 1904 a 1927*. Madrid: Ibérica, 1929.
 - GALBÁN JIMÉNEZ, MANUEL. *España en África. La pacificación de Marruecos*. Madrid: Impr. Servicio Geográfico del Ejército, 1965.
 - AYACHE, GARMAIN. “Implications internationales en la guerre du Rif (1921-1926)”. *Hesperis Tamuda*, v. 15, núm. 1 (1974) 181-224.
 - HUETZ DE LEMPS, XAVIER. “Collaboration franco-espagnole pendant la guerre du Rif (1925-1927)”. *Hesperis Tamuda*, v.29, núm. 1 (1991) 85-112.
 - MATA I VENTURA, VÍCTOR i ÁLVAR CAIXAL I MATA. “Memories d'Antoni Mata i Martí, un vilafranquí d'adopció a la guerra d'Àfrica. Diari de les campanyes del 1921 i 1922”. *Miscel·lània Penedesenca* 1997, II, XXIII (1997 = 8è Jornades d'Estudis Penedesencs, Sant Pere de Ribes, 2-4 de juny de 1995) 213-236.
 - GARCÍA VALVERDE, M. “Archivos, bibliotecas y bibliografía para seguir el desastre de Annual y la Guerra del Rif”. *Hespérides. Anuario de investigaciones*, 5 (1997) 263-274.
 - MARTÍNEZ ANTONIO, FRANCISCO JAVIER. “La Cruz Roja en la Guerra del Rif (1921-1926)”. *Revista de Estudios Internacionales Mediterráneos (REIM)*, 7 (2009) 1-17.
 - GONZÁLEZ ANDRADAS, ROGELIO. *Campaña del Rif (Marruecos 1859 – 1927)*. Astorga: CSED, 2013.

NOTÍCIES:

Conferències

El darrer dia d'octubre de 2013, l'Institut d'Estudis Empordanesos va organitzar la conferència: "**El tresor de la República al castell de Sant Ferran**", dins del Cicle de Conferències Episodis de la història de Figueres. L'acte va anar a càrrec d'Alfons Martínez, doctorand de la UB i va tenir lloc a les 20:15h., al Patronat de Catequística La Cate, de Figueres.

El 29 de novembre següent, l'Institut d'Estudis del Baix Empordà organitzà al TMP Sala d'Actes de Palafrugell, la conferència "**La crisi baixmedieval i la confederació hispana**". L'acte, va tenir lloc a les 20:30h. i va anar a càrrec de Xavier Marco i Masferrer.

El 13 de desembre de 2013, a les 19h., la seu de l'Orfeó Popular Olotí, acollí la celebració de la conferència de Plàcid Garcia Planas, "**El naixement del Periodisme modern. La Gran Guerra a la premsa catalana**", dins del Cicle La Primera Guerra Mundial i el naixement de les Ciències Socials. L'acte fou organitzat pel Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca.

L'endemà, dia 14, va tenir lloc a Batea la conferència que van pronunciar Pere Ramis, Miquel Sunyer i Josep M. Pérez, "**Els forts de Batea a la línia fortificada del Cinca**", que va estar organitzada pel Patronat Pro Batea.

El 19 de desembre següent, a les 19h., Josep M. Freixes participà en el Cicle de Xerrades Revolucionaris, amb "**Josep Palet. Un guerriller rubinenc per la República**". L'acte fou organitzat pel Centre d'Estudis Rubinencs i tingué lloc al Centre Rubinenc d'Alternatives Culturals.

[www.irmu.org]

Cursets i Seminaris

L'Institut d'Estudis Penedesencs va organitzar per al dimarts dia 3 de desembre de 2013, una primera sessió del curs d'Història de Vilafranca del Penedès "**Vilafranca a l'època moderna (I)**". El curset fou impartit pel professor Jordi Vidal i Pla, i tingué lloc a l'Arxiu Comarcal de l'Alt Penedès. Hi van col·laborar, a més de l'ACAP, Òmnium Cultural, l'Ajuntament i el Consell Comarcal. El preu del curset sencer era de 20€, que per als socis de l'IEP i Òmnium van quedar en 16€.

[www20.gencat.cat/portal/site/memorialdemocratic]

Exposicions

Del 18 de juny al 30 de juliol de 2013, es va poder visitar a la seu de l'Institut d'Estudis Ilerdencs l'exposició "**Fer de soldat a les Terres de Lleida**", organitzada per l'IEI.

El dia 21 de desembre de 2013, dins dels actes del 75è Aniversari dels Bombardejos de la Granadella, es va inaugurar l'exposició "**La Guerra Civil a les Garrigues**", organitzada pel Centre d'Estudis de les Garrigues. L'acte va tenir lloc a les 17h., a la seu del CEG, i hi van col·laborar l'IRMU, el Memorial Democràtic, la CCEPC, el Consell Comarcal, l'Associació d'Estudiosos del Front del Segre i l'Associació La Trinxera. S'acompanyà d'una xerrada col·loqui a càrrec de Josep Rubió i Sobreper, Josep Gelonch i Josep Pau.

[www.irmu.org]

Presentacions

Dimarts primer dia d'octubre de 2013, la Biblioteca Arús de Barcelona organitzà i acollí la presentació del llibre *La guerra aèria a Catalunya (1936-1939)*, que anà a càrrec dels autors, David Gesalí i David Iñíguez. L'acte tingué lloc a la seu de la Biblioteca Arús i l'entrada era lliure.

[www.rafaeldalmau.cat]

El grup de Recerca ISOCAC de la URVT organitzà la presentació del llibre dels Drs. Ramon Arnabat i David Iñíguez *Atac i Defensa de la reraguarda. Els bombardeigs franquistes a les comarques de Tarragona i Terres de l'Ebre, 1936-1939*. A continuació, es projectà el documental *Ruixats de Foc*, a càrrec dels seus autors Danae López i Miquel Malet. L'acte tingué lloc a la Sala de Juntes del Campus Catalunya de la Universitat Rovira i Virgili de Tarragona, dijous 31 d'octubre a les 10 del matí.

[grupisocac@gmail.com]

El dia 2 de desembre de 2013, a les 19h., s'escaigué la presentació del llibre *Sant Andreu de Palomar durant la guerra del Francès*, de l'historiador i arqueòleg Jordi Petit i Gil, que va presentar ell mateix. L'acte va estar organitzat pel Centre d'Estudis Ignasi Iglésies i va tenir lloc a l'Auditori Centre Cultural Can Fabra, de Sant Andreu del Palomar.

El 4 de desembre següent, el Grup d'Història del Casal de Mataró, va organitzar a la Biblioteca Antoni Comes, la presentació del llibre de Margarida Colomer, *La postguerra a Mataró, 1939-1952*, que va anar a càrrec de Maria Majó i Jaume Vellvehí.

[www.irmu.org]

Projeccions

El dia 28 de desembre de 2013, dins dels actes del 75è Aniversari dels Bombardejos de la Granadella, es va fer una Recreació dels Bombardejos i una projecció d'audiovisuals, sobre "**La Guerra Civil a les Garrigues**", organitzada pel Centre d'Estudis de les Garrigues. L'acte va tenir lloc a les 10:00h. i a les 18:00h., a la seu del CEG, i hi van col·laborar l'IRMU, el Memorial Democràtic, la CCEPC, el Consell Comarcal, l'Associació d'Estudiosos del Front del Segre i l'Associació La Trinxera.

[www.irmu.org]

Visites guiades i itineraris

El dia 5 d'octubre de 2013, el Centre d'Estudis Santjustencs organitzà l'itinerari: "**El bombardeig de Sant Just Desvern de 1938**" i la presentació d'una filmació del refugi de les Escoles. La trobada s'iniciava a les 10:00h., a la pl. Joan Maragall, i estava oberta al públic en general.

El 16 de novembre següent, el Centre de Recerques Mogoda, va organitzar la sortida als **Espais de la Batalla de l'Ebre**, visita guiada per Assumpta Montellà. L'acte s'iniciava a les 8:00 del matí a Santa Perpètua de la Mogoda i requeria la inscripció prèvia i el pagament de 45/50 €.

El 21 de desembre, el Patronat de Turisme de Subirats, com cada tercer diumenge de mes de 9 a 13h, féu una ruta sorprenent per **reviure les darreres hores de la Guerra Civil a Subirats**. En els darrers anys s'han descobert als boscos de Subirats, amagades pel pas del temps, multitud de trinxeres, nius de metralladores i restes personals dels soldats que hi van combatre, les quals es conserven en força bon estat. Aquestes troballes, conjugades amb la memòria dels pocs testimonis vius, ens han enriquit la consciència fent-nos saber fins a quin punt va ser transcendental l'heroic episodi de la defensa del port d'Ordal a càrrec de l'exèrcit republicà, el qual tenia l'objectiu d'alentir el màxim possible l'avanç de les tropes franquistes cap a Barcelona i permetre així una evacuació més ordenada dels refugiats. Van fer de guies: Josep Mata, l'historiador local que, juntament amb Ernesto González i Antonio Corral, és qui ha documentat les troballes aparegudes fins al moment.

[www.irmu.org]

Tricentenari (300 anys de la guerra de Successió)

04-10-2013 (20:00h.)

Conferència a càrrec de Mercè Gras, llicenciada en Història i arxivera de la Comunitat dels Carmelites Descalços de Catalunya i Balears: "**La guerra de Successió a Gràcia. El convent dels Josepets i els setges de Barcelona (1697-1714)**", organitzada pel Taller d'Història de Gràcia (Sala d'actes de la Violeta de Gràcia).

10/24-10-2013 i 7/14-11-2013 (de 18:30h a 20:30h)

Curs "La guerra de Successió a Catalunya (1705-1714)", impartit pels doctors en història per la UAB Francesc Serra i Adrià Cases. El curs es va donar a la Biblioteca Ateneu Les Bases, de Manresa, i estigué organitzat pel Centre d'Estudis del Bages (Biblioteca Ateneu Les Bases).

23-10-2013 (19:30h.)

Presentació del llibre: **Barcelona - 1714. Els gravats de la guerra de Successió**, de l'historiador Agustí Alcoberro, coeditat entre l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i l'editorial EFADÓS (El Born, Centre Cultural).

25-10-2013 (20:00h.)

Conferència a càrrec d'Agustí Alcoberro Pericay: "**L'exili de la guerra de Successió**", organitzada pel Taller d'Història de Gràcia (Sala d'actes de la Violeta de Gràcia).

29-10-2013 (19:00h.)

Conferència a càrrec d'Àngels Casas: "**El 'tema català' durant la guerra de Successió: imatge, propaganda i política**", organitzada pel Centre de Recerca Històrica del Poble-sec (Districte de Sans-Montjuïc, C. de la Creu Coberta).

23-11-2013 (10:00h.)

Itinerari “**Barcelona 1714**”, organitzat per Fent Història. Associació Catalana d’Estudis Històrics (Casa Golferics, de Barcelona, i Casa Elizalde, de Sabadell).

24-11-2013 (11:00h.)

Itinerari històric “**La nova fortificació borbònica de Barcelona. Una visita al castell de Montjuïc**”, organitzada pel Centre d’Estudis de Montjuïc (Castell de Montjuïc, Barcelona).

28-11-2013 (19:30h.)

Conferència, a càrrec de Manel Martín i Pascual “**Sant Andreu del Palomar 1640-1714, una cruïlla en la història de Catalunya**”, organitzada pel Centre d’Estudis Ignasi Iglésies (Auditori del Centre Cultural de Can Fabra, a Sant Andreu del Palomar).

[www.irmu.org]

28-11-2013 (19:30h.)

Taula rodona, a càrrec de Quim Torra i Pla, Manuel Lladonosa Vall i Josep M. Solé i Sabaté “**1714-2014. Passat, present i futur de Catalunya**”, organitzada per l’Institut d’Estudis Ilerdencs (Sala Montsuar, de l’IEI, Lleida).

[www.cegarrigues.blogspot.com.es]

30-11-2013 (11:00h.)

Itinerari històric “**Sant Andreu del Palomar 1640-1714**”, organitzat pel Centre d’Estudis Ignasi Iglésies, i a càrrec de Jaume Seda (Pl. d’Orfila, Sant Andreu del Palomar).

02-12-2013 (19:00h.)

Conferència “**Una aproximació a la guerra de Successió a Sant Martí de Provençals**”, a càrrec de Jordi Morell i dins del cicle Tricentenari dels fets de 1714. Va estar organitzada pel Taller d’Història del Clot – Camp de l’Arpa, i van col·laborar l’IRMU i l’Ajuntament de Barcelona (Centre Cultural La Farinera del Clot, Barcelona).

03-12-2013 (19:00h.)

Conferència “**Els herois de 1714. Els defensors de Catalunya**”, a càrrec del doctor en Història de la UAB, Francesc Serra Sellarès, organitzat per Fent Història. Associació Catalana d’Estudis Històrics (Biblioteca Pública Arús, Barcelona).

14-12-2013 (10:00h.)

Itinerari. Amb motiu del Tricentenari del 1714, el Centre d’Estudis Selvatans organitza una **matinal al Born** que inclou una visita guiada al jaciment i a les exposicions que el nou centre cultural ofereix. La visita era per a un grup de 15 persones i era imprescindible fer reserva prèvia (Born, c/ de la Fusina, de Barcelona).

15-12-2013 (10:00h.)

Itinerari. El Centre de Recerca Històrica del Poble-Sec, amb la col·laboració de l’Ajuntament de Barcelona i de l’IRMU, va organitzar un itinerari dins del Cicle Tricentenari dels Fets de 1714, “**La Barcelona del 1714 des de les altures. Pugem al castell**”, que va anar a càrrec de Tana Gomis (Drassanes Reials de Barcelona).

15 i 21-12-2013 (10:00h.) i 17 i 20-12-2013 (19h.)

Itinerari. L’Associació Tot Història Associació Cultural, organitzà la “**Ruta 1714 - Recorregut pels escenaris de la guerra de Successió i l’Onze de Setembre a Barcelona**”, un llarg recorregut de 3 hores, des de la Catedral de Barcelona, passant pel Barri de la Ribera per acabar a la plaça de Sant Pere, amb l’objectiu de conèixer els indrets de les institucions catalanes, la cort de l’Arxiduc Carles, i també els principals personatges del conflicte, la societat de l’època, els baluards, el rec comtal i la ciutadella. La quota de participació era de 9 € (Trobada a la porta principal de la Catedral de Barcelona).

[www.irmu.org]

Jornada del VIII Centenari de la batalla de Muret (1213-2013)

En aquesta jornada s'abordà el context polític, religiós, socioeconòmic i cultural de la contesa així com les conseqüències de la batalla, que va condicionar de manera decisiva la història de Catalunya, d'Occitània i de França, i va deixar petjada en la configuració d'Europa. Hi van intervenir Antoni Dalmau, assagista i escriptor; Felip Martel, de la Universitat de Montpeller III Paul Valéry, i Jordi Fernández Cuadrench, de la Societat Catalana d'Estudis Històrics (SCEH), filial de l'IEC. Presentà la jornada Jaume Sobrequès, director del Centre d'Història Contemporània de Catalunya (CHCC) i president de la SCEH.

Va tenir lloc a la Sala Pi i Sunyer de l'IEC, dijous, 11 de juliol de 2013, a les 18:00, organitzada pel Centre d'Història Contemporània de Catalunya (CHCC) i la Societat Catalana d'Estudis Històrics (de l'IEC)

Miniatura de *Grandes Chroniques de France*

La jornada inclogué les conferències «El catarisme, a l'origen de Muret», de l'escriptor Antoni Dalmau; «L'espai occitan après Mureth: d'un Nord a l'autre», de Felip Martel, de la Universitat de Montpeller III (Paul Valéry), i «Les relacions entre catalans i occitans abans i després de Muret», de Jordi Fernández-Cuadrench, de la SCEH.

El 12 de setembre de 1213, els croats francesos derrotaven l'exèrcit occitanocatalà a Muret, a les portes de Tolosa de Llenguadoc, batalla en què el monarca català trobava la mort. La victòria croada va facilitar el procés que culminaria amb la incorporació del comtat de Tolosa (1271) i la posterior annexió progressiva de les terres occitanes per part de la Corona francesa. Per als catalans, la desfeta de Muret va comportar la fi del somni d'un estat occitanocatalà encavalcat al Pirineu i va propiciar la renúncia als drets sobre les possessions occitanes del Casal de Barcelona —llevat de la senyoria de Montpeller—, segellada anys després per Jaume I de Catalunya-Aragó i Lluís IX de França mitjançant el Tractat de Corbeil (1258).

VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya

Seguint la periodicitat quinquenal establerta, el Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona va convocar el VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya, que es va celebrar durant els dies 17 a 20 de desembre de 2013. El tema d'aquesta edició resulta de la coincidència, en les conjuntures de 1713 i de 1813, de dues situacions bèl·liques —la guerra de Successió i la guerra del Francès— de les quals van nèixer, al temps de les paus respectives, Utrecht i Valençay, uns canvis polítics i institucionals de gran transcendència: la Nova Planta a Catalunya i a la Corona d'Aragó i la Constitució de Cádiz i la fi de l'Antic Règim a Espanya.

El Congrés pretengué estudiar els diversos aspectes d'ambdues etapes: la ubicació de Catalunya en el si d'unes situacions bèl·liques internacionals de gran complexitat, el decurs de les guerres i de l'acció diplomàtica, el seu impacte econòmic i social en el món local i en el conjunt del Principat, la gènesi i establiment de l'un i de l'altre nou règim políticoinstitucional, el desenvolupament científic i cultural, les transformacions experimentades per la societat catalana en una llarga època de creixement econòmic i el pes d'ambdues etapes en la conformació d'unes sensibilitats col·lectives futures.

El Congrés es va articular entorn de cinc àrees temàtiques, cada una de les quals fou introduïda per una ponència: "Guerra i societat", "Les paus i els equilibris diplomàtics", "Les postguerres", "Desenvolupament cultural i científic", "Publicística, imatges, memòria".

Programa:

DIMARTS, 17-12-2013

Acte d'inauguració

Sr. Roger Marcet, director general del Consorci de les Drassanes Reials i Museu Marítim de Barcelona
Dr. Xavier Gil, director del Departament d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona

Conferència: Jean-Frédéric Schaub (École des Hautes Études en Sciences Sociales, París), «*Guerra y paz: historias del Antiguo Régimen*».

Sessió 1: GUERRA. Ponències

Presideix Xavier Torres Sans (Universitat de Girona).

Francisco Andújar (Universidad de Almería), «*Cataluña en el contexto de los cambios políticos de 1702-1705*».

Joaquim Albareda (Universitat Pompeu Fabra), «*"Hi ha ocasions en les quals cal saber perdre". Claus de la negociació d'Utrecht*».

Pausa

Sessió 1: GUERRA. Comunicacions

Presideix Joan Ramon Triadó (Universitat de Barcelona).

-Tomeu Caimarí, «Preparatius i formació de l'expedició del cavaller d'Asfeld per a la recuperació del regne de Mallorca (1714-1715)».

-Alexandra Capdevila Muntadas, «Llums i ombres d'una controvertida operació militar. L'expedició de -- Rafael Nebot per terres catalanes (juliol-octubre de 1713)».

-Adrià Cases Ibáñez, «La participació portuguesa al front català durant la Guerra de Successió (1707-1713)».

-Pablo de la Fuente de Pablo i Marcel Pujol Hamelink, «"Britània regeix les ones" o la cooperació interaliada anglo-catalana durant la Guerra del Francès (1808-1813)».

-Antonio Espino López, «Civils i militars a la Catalunya de la Guerra de Successió. La problemàtica dels allotjaments de tropes (1706-1713)».

-Josep M. Grau Pujol i Manel Güell, «Refugiats de les vegueries de Montblanc, Tarragona i Tortosa a Barcelona a finals de la Guerra de Successió (1712-1713)».

-Virginia León Sanz, «*El final de la presencia austríaca en el Principado en el marco de las negociaciones de la Paz de Utrecht*».

-Joaquim E. López Camps, «1707-1714. Valencians a Catalunya».

-Antoni Moliner, «*Operaciones militares del ejército de Cataluña en 1813 según Francisco Javier Cabanes*».

-Carme Pérez Aparicio, «Guerra i societat al País Valencià. La cruïlla de 1710».

-Alfredo Redondo Penas, «El fracàs del setge britànic per alliberar Tarragona (1813)».

Debat

Sessió 1: POSTGUERRA. Comunicacions

Presideix Maties Ramisa Verdaguer (Universitat de Vic).

-Joan Manuel Alfaro Gil, «*El barrio de la Barceloneta. La historia de un desalojo*».

-Miriam Arévalo Viñas, «Del 1716 al 1755: Ripoll i la (no) aplicació del Decret de Nova Planta».

-Neus Ballbé, «Exilis napolitans. Juristes catalans en les màximes responsabilitats del virregnat austríac de Nàpols (1707-1734)».

-Jordi Buyreu Juan i Valentí Gual Vilà, «Les conseqüències de la Guerra de Successió a les valls d'Andorra».

-Rafael Cerro Nargáñez, «*La frustración de una familia de notarios y letrados catalanes leales a Felipe V: los Huguet de Vila-rodona*».

-Gemma García Fuertes, «Les conseqüències de la Guerra de Successió al món del comerç: entre la repressió política i la integració al nou ordre borbònic».

-Javier Palao Gil, «Notes sobre la postguerra jurídica a Catalunya i València en la correspondència entre Josep Finestres i Gregori Mayans».

-Eduardo Pascual Ramos, «La transició al sistema borbònic. El Gran i General Consell i els jurats del regne de Mallorca (1715-1717)».

-Verònica Peña Filiu, «Les Esquadres de Catalunya durant els anys finals de la Guerra del Francès (1813-1815)».

Debat

DIMECRES, 18-12-2013

Sessió 2: POLÍTICA I SOCIETAT. Ponències

Presideix Josep Juan Vidal (Universitat de les Illes Balears).

Miguel Ángel Melón Jiménez (Universidad de Extremadura), «“Nunca es útil que manden muchos a la par”. Aduanas, resguardos, *mossos* y militares en la Cataluña del siglo XVIII».

Lluís Roura Aulinas (Universitat Autònoma de Barcelona), «1713-1813: els límits d'un cicle».

Pausa

Sessió 2: POLÍTICA. Comunicacions

Presideix Virginia León Sanz (Universidad Complutense de Madrid).

-Agust í Alcobarro, «Govern polític i govern militar de Barcelona en el setge de 1713-1714: entre els valors republicans i la legitimitat dinàstica».

-Gaetano Damiano, «Enfrontaments a l'exili: controvèrsies sobre el *Monte dei Catalani* de Nàpols (1808-1809)».

-Xavier Juncosa, «Erasmus de Gònima, director de l'Hospital de la Caritat de Barcelona sota domini francès (1812-1814)».

-Roberto López Vela, «¿Hubo Inquisición en la Cataluña de la Guerra de Sucesión? Del debate jurisdiccional a la persecución de la herejía».

-Miquel Àngel Martínez Rodríguez, «Una peça clau en l'entrellat judicial català sota els Borbons: els fiscals de la Reial Audiència».

-Maties Ramisa Verdaguer, «La Junta Superior de Catalunya i la gestió econòmica de la guerra, 1808-1812».

-Núria Sallés Vilaseca, «“Esto es lo que el Rey me manda persuadir”: fent i desfent la política exterior espanyola des del nord d'Europa (1717-1719)».

-Eva Serra Puig, «Unes Corts en plena guerra (1705-1706): la visió civil d'un conflicte militar».

-Jordi Vilamala Salvans, «Guerra i posicionament polític: els òrgans de govern de les institucions de Vic durant la Guerra de Successió».

-Jesús Villanueva, «La transmissió del pactisme entre la Guerra dels Segadors i la de Successió: el cas de les obres manuscrites de Felip Vinyes».

Debat

Sessió 2: SOCIETAT. Comunicacions

Presideix Josep M. Delgado (Universitat Pompeu Fabra).

-Josep Cañabate Fortuño, «La població de Miravet durant la Guerra de Successió i la Guerra del Francès».

-Jaume Dantí Riu, «Del redreç a l'expansió. Els Puiguriguer abans i després de la Guerra de Successió».

-Josep Fàbregas Roig, «Els frares del convent de Sant Francesc de Reus: la seva implicació en la Guerra de Successió i en la Guerra del Francès».

-Mariela Fargas, «Luxe en temps de crisi, segons el Baró de Maldà».

-Amparo Felipó Orts, «*Don Jaime de Castellví y Coloma (1682-1752). Entre los servicios militares a Felipe V, las confiscaciones borbónicas y el ascenso social*».

-María Ángeles Pérez Samper, «*La alimentación en tiempos de guerra en la Cataluña de 1713 y 1813*».

-Josep Pujol Ballesté, «La Guerra de Successió a les terres de Lleida: catàstrofe, represa i expansió econòmica».

-Salvador J. Rovira i Gómez, «Els nobles de les comarques meridionals del Principat de Catalunya i la Guerra de Successió».

-M. Luz Retuerta Jiménez, «Els Falguera: poder i relacions polítiques d'una família barcelonina entre finals del segle xvii i primera meitat del segle XVIII ».

-Àngels Solà i Yoshiko Yamamichi, «Ofici i família a Barcelona (1790-1815). El cas dels seders».

-Rosa M. Subirana Rebull i Anna Vallugera Fuster, «Erasmus de Gònima. De fabricant d'indianes a l'estatus nobiliari. Preservació patrimonial».

-Marina Torres Arce, «*Pretender mercedes en la corte de Carlos III: vida cortesana y grupos de poder en la Barcelona de 1708-1709*».

Debat

Sessió 3: CULTURA I MEMÒRIA. Ponències

Presideix Ricardo García Cárcel (Universitat Autònoma de Barcelona).

- Agustín Hernando Rica (Universitat de Barcelona): «*Imágenes cartográficas de Cataluña disponibles en el transcurso del siglo XVIII: de la dependencia a la emancipación*».
- Carmen Sanz Ayán (Universidad Complutense de Madrid, Real Academia de la Historia), «*El discurso festejante de dos cortes en guerra. Las representaciones palaciegas en Madrid y Barcelona durante la Guerra de Sucesión*».

Pausa

Sessió 3: CULTURA I MEMÒRIA. Comunicacions (I)

Presideix Javier Palao Gil (Universitat de València).

- Xevi Camprubí, «Els efectes de la Guerra de Successió en la impremta catalana».
- Pablo de la Fuente de Pablo, «*España juega con negras. La nomenclatura defensiva de la Real Plaza de Guerra de San Fernando de Figueras como alegoría ajedrecística*».
- Josep Dolcet, «Dues cantates per a dos ducs en dues guerres».
- Esther García Portugués, «*José Nicolás de Azara, protector y difusor de la ciencia. Una aproximación*».
- Laura García Sánchez, «*Literatura, historiadores y artistas: repercusión de la Guerra de la Independencia en Cataluña a través de los libros de viajes*».
- Maria Garganté Llanes, «L'ombra allargada de la Universitat de Cervera: arquitectura privada a l'Alta Segarra o les cases dels pagesos i els negociants».
- Ida Mauro, «Una Sicília contra l'altra. Publicística, memorials i herència de la presència napolitana i siciliana a Catalunya al 1813».

Debat

Sessió 3: CULTURA I MEMÒRIA. Comunicacions (II)

Presideix Tomàs de Montagut (Universitat Pompeu Fabra).

- Pere Molas, «Els acadèmics "desconfiats" el 1713».
- Montse Ortí, «Marbres a la Catalunya setcentista: art, il·lustració i propaganda».
- José A. Ortiz, «Vencedors, vençuts i exiliats: la memòria de la mort més enllà del 1714».
- Daniel Piñol Alabart, «La destrucció de patrimoni familiar a la Guerra del Francès: la casa Pasqual de Vic (1812)».
- Fernando Sánchez Marcos, «¿"Austriacistas", "carlistas", "carolinos"? Un estudio de caso (Catalunya, 1713) de semántica histórica».
- Andrea Ricci, «Els *Anales de Cataluña*. El compromís polític i intel·lectual de Narcís Feliu de la Peña».
- Jordi Roca Vernet, «L'austriacisme i la Guerra de Successió a les Corts de Cadis».
- Carles Tormo i Camallonga, «Una interpretació tardana de l'Audiència de Barcelona sobre l'ordre jurídic català arran de la Nova Planta».
- Anna Trepal Céspedes, «L'òpera al Teatre de la Santa Creu de Barcelona en el període d'entreguerres: aproximacions a l'escenografia de Manuel i Francesc Tramullas (1750-1790)».
- Joan Ramon Triadó Tur, «Sobre el programa decoratiu del Palau Moja».

Debat

DIJOUS, 19-12-2013

Visita a Cervera

Sortida de l'autobús (Plaça de la Universitat, davant de l'Edifici Històric)

Recepció a la Paeria i visita a la ciutat

Sessió 4: POSTGUERRA. Ponències

Presideix Miguel Ángel Melón (Universidad de Extremadura).

- Josep Juan Vidal (Universitat de les Illes Balears), «Les conseqüències de la Guerra de Successió: nous impostos a la Corona d'Aragó, una penalització o un futur impuls per al creixement econòmic?».
- Jesús Morales Arrizabalaga (Universidad de Zaragoza), «*De la Monarquía Hispánica al Reino de España. El cambio en la cultura constitucional y los instrumentos de gobierno y administración en el primer tercio del siglo XVIII*».

Pausa

Conferència:

-Josep Llobet Portella (UNED, Cervera), «Cervera després de 1713: un període de canvis estructurals». Presideix Josep M. Torras Ribé (Universitat de Barcelona).

Retorn a Barcelona**DIVENDRES, 20-12-2013****Acte de cloenda**

-Professor Pere Molas Ribalta, president de la Reial Acadèmia de Bones Lletres

Conferència:

-Angela De Benedictis (Università di Bologna), «*Resistenza, rivoluzione, costituzione, 1713-1813*».

Memòria del Congrés:

-Dra. Mariela Fargas Peñarrocha, secretària del Congrés

Lliurament de certificats als congressistes

[www.ub.edu/historiamoderna/congressos...]

Simposi “Espanya contra Catalunya. Una mirada històrica”

Del 12 al 14 de desembre de 2013, la seu de l'Institut d'Estudis Catalans acollí el Simposi “Espanya contra Catalunya. Una mirada històrica”.

Amb motiu de la commemoració del tres-centè aniversari de la caiguda de la ciutat de Barcelona en mans de les tropes de Felip V, el Centre d'Història Contemporània de Catalunya del Departament de la Presidència de la Generalitat de Catalunya i la Societat Catalana d'Estudis Històrics de l'Institut d'Estudis Catalans convocaren el simposi *Espanya contra Catalunya: una mirada històrica (1714-2014)*. L'objectiu era analitzar amb criteris històrics, des del segle XVIII fins als nostres dies, les conseqüències que ha tingut per al país l'acció política, gairebé sempre de caire repressiu, de l'Estat espanyol en relació amb Catalunya. L'anàlisi tingué un caràcter transversal des del punt de vista temàtic, cronològic i disciplinari, amb participació d'historiadors, economistes, juristes, sociòlegs i lingüistes. Els diversos ponents analitzaren les condicions d'opressió nacional que ha patit el poble català al llarg d'aquests segles, les quals han impedit el ple desenvolupament polític, social, cultural i econòmic de Catalunya. Durant tres dies –12, 13 i 14 de desembre de 2013– el simposi incidí en els efectes de la repressió institucional, militar, política i administrativa al llarg dels segles XVIII, XIX, XX i XXI, i destacà la influència de tres-cents anys d'espanyolisme a Catalunya. Subratllà el fet immigratori i l'acció de l'Església, la persecució de la llengua i la cultura catalanes. La falsificació de la història, la censura sobre els mitjans de comunicació i l'espanyolització del món educatiu, tingueren, també, un tractament específic. La repressió en el camp del dret, els exilis que han configurat la nostra història i les referències al País Valencià i les Illes Balears centraren, així mateix, l'atenció d'aquest simposi.

Programa del Simposi:

DIJOUS, 12 DE DESEMBRE

9.00 - 9.25 h.

Acreditacions i lliurament de documentació

9.30 - 9.55 h.

Inauguració.**Parlaments inicials:**

-Joandomènec Ros i Aragonès, president de l'Institut d'Estudis Catalans

-Jaume Sobrequés i Callicó, director del Centre d'Història Contemporània de Catalunya i president de la Societat Catalana d'Estudis Històrics de l'Institut d'Estudis Catalans

10.00 - 10.40 h.

Lliçó inaugural:

“Espanya i Catalunya, tres-cents anys de conflicte polític”, Josep Fontana i Lázaro,

catedràtic emèrit de la Universitat Pompeu Fabra

10.45 - 11.00 h.

Pausa

Presidència de la sessió a càrrec de Ferran Requejo, professor de Ciència Política de la Universitat Pompeu Fabra

La repressió institucional, política i administrativa

11.05 - 11.30 h.

“Cap a una nova estructura política centralista: segle XVIII”

Jaume Sobrequés i Callicó, catedràtic emèrit d’Història de Catalunya de la Universitat Autònoma de Barcelona.

11.35 - 12.00 h.

“La construcció d’un estat liberal espanyol: segle XIX”

Agustí Colomines i Companys, director acadèmic de la càtedra Josep Termes de la Universitat de Barcelona

12.05 - 12.20 h.

Pausa

12.25 - 12.50 h.

“Entre l’autonomia i la reacció uniformitzadora: segle XX-XXI”

Josep M. Solé i Sabaté, catedràtic d’Història Contemporània de la Universitat Autònoma de Barcelona

12.55 - 13.20 h.

“La repressió militar: l’exèrcit sobre el país”

Lluís Roura i Aulinas, catedràtic d’Història Moderna de la UAB

13.30 - 16.00 h.

Pausa

Presidència de la sessió a càrrec de Gaspar Feliu, catedràtic emèrit de la Facultat d’Economia i Empresa de la Universitat de Barcelona

16.05 - 16.30 h.

“Tres-cents anys d’espanyolisme a Catalunya”

Lluís Duran i Solà, doctor en història contemporània, Centre d’Història Contemporània de Catalunya

La repressió econòmica i social

16.35 - 17.00 h.

“El cadastre, l’arrencada de l’espoli econòmic: segle XVIII”

Joaquim Nadal i Farreras, catedràtic d’Història Contemporània de la Universitat de Girona

17.05 - 17.30 h.

“La indústria catalana com a motor de l’economia espanyola: segle XIX”

Jordi Maluquer de Motes i Bernet, catedràtic d’Història I Institucions Econòmiques de la Universitat Autònoma de Barcelona

17.35 - 18.00 h.

Pausa

18.05 - 18.30 h.

“L'economia catalana i el cost de les desigualtats espanyoles: segle XX”

Francesc Cabana i Vancells, advocat i historiador

18.35 - 19.00 h.

“L'apoteosi de l'espoli: segle XXI”

Núria Bosch i Roca, catedràtica d'Hisenda Pública de la Universitat de Barcelona

19.05 - 19.30 h.

Recepció de comunicacions

DIVENDRES, 13 DE DESEMBRE

Presidència de la sessió: Carles Boix, catedràtic de Ciències Polítiques de la University of Princeton

9.30 - 9.55 h.

“L'Església catalana entre la resistència i la col·laboració”

Joan Bada i Elias, professor emèrit d'Història de les Esglésies Cristianes de la Universitat de Barcelona

La repressió cultural i lingüística

10.00 - 10.25 h.

“Contra l'ànima d'un poble: la repressió cultural”

Jordi Casassas i Ymbert, catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona

10.30 - 10.55 h.

Pausa

11.00 - 11.25 h.

“La llengua catalana: una pervivència”

August Rafanell i Vall-llosera, professor d'Història de la Llengua Catalana de la Universitat de Girona

11.30 - 11.55 h.

“La falsificació de la història”

Francesc Roca i Rosell, professor de Política Econòmica de la Universitat de Barcelona

12.00 - 12.25 h.

“L'espanyolització del món educatiu”

Salomó Marquès i Sureda, professor emèrit d'Història de l'Educació de la Universitat de Girona

12.30 - 16.00 h.

Pausa

Presidència de la sessió a càrrec d'Antoni Dalmau, escriptor

16.05 - 16.30 h.

“La llarga repressió dels mitjans de comunicació”

Josep M. Figueres i Artigues, professor d'Història del Periodisme de la Universitat Autònoma de Barcelona

16.35 - 17.00 h.

“Uniformització legislativa espanyola contra el dret propi català”

Tomàs de Montagut i Estragués, catedràtic d'Història del Dret i de les Institucions de la

Universitat Pompeu Fabra

17.05 - 17.30 h.

Pausa

17.35 - 18.00 h.

“Les polítiques de l'Estat espanyol enfront dels projectes d'autogovern de les Illes Balears”
Sebastià Serra Busquets, catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat de les Illes Balears

18.05 - 18.30 h.

“Espanya contra el País Valencià”

Antoni Furió i Diego, catedràtic d'Història Medieval de la Universitat de València

18.35 - 19.00 h.

Recepció de comunicacions

Presidència de la sessió a càrrec d'Oriol Amat, catedràtic d'Economia Financera de la Universitat Pompeu Fabra

L'exili

9.30 - 9.55 h.

“El primer exili contemporani: l'exili austriacista”

Agustí Alcoberro i Pericay, director del Museu d'Història de Catalunya i professor d'Història Moderna de la Universitat de Barcelona

10.00 - 10.25 h.

“Exiliats de tots colors: segle XIX”

Ramon Arnabat i Mata, professor d'Història Contemporània de la Universitat Rovira i Virgili

10.30 - 11.00 h.

Pausa

11.05 - 11.30 h.

“Els exilis del segle XX i la recuperació de la memòria exiliada”

Mercè Morales i Montoya, doctora en història contemporània. Societat Catalana d'Estudis Històrics de l'Institut d'Estudis Catalans

11.35 - 12.20 h.

Lliçó de cloenda:

“La humiliació com a desencadenant de l'eclosió independentista”

Salvador Cardús i Ros, professor de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona

Comunicacions:

- 1719: el retorn dels miquelets. Camins, guerrillers i borbònics a l'entorn de Castellbell i el Vilar

Joan Valls i Pueyo / Genís Frontera i Vila

- “*No montaba tanto Isabel como Fernando*”. Un episodi del procés de mitificació d'Isabel de Castella

Armand Sanmamed. Fundació d'Estudis Històrics de Catalunya

- La repressió contra el moviment independentista català 1974 – 2014: anàlisi dels fets i conseqüències polítiques

Ramon Piqué Huerta / Pere Castellanos Lecha

- La batalla per la realitat. La lluita per uns mitjans audiovisuals catalans durant la II República

Francesc Canosa Farran. Facultat de Comunicació de la Universitat Ramon Llull

- La resposta catalana al projecte de Llei de codi civil espanyol (1851 – 1852)

Oriol Luján. Universitat Autònoma de Barcelona

- Nacionalismes expansius contra nacions minoritzades: la Societat de Nacions i les “minories”

Roser Cussó. Universitat de París 8 Centre de recherches historiques

- Gavà després de 1714. Repressió fiscalista i ensulsiada econòmica

Josep Capmany Guillot. Centre d'Estudis de Gavà

- Absolutisme castellà contra República catalana. Els antecedents de la llibertat abans de l'ocupació militar francocastellana de Catalunya

Josep C. Vergés. Doctor en economia per la Universitat de Barcelona i Master of Arts per la Universitat de Cambridge

- La defensa de mossèn Ramon Muntanyola davant de Benjamín de Arriba y Castro, arquebisbe de Tarragona per l'edició de la revista *Ressò* (1952)

Josep M. Grau i Pujol. Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

- Galicia: unha historia esquecida

Anselmo López Carreira. Universitat de Santiago de Compostela

- Manuel Serra i Moret: federació o confederació

Miquel-Àngel Velasco. Universitat de Barcelona

- L'anàlisi d'Anton Sieberer sobre les relacions entre Espanya i Catalunya

Francesc Artal, economista

Francesc Roca. Universitat de Barcelona

- La criminalització de l'independentisme a les Illes Balears

Miquel Amengual Bibiloni / Joan Pau Jordà Sánchez. Universitat de les Illes Balears

- L'art en l'espai urbà, mirall d'una història recent

Carme Grandas i Sagarra. Societat Catalana d'Estudis Històrics de l'Institut d'Estudis Catalans

- Campanyes per la defensa de l'ús públic del català (1915-1977)

Lluís Duran i Solà. Societat Catalana d'Estudis Històrics de l'Institut d'Estudis Catalans

- Els màxims comandaments de l'exèrcit a la IV Regió Militar (1939-1945)

Jaume Busqué i Barceló. Universitat de Barcelona

- La distribució espacial del primer cadastre

Gaspar Feliu. Institut d'Estudis Catalans

El termini de presentació de comunicacions es va ampliar fins al dia 5 de desembre. Durant el simposi, les comunicacions rebudes foren ressenyades i es féu públic el nom de l'autor o autora.

Convocava: Centre d'Història Contemporània de Catalunya del Departament de la Presidència de la Generalitat de Catalunya; Societat Catalana d'Estudis Històrics de l'IEC.

Direcció: Jaume Sobrequés i Callicó

Comissió organitzadora: Lluís Duran i Solà, Jaume Busqué i Barceló, Jordi Fernández- Cuadrench

Documentació i certifi cat d'assistència: es lliurà als participants una carpeta amb la documentació, i als inscrits que ho sol·licitaren, un certificat d'assistència

Secretaria: Mireia Ferran

Grup de recerca sobre la Batalla de l'Ebre, a la URVT

La Universitat Rovira i Virgili de Tarragona ha organitzat un grup d'investigació que analitzarà sobre el terreny totes les dades que es coneixen de la batalla per fer-ne un estudi rigorós. Aquest equip comptarà amb professors i estudiosos de la universitat, però també es vol obrir a altres entitats locals de la zona, com són associacions culturals de les poblacions de l'Ebre, historiadors locals i afeccionats a la història que vulguin participar en els treballs d'investigació.

L'objectiu bàsic d'aquest estudi és aprofundir en aspectes encara poc coneguts de la Batalla i difondre, des de la perspectiva local, aquelles investigacions que ajudin a entendre els aspectes més globals del fet. El projecte també vol servir com a exemple de com s'aplica el mètode de treball científic en una investigació històrica, per millorar futurs projectes d'història local.

Per exemple, una de les primeres fites de l'estudi serà aprofundir en el que va suposar la participació de les Brigades Internacionals a la Batalla, en concret sobre la XIV Brigada mixta *La Marseillaise*, una fracció que, segons els responsables de la investigació, "va tenir un paper cabdal" en el conflicte i de la que falta descobrir com els seus membres van acceptar fer d'esquer per distreure el gruix de l'atac franquista, permetent així que a altres zones l'Exèrcit Popular de la República (EPR) pogués creuar el riu sense entrebancs.

Científics experts i col·laboradors locals

Per part de la URVT, l'equip està format pel catedràtic d'Història Contemporània Josep Sànchez Cervelló –que serà el coordinador de l'equip–, el professor Xavier Moreno, el catedràtic de Ciència Política i de l'administració Alberto Reig i els joves investigadors Xavier Tolosana, Josep Sauro, Robert Zepeda, Xavier Royes i Àlex Cervelló. També formaran part de l'equip els professors de secundària Carles Lleixà i Marc March.

Entre les institucions que participen en l'estudi cal comptar-hi el Centre d'Estudis Planers (Santa Bàrbara), l'Associació Amics de l'Ebre (Tortosa), el Centre d'Estudis d'Investigació Històrica del Baix Maestrat (la Sénia), el Centre de Documentació de la Batalla de l'Ebre (Corbera d'Ebre), la Associació Lo Riu de la Fatarella, i l'Associació internacional Terra de Fraternitat. Aquesta última agrupa als descendents dels membres de les brigades internacionals, amb seu a París, Viena, Londres i Berlín.

Per realitzar les investigacions, la URVT està explorant noves fonts de finançament, tant d'administracions públiques com d'empreses privades. L'Ajuntament de l'Aldea ja ha assignat una partida per ajudar en la tasca de suport de la investigació. A mesura que avanci la recerca, la Universitat s'encarregarà de la difusió per donar a conèixer aquest fet, la darrera gran batalla de la Guerra Civil Espanyola

La batalla més crua

[La Batalla de l'Ebre](#) va ser el combat més intens entre les tropes republicanes i les nacionals al llarg de tota la Guerra Civil. L'enfrontament, iniciat el 25 de juliol de 1938, va significar la pèrdua de milers d'homes i va decidir el final del conflicte bèl·lic a favor de les tropes revoltades. La batalla va finalitzar el 15 de novembre i va ser l'última epopeia de l'EPR, per impedir l'avenç de les tropes franquistes a Catalunya.

[www.urv.cat]

Primer Congrés nacional sobre la recuperació del patrimoni de la Batalla de l'Ebre

Dissabte 23 de novembre i diumenge, 24, lo Riu Associació i la UB van organitzar, amb motiu del 75è aniversari del final de la Batalla de l'Ebre, el primer congrés sobre la recuperació del patrimoni generat per la Batalla de l'Ebre. Hi van tenir lloc les següents activitats:

Programa:

Dissabte 23 de novembre

11:00h. Sala del Casal de La Fatarella

1r congrés nacional sobre la recuperació del patrimoni de la Guerra civil espanyola

Moderador: Andreu Queralt (Diarideguerra.com)

Presentació dels projectes, per part dels representants de les associacions:

- GEFREMA (Madrid)
- Muntanyes de Guerra (País Valencià)
- Grup Bunkers Arenys (Catalunya)
- Centre d'Estudis Hospitalet de l'Infant (Catalunya)

16:30h. Sala del Casal de la Fatarella

Presentació del projecte, per part dels representants de l'associació:

-Lo Riu, Associació per a l'estudi del patrimoni arqueològic i històric de les terres de l'Ebre (Catalunya)

Conferència "L'arqueologia en els camps de batalla. Les excavacions de La Fatarella"

- Francesc-Xavier Hernández (Didpatri - Universitat de Barcelona)
- Maricarmen Rojo (Didpatri - Universitat de Barcelona)

Visita guiada a l'exposició "La darrera resistència republicana a l'Ebre"

Diumenge 24 de novembre

10:00h. Espai històric del final de la Batalla de l'Ebre

- Obertura al públic de la fira de col·leccionisme militar
- Visites guiades "Itinerari del final de la Batalla de l'Ebre"
- Inauguració de la placa en memòria de la 15 BI - XV BM defensors de les llibertats

A l'acte hi participaren:

- Gregorio Simon Mateo, nebot de Pedro Mateo Merino, cap de la 35 Divisió
- Teresa Cordón, filla del general Antonio Cordón, cap d'estat major
- Ángeles Rojo, filla del general Vicente Rojo, cap d'estat major
- Familiars de soldats desapareguts a la Guerra Civil

Recreació històrica del combat de la serra de La Fatarella. Grups de recreació:

- Ejército del Ebro
- Asociación Cultural Memoria de España

13:30h. Pista poliesportiva de La Fatarella

- Dinar Popular (venda de tikets a la fira militar)

[www.loriuassociacio.blogspot.com]

Surt el col·leccionable *Los 100 consejos de guerra del franquismo*

En el marc del programa d'actes dels SETANTA-CINC ANYS DEL FINAL DE LA GUERRA CIVIL A TARRAGONA, el *Diari de Tarragona* edita *Los 100 consejos de guerra del franquismo en Tarragona*. Un col·leccionable que es publicarà cada dissabte amb el *Diari de Tarragona*, en el qual es reproduïxen extractes dels consells de guerra que condemnaren a mort a 100 tarragonins, veïns de cinquanta localitats repartides en les deu comarques de la demarcació de Tarragona. Els fascicles també incorporen una introducció històrica per comarca i articles de fons de diferents historiadors.

També s'incorpora una introducció històrica per comarca i articles de fons sobre diverses qüestions així com marcs històrics concrets relacionats amb alguns dels afusellats. En alguns dels casos es parla amb familiars directes de les víctimes. Entre aquestes 100 persones n'hi ha de tots els partits i de molt diverses professions. S'inclouen alcaldes, periodistes, agricultors, un metge..., i l'única dona afusellada a Tarragona, Elisa Cardona, de Duesaigües, passada per les armes amb 22 anys. Cada quadernet conté vuit pàgines i són tretze entregues que s'efectuaran a partir de l'11 de gener i fins al 5 d'abril de 2014. Una per cada una de les deu comarques de la demarcació tarragonina, llevat del Baix Ebre, la Conca de Barberà i la Ribera d'Ebre, que tindrán dos capítols cada una.

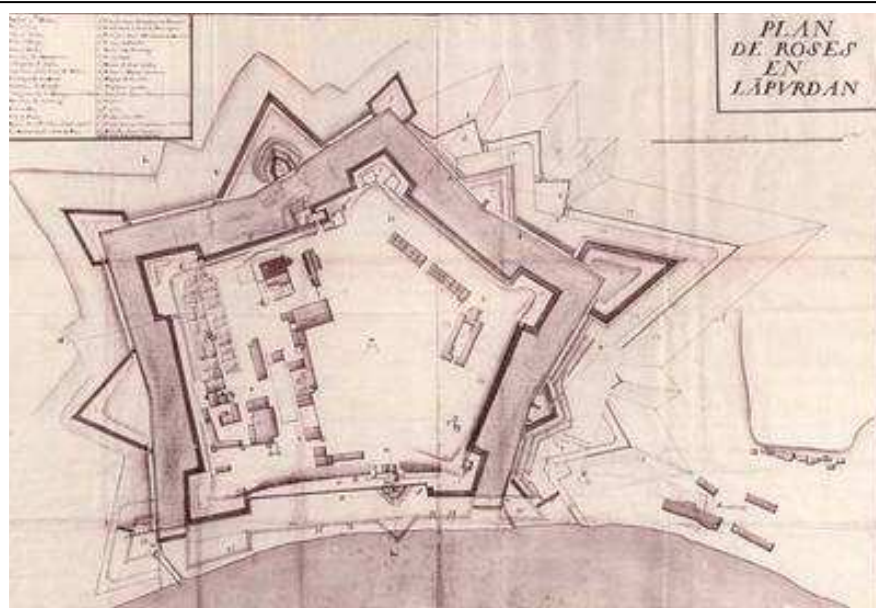
La presentació del col·leccionable tingué lloc el 9 de gener de 2014, a les 19:00h., a la planta segona de l'Arxiu Municipal de Tarragona, a l'Espai Tabacalera, i va anar a càrrec de Xavier Fernández, redactor en cap del *Diari de Tarragona*, i de F. Xavier Tolosana, historiador.

[www.diaridetarragona.com]

EXPUGNARE OPPIDUM

Roses 1645 Lluís XIV vol la base naval catalana

Roses, amb la seva badia i el complex defensiu fortificat que els sobirans catalans s'havien preocupat d'erigir al llarg dels segles, constituïa sens dubte, la seu de la base naval de Catalunya. Era el port marítim septentrional més avançat a la frontera francesa i allí recalaven tots els proveïments,

Plànol de la ciutadella de Roses (s. XVIII)

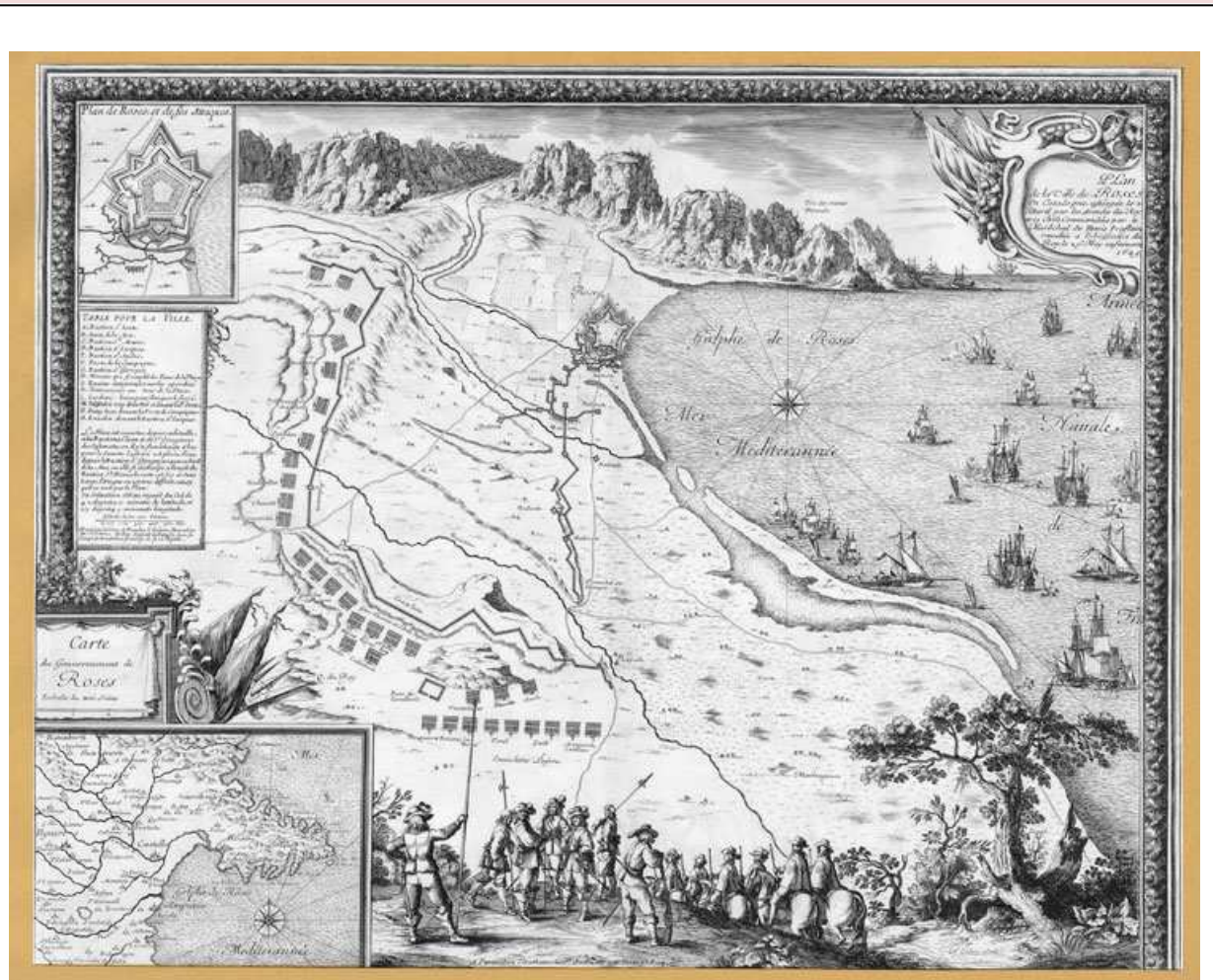
[www.foro.todoavante.es]

diners, material i lleves amb els quals els hispànics guarnien el Rosselló. La seva importància estratègica era, doncs, molt gran. Per això, ja en els primers compassos de la guerra de Separació (1640), **Richelieu** hi posà l'ull. També per això, els hispànics la van guardar com a peça clau de l'entremat geoestratègic català, i quan els terços castellans eren rebutjats arreu pels sometents rurals, es van replegar a la fortalesa rossinca, llavors comandada per **Juan de Arce** i **Leonardo Molas**.

L'any 1642, havia pres el relleu del govern de la fortalesa de Roses, el mestre de camp **Diego Caballero**, amb un exèrcit de reclutes que acabaria ensinistrant fins a fer-ne una tropa de combat amb la qual resistir un setge. **Diego Caballero de Illescas y Cabeza de Vaca**, era natural de Sevilla i cavaller de Sant Jaume, i era considerat home valent i de vàlua probada. Ja

comandà un terç al setge de Salses de 1639, on fou el cap de l'esquadró que assaltà Ribesaltes. A la defensa de Perpinyà fou coronel del terç del Comte-duc, i com a tal un dels signants de la capitulació final (1642). Des de finals de 1641 era governador de Roses, els voltants de la qual solia batre amb sortides i expedicions de cavalleria tan ràpides i intrèpides com contundents.

Ja enmig de la campanya del Rosselló, **Richelieu** mirà d'engrescar l'estat major amb el projecte rossinc. Mort el primer ministre, el seu successor **Mazarino** li va heretar la mateixa obsessió, però el 1643 i el 1644 el front de ponent (Lleida i l'Aragó) requerien tota l'atenció dels militars gals. Aquest setge, arribà de manera formal i per estret bloqueig, el 1645, quan els francesos no van voler esperar més per fer-se amb un punt estratègic tan important.

Plànol del setge de Roses de 1645

[www.guerradesuccessio.cat]

Un setge tan especial com aquell, requeria d'un militar especialment experimentat, que **Lluís XIV** va trobar en el comte **Plessis de Preslain**, cap de l'exèrcit francès al nord d'Itàlia, i en el seu estat major, on hi eren els mariscals d'**Argencourt** i **Vaubecourt**. Les instruccions de París, incloïen la participació del famós enginyer **Abraham de Fabert**, el qual s'atansà tant a la plaça de Roses per estudiar el terreny que caigué presoner d'un esquadró de cavalleria hispànic. **César de Choiseul**, comte de **Plessis de Preslain** (1598-1675) era un veterà de les guerres d'Alemània, el Franc Comtat i Itàlia, on s'havia passat lluitant tota la dècada dels anys 30 i fins el 1645.

Plessis de Preslain hi acudí amb les tropes que tenia sota el seu comandament i bloquejà Roses per terra i per mar. Això succeïa a finals de març de 1645, començà llavors un dels setges més importants de tota la guerra de Separació i també de la història de Catalunya, no únicament per la posició, sinó sobretot per la resistència aferrissada que els hispànics van oferir. Un setge que va tenir de tot: bloqueig marítim, sortides, bombardeigs, bateries i mines, etcètera. Confessava el mateix **Plessis-Preslain** que no havien aconseguit un sol pam de terreny que no hagués estat a costa de sortides i de combats molt fermes, i que mai no havia vist un setge que necessités tant de foc d'artilleria com aquell.

Efectivament, els defensors danyaren considerablement l'enemic en més d'una sortida i lluitaren coratjosament. Els francesos eren 8 o 10.000 infants i 700 cavalls, i comptaven amb una flota d'11 galeres i 18 navil·lis de suport; l'11 d'abril ja havien completat el bloqueig de la plaça. Però els hispànics, que tenien una guarnició ben armada d'uns 2.000 homes, comptaven amb prou cavalleria com per efectuar sortides com la de principis d'abril, quan **Diego Caballero**, que encapçalava els atacs, desbaratà un miler de cavalls lorenesos i en capturava 300 i al seu mariscal, o la de començaments de maig, en la qual, tot aprofitant la intensa pluja que remullava els assetjants en llurs trinxeres, atacà amb 600 cavalls i degollà 3.000 enemics.

Això fou així fins que la mala estrugança féu que per accident volés el magatzem de pólvora de Roses, i amb ell, les edificacions dels voltants, entre les quals la caserna de la cavalleria; hi moriren 26 soldats. Sense la major part dels cavalls, les sortides van haver d'acabar-se. El bloqueig naval es va mantenir al llarg de l'asedi, per bé que el 15 d'abril el Cel prestà un ajud als hispànics en forma de fort temporal que dispersà la flota. Una setmana més tard, els francesos l'havien tornat a aplegar novament.

L'artilleria jugà un important paper. La francesa va començar a bombardejar el 20 d'abril, amb una intensa pluja de projectils, copiosa i de gran violència, i va ser llavors quan es van viure els moments més tensos de la resistència. A mitjan maig, els francesos havien superat tots els reductes i trinxeres exteriors i podien començar a minar. A finals de maig feren esclatar fins a tres mines, una al baluard de Sant Jordi, que deixà una bretxa massa petita per practicar-hi l'assalt. Una altra dos dies més tard, el 27 de maig, que va obrir bretxa en una cortina, però l'assalt que s'hi va efectuar fou rebutjat. L'endemà esclatava, amb major èxit, la tercera, al baluard de Sant Joan i la bretxa va poder ser presa pels assaltants; els defensors hispànics s'hagueren de replegar a la fortalesa i abandonaren la vila als francesos. Era l'avantsala del final.

La mateixa tarda del 28 de maig de 1645, **Caballero** iniciava les converses amb els francesos, de cara a la capitulació de la plaça, que ja no es podia sostenir. Els pactes de capitulació s'enllestiren ràpid, per tal com els francesos frisaven d'ocupar la posició al preu que fos. El 2 de juny sortia la

Entrada al complex fortificat de Roses

[www.blog.campingmasnou.com]

guarnició vençuda, delmada per les malalties i la fam, armada i amb el grapat de cavalls que els quedaven. Els francesos els van permetre sortir amb les banderes desplegadas i amb quatre canons municionats (concessió força especial en les capitulacions de l'època). Aquells naturals que volguessin abandonar la plaça, tindrien un mes per vendre's el patrimoni. La flota gala posà a disposició els seus vaixells per traslladar els soldats hispànics als ports de Dènia i de València. **Diego Caballero** passà a Alacant amb 1.200 soldats supervivents del setge, el primer dia de juny.

La caiguda de la fortalesa es va completar amb la rendició del castell de la Santíssima Trinitat, un apèndix del sistema de fortificacions que constituïa l'esguard de la plaça rossinca, que es rendia el 3 de juny següent.

La plaça, durament assetjada, havia aguantat quasi dos mesos (59 dies) i no havia estat socorreguda. El cost fou altíssim, les fonts compten 5.000 baixes franceses, però per París valia la pena. Orgullosos de la seva proesa, ho van anunciar arreu, de manera que se n'assabentaren totes les cancelleries d'Europa; fins i tot van fer una medalla commemorativa de la presa. A mitjan juny, **Plessis de Preslain** en persona, es va traslladar a Montserrat, per tal de regraciar la presa a la Verge. L'any 1647, en plegar **Harcourt** de virrei, es pensà en ell per substituir-lo.

Per la seva banda, els defensors s'esforçaren fins el límit, de manera que la major part dels soldats estaven fora de combat quan la plaça va caure. Malgrat tot, la Cort de Madrid va processar **Diego Caballero** així que arribà la notícia de la capitulació. Els seus detractors argumentaven que encara hauria pogut resistir una quinzena de dies a la ciutadella, però que a Roses havia acumulat un considerable patrimoni (es parlava de 80.000 escuts) que havia pactat conservar amb els francesos. Sofrí presó, però un cop rehabilitat tornà al front català. El 1648 era el governador de Lleida, el 1655 era general de cavalleria i derrotava els francesos prop de Berga i dos anys més tard, atacava la Seu d'Urgell i socorria Castellfollit de la Roca. Posteriorment, fou virrei de Navarra (1667-1671), i després governador de Cadis, on morí vers 1676.

Roses va restar en poder dels francesos durant la resta del conflicte, 15 anys, fins que una clàusula del Tractat dels Pirineus, la tornava als hispànics el 1660. La gran importància d'aquesta base naval es reflectí en d'altres guerres, doncs sofrí més setges aquell mateix segle, i també el següent, durant la Guerra Gran (1794) i en la del Francès, el 1808.

[MG]

Carta del rendiment y pactes de Roses. Barcelona: Viuda Mathevat, 1645; "*Sitio y pérdida de Rosas, gobernándola don Diego Caballero. 29 marzo 1645*" (BNE, Manuscritos, reg. 2.377); *Pactes concedits per lo [...] Comte De Plessis Praslin, Lloctinent General del Exèrcit del Rey en Catalunya baix la auctoritat del [...] Comte de Harcourt, Virrey, y General dels Exèrcits, y armadas de sa Magestat en los presents Principats y Comtats, a don Diego Cavallero Governador de la Plasa de Rosas per lo Rey Catolich (Campo frente Rosas 28 mayo 1645)*. Barcelona: P. Lacavallería, 1645 (BC, F. Bons, 5.910); *Cartas de algunos PP. de la compañía de Jesus sobre los sucesos de la monarquia entre los años de 1634 y 1648*. VI vols. en: *Memorial Histórico Español*. toms XIII-XIX, Madrid: Impr. Manuel Tello, 1861-1866, vol. XVIII, 1866; *Gazeta de mes de iunho de 1645 de novas fora do reyno. Em aqual se da conta da armada do Graô Turco, da preza & reduçãô de Castello, & Cidade de Agramont & Rosas, em Catalunha, com as Capitulações, que e Conde de Plessis-Praslin, tenente General de exercito del*

Rei Christianissimo, em aquella Estado, debaixo das ordens de Conde de Harcourt, Visorey & Tenente general nelle Dom Diego Cavallero de Illhescas, Governador de dita praça de Rosas por el Rey Catholico. Lisboa: Domingos Lopes Rosa, 1645; MELO, FRANCISCO MANUEL DE – TIÓ, JAUME. *Historia de los movimientos de separación y guerra de Cataluña en tiempos de Felipe IV....* Cadis: Edició facsímil de l'edició de Barcelona de 1842, Universitat, 1990; SANABRE, JOSEP. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659).* Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956; DE LA FUENTE, PABLO. "La fortaleza de Roses i els enginyers de Lluís XIV: una aportació al coneixement de la seva actuació (1693-1714)". *Annals de l'Institut d'Estudis Empordanesos*, Figueres, 27 (1994) 117-148; DE LA FUENTE, PABLO. *Les fortificacions reials del golf de Roses en l'època moderna.* s.l.: Brau edicions, 1998; DÍAZ CAPMANY, CARLOS; HUG PALOU i ANNA M. PUIG. *La Ciutadella de Roses.* Girona: Diputació / Caixa, 1998 (Quaderns de la Revista de Girona; 77); DE LA FUENTE, PABLO DE LA. "Una petita Roses per a una gran estratègia", Dins: *A la frontera de l'imperi. Guerra i societat a Roses, 1773-1833.* Girona: Ajuntament de Roses, 2009, 23-33.

A G E N D A :

XVII (BECA) MEMORIAL JOAN CAMPS (Granollers, setembre de 2013)

Convoca: Centre d'Estudis de Granollers, Associació Cultural de Granollers i Ajuntament.

Tema: Beca al millor projecte de recerca sobre la Història, l'economia o la societat de Granollers i/o el seu entorn comarcal.

Dotació: 5.000 €.

Termini: 30 de setembre de 2013.

Informació: www.acgranollers.com

Aplec de Treballs, núm. 32 (2014), revista anual del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

S'està planificant el proper número de la miscel·lània del Centre d'Estudis de la Conca sobre temes d'humanitats i ciències socials relacionats amb la comarca de la Conca de Barberà, les seves poblacions i/o els seus habitants. Els interessats han de lliurar els treballs abans del 31 de desembre del 2013, juntament amb dos resums de 15 ratlles cadascú, en català i castellà, paraules clau i les dades personals. Es recomana no passar dels 15-20 folis. Les notes han de col·locar-se al final de l'article i no a peu de pàgina. Els autors seran convidats a l'acte de presentació a Montblanc, i rebran quinze 'separates' de la seva aportació i dos exemplars de la revista.

Recepció de treballs: rpuig@tinet.fut.es; fgrauipug@telefonica.net.

Més informació: www.tinet.org/~cecb.

[JMTGP]

A C a r n ! Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Director: Manel Güell [manelguell@acarn.cat].

Consell Científic: Núria Florensa Soler, Josep M. Grau i Pujol, Roser Puig i Tàrrach, Jordi Rovira i Soriano, Óscar Martín Vielba.

Junta Externa d'Avaluació: Ramon Arnabat Mata (Professor d'Història Contemporània de la URVT), Maria Bonet Donato (Professora d'Història Medieval de la URVT), Àngel Casals i Martínez (Professor d'Història Moderna de la UB), Valentí Gual Vilà (Professor d'Història Moderna de la UB), Jordi López Vilar (Doctor en Arqueologia de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica), Robert Vallverdú Martí (Doctor en Història i membre de la *Real Academia de la Historia*).

Imatges: *Portada* – Dibuix de J-Saltó d'un caçador voluntari de la Corona (miquelet) de la Guerra Gran (1795) [www.11setembre1714.org/Unitats/imatges-unitats/miquelet-11.html]. *El Personatge* – Fotografia del quadre a l'oli d'Albert Felip de Baldrich de Veciana, extret de les *Monografies Vallenques* – 2, 1984 (Estudis Vallencs; XV), p. 151. *La Cita* – Doll de monedes antigues [www.es.dreamstime.com]. Les imatges dels articles són aportades pels autors, i figuren convenientment acreditades. Les imatges de les cobertes dels llibres recensionats, al web de referència de la recensió o de l'editora.

A C a r n ! no es considera responsable de l'opinió, tendència ideològica o contingut empíric que puguin semblar indicar o expressin els articles i col·laboracions que ciberpublica. *A C a r n !* és un projecte personal, pensat, dissenyat, desenvolupat, omplert, gestionat i distribuït per Manel Güell amb ajut de voluntariat col·laborador, que ofereix un bloc de contingut semiobert i lliure circulació per acollir tota participació capaç d'aportar informació veraç, debat, crítica, suggeriments, etcètera., amb els quals ampliar el coneixement de la Història Militar de Catalunya i dels catalans. Existeix el compromís tàcit de rigorositat pel que fa al tema de citació i referències bibliogràfiques, compromís que s'exigeix a tot col·laborador que hi vulgui publicar, i que garanteixen, en tot cas, els membres de la Junta Externa d'Avaluació. Aquesta publicació és lliure i gratuïta, respon a criteris purament altruïstes de militància cultural i, per tant, no cobra preu ni percebeix cap mena de retribució o contraprestació, ni tampoc paga cap aportació.

A C a r n ! penja al bloc, sengles versions de cada número, en català i castellà, però no garanteix les condicions o la correcta prestació dels serveis que aquell bloc ofert als usuaris d'Internet per terceres persones alienes a la nostra publicació, ni tampoc que aquests compleixin la normativa vigent en matèria de protecció de dades de caràcter personal i comerç electrònic. Tampoc es fa responsable dels possibles danys ocasionats per interferències, desconnexions, virus informàtics, avaries telefòniques, sobrecàrregues, retrassos o bloquejos de la xarxa, o altres perjudicis del sistema electrònic, ni molt menys dels danys que puguin causar terceres persones mitjançant il·legítimes intromissions, fóra del nostre absolut control.

www.acarn.cat

www.irmu.org > Notícies; www.11setembre1714.org; www.delaguerra.org > Enllaços;
<http://seneca.uab.es/historia/hn0708.htm>; <http://hispanianova.rediris.es/enlaces/hn0708.htm>.